ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4, ΤΗΛ. 30.297 ||| ΙΔΡΥΤΗΣ: Κ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ ||| ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΤΩΝ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ||| ΣΑΒΒΑΤΟ 24 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1940

ΘΕΑΤΡΑ — ΚΑΦΕ ΣΑΝΤΑΝ — ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΕΜΜ. ΡΟΪΔΗ

ΤΟΥ ΚΛΕΩΝΑ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Άλλως τε, τοὺς χειμωνιάτικους μῆνες, δυὸ-τρεῖς ὧρες, σ' ἕνα φιλικὸ σπίτι, τὰ βράδυα, δὲν ἦταν ὅ,τι καλλίτερο εἶχε νὰ κάνει; Τὰ βράδυα ἦσαν καὶ τὰ θέατρα. Ἀπὸ τὶς ὀχτὼ ὡς τὰ μεσάνυχτα, μπορούσε νὰ περάσει κανεὶς τὴν ὥρα του στὸ θέατρο. Τὸ θέατρο ἦταν μοναδικό, τοῦ Μπούκουρα, χτισμένο ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ὄθωνος καὶ ποὺ ἔμεινε μοναδικὸ ὡς τὰ 1870 καὶ πέρα. Μά ἡ Ἀθήνα δὲν εἶχε πια «κάποτε μόνο ἠθοποιούς», ὅπως ἔγραφε, μὲ κακεντρέχεια, γιὰ τὴν ὕστερη περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, ὁ Ἀμπού. Τώρα πιὰ δινόντανε ταχτικὰ παραστάσεις, ὄχι τόσο ἀπὸ ἑλληνικοὺς θιάσους—αὐτὲς σπάνιζαν — ὅσο ἀπὸ ξένους, ἰταλικοὺς μελοδραματικοὺς προπάντων, καὶ ἀργότερα, γαλλικούς, ὀπερέττας. Τὸ «μελομανικὸν ζήτημα» ποὺ ἀπασχόλησε τὸν Ροΐδη, μετὰ τὰ 1890, εἶχε φανεῖ ἀπὸ πολὺ πρὶν στὴν Ἀθήνα. Οἱ Ἀθηναῖοι τρελλαίνόντανε γιὰ μουσική, καὶ ἂν πιὰ οἱ πριμαντόνες τῶν Ἰταλικῶν θιάσων δὲ χώριζαν τὸ κοινὸ σὲ κόμματα καὶ τὰ χειροκροτήματα δὲν τράνταζαν τὸ θέατρο σὰν σεισμός, καί, ἂν οἱ θεατές, φρενιασμένοι ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό, δὲν πετοῦσαν πιὰ στὴ σκηνή, ὅπως στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ὄθωνος, μπουκέτα, στεφάνια στολισμένα μὲ κορδέλλες, γραβάτες, μεταξωτὰ ὑφάσματα, βραχιόλια, δαχτυλίδια διαμαντένια, χαρτάκια ἄσπρα, τριανταφυλλιά, πράσινα, χρυσαφιά, μὲ στίχους, περιστέρια, καναρίνια, σπίνους, ὡς καὶ ἰνδιάνους ἀκόμα, προσβολή, λέει ὁ Ἀμπού, ποὺ τὴν καταβρόχθιζαν, δίχως νὰ παραπονεθοῦν, οἱ ἠθοποιοί, ὡστόσο, κάθε φορὰ ποὺ παιζότανε μελόδραμα στοῦ Μπούκουρα, τὸ θέατρο εἶχε πιέννα. Ὑπῆρχαν θίασοι Ἰταλικοὶ ποὺ ἔμεναν καὶ ὁλάκερη τὴ χειμερινὴ σαιζὸν στὴν Ἀθήνα, πρᾶμα ποὺ δείχνει πόσο οἱ τότε Ἀθηναῖοι ἀγαποῦσαν τὴ μουσική, — τὴ λαφριά, εὔκολη, αἰσθηματικὴ μουσικὴ τοῦ ἰταλικοῦ μελοδράματος — ἀλλὰ καὶ πόσο τὸ ἰταλικὸ μελόδραμα ἦταν γιὰ τὸ μεγαλείτερο ποσοστὸ τοῦ τότε κοινοῦ, τὸ καταλληλότερο ἀκρόαμα, ἀφοῦ, λίγοι ἀκόμα ἤξεραν τὴ γλῶσσα τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Βολταίρου, γιὰ νὰ παρακολουθήσουν γαλλικὰ δράματα καὶ κωμωδίες, καὶ ἀφοῦ οἱ ἑλληνικοῦρες τοῦ Ἀλ. Ραγκαβῆ, τοῦ Παν. Σούτσιου, τοῦ Ἰ. Ζαμπέλιου, μπορεῖ νὰ περνοῦσαν γιὰ σπουδαῖες, μπορεῖ καὶ νὰ κάναν ἐντύπωση, πολὺ λίγοι, ὅμως, θὰ ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ θὰ τὶς καταλάβαιναν πέρα ὡς πέρα. Ἡ «Μερόπη» τοῦ Βερναρδάκη, ἡ μεγαλείτερη—γιὰ ἑλληνικὸ ἔργο- ἐπιτυχία τῆς ἐποχῆς, δὲ μπόρεσε νὰ παιχτεῖ περισσότερο ἀπὸ δυὸ βραδιὲς στὴ σειρά.

Μεγάλος φίλος τοῦ θεάτρου δὲ φαντάζομαι νὰ ἦταν ποτὲ ὁ Ροΐδης. Γιὰ τὸ θέατρο—τὸ καθαυτὸ—δὲ μιλᾶ παρὰ ἀπὸ πολὺ γενικὴ ἄποψη, ὅταν θέλει νὰ ὑποστηρίξει τὶς φιλολογικὲς θεωρίες του, ἡ ὅλη του πνευματικὴ διαμόρφωση δὲν τὸν παρουσιάζει γιὰ ἄνθρωπο ποὺ μπόροῦσε νὰ ἀγαπᾶ τὸ θέατρο, τέλος, ἀπὸ ἕνα εἶδος φιλολογικὸ ποὺ χρειαζόμαστε προπάντων τὴν ἀκοὴ γιὰ νὰ τὸ χαροῦμε, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ μὴν τὸν ἀπομάκρυνε ἡ πάθησή του.

Ἀλλὰ στὰ κοσμικὰ χρόνια του, ἡ ἀνάγκη νὰ δεῖ κομψὸ καὶ ὄμορφο κόσμο, νὰ ποικίλλει λίγο τὶς βραδυνὲς διασκεδάσεις του, θὰ τὸν ἔκαμναν νὰ παίρνει συχνὰ τὸ δρόμο πρὸς τὴν ὁδὸν Μενάνδρου, πίσω ἀπὸ τὸ Βαρβάκειο, ὅπου βρίσκονταν τὸ «Θέατρον τῶν Ἀθηνῶν». Δὲν ἦταν τίποτε σπουδαῖο τὸ θέατρο τοῦ Μπούκουρα. Βέβαια, δὲν ἔμοιαζε μὲ τὰ παλιότερα ἀθηναϊκὰ θέατρα, τὰ τόσο λιγόζωα—τοῦ Σκοντζοπούλου καὶ τοῦ Μέλη—τὰ «ἀτελέστατα καὶ ὀλεθριώτατα», τὰ κατάκρυα, ποὺ ὅταν ἔβρεχε, οἱ θεατές, λένε, παρακολουθοῦσαν τὴν παράσταση μὲ ἀνοιχτὲς τὶς ὀμπρέλλες τους, ποὺ σάλευαν σὰν καράβια ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ ποὺ τὴ στέγη τοῦ ἑνὸς τὴν ξερίζωσε ὁ ἄνεμος ἕνα χειμωνιάτικο βράδυ καὶ βρέθηκε, τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωΐ, πεταμένη πεντακόσια μέτρα μακρυὰ ἀπ' τὴ θέση της. Τὸ θέατρο τοῦ Μπούκουρα ποὺ ἔζησε μισὸ αἰώνα καὶ ὅπου ὡς τὰ 1880 πρωτοπαίχτηκαν ὅλα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς, καὶ ὅλα τὰ μεταφρασμένα, ἀπὸ τὸν Σαίκσπηρ καὶ τὸν Ρακίνα ὡς τὸν «σπαραξικάρδιο Ντεννερύ» ἦταν πολὺ πιὸ ἀνθρωπινό. Σχεδὸν ξύλινο, ὅπως καὶ τοῦ Σκοντζόπουλου καὶ τοῦ Μέλη, μὲ τοίχους νερομπογιαντισμένους καὶ μὲ σκηνικὰ φτωχικά, κάμποσο ὅμως εὐρύχωρο καὶ κομψό, ἦταν ἕνα ἀληθινὸ θέατρο, σὰν τὰ μικρὰ ἰταλικὰ θέατρα ἐκείνων τῶν χρόνων, μὲ πλατεῖα, μὲ θεωρεῖα, μὲ ὑπερῶον καὶ ὅπου μποροῦσε κανεὶς μὲ κόπο ἄνεση κ' εὐχαρίστηση, νὰ παρακολουθήσει τὶς παραστάσεις. Ἐκεῖ θἄκουσε ὁ Ροΐδης τὴ Νόρμα, τὴ Λουτσία, τὴ Σονάμπουλα, τὸν Κουρέα τῆς Σεβίλλης, ὅλα τὰ κοσμαγάπητα μελοδράματα τοῦ Βέρντι, ρητορικὴ μουσικὴ ἄμα τὴν παραβάλεις μὲ τὴ μουσικὴ τοῦ Μπετόβεν ἢ τοῦ Σοπέν, μὰ ποὺ θὰ ἔδινε βαθειὰ εὐχαρίστηση στὸν Ροΐδη. Τότε ἀκόμα θ' ἀγαποῦσε τὴ μουσική, πάντως δὲ θὰ τὴν ἔβαζε τόσο χα-

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 5)

«ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ»

ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Τὸ ξυπνητήρι τῆς σιωπῆς.— Τὸ πρῶτο χιόνι τοῦ πολέμου.— Ἡ φύση ἐκδικεῖται.— Ὁ ζωτικὸς χῶρος τῆς παριζιάνας.— Τὰ δικαιώματα τῆς νεφριονραφίας.— Παράξενοι ἔμποροι.— Λεπρὸς καὶ σκιὰ τοῦ Ἅδου...— Μεγάλη βραδύτητα.— Ὁ καθένας μὲ τὴ θυσία του.

ΤΟΥ ΘΡΑΣΟΥ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ

Ἔχει χιονίσει ὅλη τὴν νύχτα, ὁ χειμώνας ἔπηξε στοὺς δρόμους καὶ φαρδαίνει τὴν ἐρημιά τους. Κουκουλώνει τὸ θόρυβο τῆς πρωϊνῆς κίνησης, σκορπᾶ μιὰ φεγγεράδα κι ἕνα πάχος σιωπῆς ποὺ βάζει σκαλωσιὲς στὰ δέντρα τῆς λεωφόρου, ἀνεβαίνει τὶς οἰκοδομές, ζώνει τ' ἀνάστημά τους, περνᾶ τὶς τζαμαρίες καὶ σὲ ξυπνάει. Ξυπνᾶς ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητη ἡσυχία. Εἶναι μιὰ γαλήνη ποὺ ἀλαφιάζει τὰ νεῦρα σου πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὶς γνώριμες κραξιὲς τοῦ αὐτοκίνητου, τοὺς ἀλανιάρικους ἀλαλαγμούς, τοὺς μεταφορικοὺς βρόντους ποὺ ξαπολύσυν τὰ καμιόνια κατεβαίνοντας στὴν ἀγορά. Σὲ μιὰ νύχτα, ἔγινε ἡ συνωμοσία τῆς χειμωνιάτικης σιωπῆς. Ἀραίωσε τὸ θόρυβο κάτω ἀπὸ τὸν καταιγισμὸ τῆς ποίησής της. Τὸν σκόρπισε καὶ τώρα τὸν θάβει στὸ μάκρος τῆς δημοσιᾶς, στὴν ἀπέραντη λευκότητα, ὅπου μόλις ἀντιστέκονται καὶ κόβουν τὰ χιόνια ἕνα δυὸ μελανὰ ἀγάλματα μεγάλων ἀνδρῶν. Κι ἕνα δυὸ ἀστυνόμοι. Κι ἕνα δυὸ πιτσιρίκοι ποὺ τρέχουνε στὸ σκολειό τους. Ἀνάμεσα στ' ἀγάλματα, στοὺς πιτσιρίκους καὶ στοὺς ἀστυνόμους διαγράφεται μιὰ προσπάθεια συμμαχίας ποὺ ὡστόσο δὲν κάνει μεγάλα πράματα. Ἡ σιωπή, ποὺ κατεβαίνει σὰν ὁδοστρωτήρας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ σμίγει μὲ τὸ ἀπάτητο σαβάνωμα τῆς λεωφόρου, δὲ φοβᾶται. Τὸ χιόνι εἶναι μαζί της. Συνεργός, κι ἀφέντης, καὶ καπετάνιος τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Πλημμύρισε τὶς ξώπορτες ὡς τ' ἀνώφλια, τὰ παράθυρα μὲ τὰ τελάρα τους, τὶς βρύσες, τὶς ταράτσες, τὶς γλάστρες στὰ μπαλκόνια, τὰ καναπεδάκια στὶς πλευρὲς τοῦ δρόμου, τὰ κιόσκια τοῦ ἐφημεριδοπώλη, καὶ τὰ μανάβικα κοφίνια, καὶ τὶς ἐξέδρες τοῦ στρειδᾶ.

Περνᾶ ἡ ὥρα καὶ παραμένει ἀπείραχτο. Μεσημεριάζει ἡ μέρα κι αὐτὸ ἐκεῖ! Δὲν τὸ κουνᾶ. Εἶναι τὸ χιόνι τοῦ πολέμου. Κάνει τὴν πρώτη του ἐμφάνιση. Δοκιμάζεται κι ἔχει μεγάλη ἐπιτυχία. Πρώτη φορὰ βλέπω νὰ βαστᾶ τόσες ὧρες. Ἄλλες χρονιές, μόλις ξημέρωνε, ἕνα πλῆθος μεροκαματιάρηδες τῆς Δημαρχίας τὸ καθαρίζανε. Δὲν πρόφταινες νὰ τὸ δεῖς παρὰ κάπου σὲ μερικὲς πανύψηλες στέγες, στοὺς μεσαιωνικοὺς πύργους τῆς ἐκκλησιᾶς. Ποτὲ στὸ πεζοδρόμιο. Ἡ ὀργανωμένη ζωὴ τῆς πρωτεύουσας δὲν μποροῦσε νὰ δεχτεῖ παρόμοιες ἐπεμβάσεις τῆς φύσης. Τὶς ἐξαφάνιζε, τὶς ἀπέκλειε στοὺς ἀγρούς. Τώρα βγάζει ἡ φύση τὸ ἄχτι της. Οἱ δημαρχιακὲς λεγεῶνες ἔχουνε φύγει. Εἶναι κι αὐτὲς στὸ Μέτωπο, μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες. Ἔχουν σοβαρότερες ἀσχολίες, ἀποστολὴ πιὸ δύσκολη. Κι ὁ χειμώνας, μὴ βρίσκοντας τὶς σκουπιδιάρικες δημοσίες νὰ τοῦ ἀντισταθοῦν, ἐκπορθεῖ τὴν πολιτεία, σημειώνει τὴν κατάκτηση μὲ τὸ ἐνδεδειγμένο χρῶμα. Ὁλόκληρη ἡ πρωτεύουσα ἔχει γίνει σημαία λευκή.

Ὁ κόσμος ἀρχίζει καὶ πηγαινοέρχεται, ἡ κίνηση παίρνει τὸ δρόμο της, ἡ ζωὴ ἀκολουθεῖ τὸ ρυθμό, τὶς ἀνάγκες, βρίσκει τὶς ἀνταποκρίσεις της. Ἡ χειμωνιάτικη αὐτὴ νικητήρια ἔφοδος εἶναι ἕνα ἀκόμη ἀπροσδόκητο γεγονός, ποὺ προστίθεται στὰ τόσα ἄλλα ἀπροσδόκητα γεγονότα. Ὅπως τ' ἄλλα, οὔτε κι αὐτὸ κατορθώνει νὰ ταράξει τοὺς Γάλλους.

Περνᾶ ἡ πρώτη μέρα. Ἔρχεται ἡ ἐπαύριο. Τελειώνει ἡ ἑβδομάδα καὶ τὸ χιόνι πάντα στὴ θέση του. Ἀλλὰ ἔχει ὑποστεῖ ἀπώλειες... Οἱ καλὲς νοικοκυρὲς ἔχουν φορέσει τὶς μαλλίνες τους, κάτι γάντια τῆς γιαγιᾶς, καθαρίζουν μὲ σκοῦπες καὶ φαράσια τὸ κατῶφλι τους κι ἔπειτα, ἐπειδὴ τοὺς ἀρέσει αὐτὴ ἡ καινούργια γυμναστική, σκουπίζουν ὅλο τὸ τετράγωνο τοῦ πεζοδρομίου ποὺ συνεχίζει τὴν πρόσοψη τῆς κατοικίας τους. Κάνουνε χάζι, διαπιστώνοντας πὼς δὲν ἔχουν ἀνάγκη τοὺς ἀνθρώπους τῆς Δημαρχίας. Οὔτε τοὺς ἄντρες. Τὸ βγάζουν πέρα μόνες τους. Καὶ τὸ ὅτι τὸ χιόνι συντηρεῖται στὴ μέση τοῦ δρόμου, ἀποδεικνύει πὼς τὸ δικό τους τὸ ἔργο εἶταν μεγάλο. Τὸ χιόνι δείχνει τὴν ἀπουσία τῶν ἀντρῶν. Τὰ καθαρὰ πεζοδρόμια ποὺ στράφτουν, τὴν παρουσία τῆς γυναίκας. Προέκτεινε ἡ παριζιάνα τὶς οἰκοκυρικὲς της φροντίδες, τὴν τραπεζαρία, τὴν κουζίνα, τὴν αὐλή της ὡς τὴν ἀσφαλ-

ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ Ο

HERBERT LIST

ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ ΕΛΥΤΗ

Χίλιες φορὲς μοῦ ἔτυχε, τριγυρίζοντας μὲ αὐτοκίνητο, μὲ πλοῖο ἢ καὶ μὲ ἀεροπλάνο ἀκόμη τὴν ἀνεξάντλητη τούτη Ἑλλάδα, νὰ συλλογιστῶ πὼς ἕνα καινούριο μάτι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὴν παράδοσή τῆς ἀκαδημαϊκῆς προοπτικῆς, θὰ μποροῦσε νὰ ξαναδώσει μὲ μιὰν ἐλευθερία καὶ μὲ μιὰ ζωντάνιαν ἄξια τοῦ θέματός του τὴν καθαρότητα καὶ τὴ λιτότητα τῶν ἀθάνατων μορφῶν της, ἀλλὰ μ' ἕνα τρόπο ἀντίθετο ἀπὸ κεῖνον ποὺ ὡς τώρα συνηθίσαμε νὰ ὀνομάζουμε «κλασσικόν».

Πίστευα καὶ πιστεύω ἄλλωστε πάντοτε πὼς γιὰ ἕνα σωστὸν ἄνθρωπο, δηλαδὴ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ δὲν προσπαθεῖ ν' ἀναπτόξει τὴ ζωή του ἀντιγράφοντας τὶς ἄλλες ζωὲς ἀλλὰ δίνοντας ἀδέσμευτα. μιὰν ἔκφραση στὴν προσωπική του συγκίνηση, ὑπάρχει ὁπωσδήποτε ἕνας τρόπος παρθενικὸς γιὰ νὰ δεῖ τὰ ἴδια καὶ τ' ἀνάλλαχτα πράγματα, ὑπάρχει ὁπωσδήποτε ἕνα, μυστικὸ ἴσως γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ πολὺ φανερὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του σημεῖον, ὅπου θὰ σταθεῖ γιὰ νὰ δεῖ τὰ πράγματα τῆς ζωῆς ποὺ ἑτοιμάζεται ν' ἀγαπήσει.

Τὸ μυστικὸ τῆς Ἑλλάδας, αὐτὸ ποὺ κάνει ἀκόμη καὶ τὸν πιὸ ἀναίσθητο νὰ δοκιμάζει μπρὸς ἀπὸ τὰ τοπία της ἕνα αἴσθημα αἰωνιότητας καὶ ἀθανασίας εἶναι ἀκριβῶς ἡ δυνατότητα τῆς ἄπειρης ἐναλλαγῆς τῶν συγκινήσεων ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσει σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ δειχτεῖ ἄξιος νὰ πάρει μιὰ στάση ἀπέναντί της.

Ἑλλάδα καὶ ἀληθινὴ τέχνη δεν ὑπάρχει μόνο παντοῦ ὅπου τὸ περιττὸ ξέρει ν' ἀπουσιάζει, ἀλλὰ παντοῦ ὅπου τὰ πρῶτα στοιχεῖα, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σκιά, τὸ φύλλωμα καὶ ἡ πέτρα, ἡ μορφὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ κυμάτισμα τῆς θάλασσας βρίσκουνε τὴν ἀκέραιη ἀξία τους μέσα στὴν ἀπόλυτη τάξη τοῦ πνεύματος.

Καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ καλλιτέχνη βαφτίζει σὲ μιὰ νέα ζωή, αὐθεντικώτερη ὅλα τὰ πράγματα, μπαίνοντας στὴν οὐσία τους,

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 4)

ΕΡΜΠΕΡΤ ΛΙΣΤ : «Ἀνεμοδείκτης στὸν Ἐμπορικὸ Ὅμιλο». (Ἀπὸ τὴ φωτογραφικὴ ἔκθεσή του στὴ Γκαλερὶ Στρατηγόπουλου).

ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 3
Πρωτότυπο ἄρθρο τοῦ
ΡΟΖΕ ΜΙΛΛΙΕΞ

ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 8
Πρωτότυπο ἄρθρο τοῦ
ΕΛΜΟΥΤ ΦΟΝ ΤΕΝ ΣΤΑΙΝΕΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΣΤΑ ΒΑΘΗ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΒΟΥΤΥΡΑ

(Ὅπως ἀναγγέλθηκε, τὴν περασμένη Πέμπτη, μὲ τὴν πρόσκληση συμμετοχῆ πολλῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ἐκλεκτοῦ διηγηματογράφου καὶ συνεργάτη μας κ. Δημοσθένη Ν. Βουτυρᾶ, ἔγινε μιὰ σεμνὴ γιορτὴ γιὰ τὴ συμπλήρωση σαράντα χρόνων δημιουργικῆς ἐργασίας του σ' ἀ ἑλληνικὰ γράμματα. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, τὰ «Νεοελληνικὰ Γράμματα, συμμετέχοντας στὴν τιμητικὴ ἐπέτειο τοῦ ἐκλεκτοῦ συνεργάτη τους, δημοσιεύουνε τὸ παρακάτω ἀνέκδοτο διήγημά του).

Εἶχε φύγει θυμωμένος ἀπ' τὴ συζήτηση ποὖχαν ἀνοίξει. Καὶ τὴν εἶχε ἀνοίξει αὐτὸς πρῶτος, γιὰ νὰ πεῖ ἐκεῖνε, ποὺ πίστευε καὶ νὰ δείξει πόσο ἐμηλιὰ καὶ βαθειὰ πήγαινε ὁ νοῦς του. Ἀλλὰ οἱ δυό του φίλοι δὲν θέλησαν τίποτα νὰ πιστέψουν. Κι' ἐνῶ περίμενε θαυμασμούς, ἄκουσε τοὶ ἕνα, τὸν Τάλα, νὰ λέει:

—Ἐγώ, φίλε μου, ἔχω ἀντίθετη γνώμη, ἀντίθετη! Δὲ συμφωνῶ διόλου μαζί σου! Τὸ ἄπειρον εἶναι ἄπειρον καὶ ὁ χρόνος, εἶναι χρόνος... Καὶ ὁ ἄλλος, ὁ Πότας, τοῦ εἶπε, κοὶ μάλιστα αὐτὸ τὸν θύμωσε:

—Ἐγὼ δὲν σὲ καταλαβαίνω διόλου τὶ λές, διόλου, διόλου!.. Ἀ-κοῦς;

Κ' ἔφυγε θυμωμένος γιὰ τὸ σπίτι του.

Μὰ τὶ ὑγρασία ἦταν αὐτὴ ποὖχε πέσει, τὶ ὑγρασία! Ὅλα ἔσταζαν νερὰ καὶ ὁ ἀέρας αὐτός, σὰ νὰ ἦταν νεοὸ ἀραιό, ἢ σὰ νὰ γινόταν νερό!

—Μπᾶ, παράξενο, παράξενο, εἶπε καὶ μετὰ τρέχοντας φοβισιέμος λίγο πῆγε καὶ κλείστηκε σπίτι του.

Ἐκεῖ θέλησε κάτι νὰ γράψει, πρὶν πλαγιάσει, ὅπως ἔκανε πάντα, ὕστερα ἀπ' τὸ φαΐ, γιὰ ξεκούραση.

Κ' ἔπεσε στὴν ἐργασία.

Ξαφνικά, ὅμως, συνῆρθε ἀπ' τὸ θύθυμα τοῦ γραψίματος καὶ βρέθηκε νἆνα· μέσα σὲ νερό!

Ἐταράχτηκε, ἀλλὰ εἶδε, πὼς ἦταν καλὰ ὅπως πρῶτα, καὶ ἀνάπτυξε ὥρᾶια, σὰ νὰ φυσοῦσε τὸ πιὸ εὐχάριστο ἀεράκι...

Κ' ἔξω παπποῦ, νερό. Εἶδε τοὺς ἀνθρώπους νὰ τρέχουν, νὰ πηδοῦν μέσα σ' αὐτὸ σὰν παράδοξα ζῶα τῆς θάλασσας. Καὶ ντυμένοι, μὲ τὰ ροῦχα τους!..

Μὰ νὰ καὶ μιὰ φωνὴ στὸ δρόμο, δυνατή, νὰ λέει:

—Στὰ βάθη τῆς θάλασσας, στὰ βάθη τῆς θάλασσας, ἐκεῖ θὰ πᾶμε!

Πῆρε γρήγορα μιὰ βαλίτσα, ἔρριξε μέσα τὰ βιβλία του καὶ τὰ χαρτιά του, καὶ θγῆκε ἔξω στὸ δρόμο.

Ποῦ θὰ πήγαινε ὅμως; Μὰ χωρὶς νὰ τὸ θέλει διευθυνόταν κάπου. Καὶ τὸ νερό, δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ περπατᾶ καὶ σὰ νὰ τὸν βοηθοῦσε, μάλιστα, νὰ πηγαίνει ἐλαφρὸς καὶ ρωμέγορα.

Καὶ θόδιζε μὲ θάρρος. Ὁ ἥλιος καὶ κεῖ φτίτιζε δυνατός, ὅπως καὶ ὅταν δὲν ὑπῆρχαν νερά, δὲν εἶχαν γίνει βλα θάλασσα. Καὶ ἤξερε, κάποιος τοῦ τόχε πεῖ στὸ δρόμο, πὼς κίνδυνος κανένας δὲν ὑπῆρχε πιὰ στὰ βάθη τῶν θαλασσῶν, γιατὶ οἱ καρχαρίες καὶ τ' ἄλλα θεριὰ τῆς θάλασσας εἶχαν τραθηχτεῖ στὰ ὄξση τῆς πρώην στεριᾶς, καὶ κεῖ εἶχαν στήσει τὶς φωλιές τους.

Μὰ ἡ Μαρθούλα ποῦ νἆταν, τὶ νὰ γινόταν; Μὴν εἶχε πάθει τίποτα;

Κ' ἔθλεπε τοὺς ἀνθρώπους νὰ περπατοῦν ἐλαφροὶ καὶ νὰ συνομιλοῦν. Τοὺς ἔθλεπε καὶ νὰ καπνίζουν. Τὰ τσιγάρα τους δὲν διαλύονταν ἀπ' τὰ νερά, οὔτε ἡ φωτιὰ ἔσθυνε. Καὶ ὁ κοπνὸς φαινόταν νὰ ἀγαίνει, ὅπως τότε, στὸν ἀέρα.

Καὶ κατέθηκε αὐτὸς μὲ μιὰ χαρὰ κ' ἐλπίδα τώρα, πὼς θθέρισκε τὴ Μαρθούλα. Θὰ τὴν εὕρισκε ἐκεῖ, κάπου νὰ τὴ συναντοῦσε.

Καὶ ξαφνικὰ ἄκουσε μιὰ φωνούλα:

—Μὰ στάσου, μὴν τρέχεις ἔτσι!...

Καὶ σταθηκε καὶ γύρισε.

—Ἡ Μαρθούλα, ἡ Μαρθούλα!...

Τὴν εἶδε νἄρχεται τρεχάτη κοντά του. Τὸ θαλασσί της φόρεμα, τὴ φούστα της σὰ νὰ τὴν ἔσπρωχνε ἀνεμος, καθὼς ἔτρεχε νὰ θρεθεῖ κοντά του.

—Μαρθούλα, ἔκανε αὐτός, ἀγκαλιέζοντάς την. Μαρθούλα μου, γιὰ σένα ἔτρεχα, νὰ σὲ θρῶ! Ἔλα, ἔλα, νὰ ἐδῶ, ἐδῶ τὸ ξέρω, εἶναι τὸ σπιτάκι μας, ἡ φωλιά μας! Ἔλα, ἔλα νὰ πᾶμε γρήγορα, μὰ γρήγορα!

Καὶ εἴχαν μπεῖ καὶ περνοῦσαν τοὺς δρόμους μιανῆς πόλης μεγάλης, μὲ σπίτια ὁμόρφα, ἀρᾶτα σπίτια, καὶ καθαρούς, πλατειοὺς δρόμους.

Αὐτὸς ὁ κόπνιος, ποὖχε ἀπαντήσει, καθὼς κατέθαινε, τοὖχε πεῖ καὶ τὸ δρόμο τοῦ σπιτιοῦ του, καὶ τὸν ἀριθμό.

Καὶ κοίταζε νὰ τὸν δεῖ. Καὶ τὸν κρη τῆς αὐλῆς.

—Ὁδὸς Βαθέων ὑδάτων, ἐδιάθεασε ἔλα νὰ πᾶμε μέσα...

Καὶ ζητοῦσε στὶς τσέπες του τὸ δυνατό.

—Καθαρεύουσα, καθαρεύουσα!, κλειδὶ τοῦ σπιτιοῦ.

(Σκίτσο τῆς Ε. ΑΡΤ. ΣΤΡΙΦΤΟΥ)

—Νὰ το, τὸχω γὼ τὸ κλειδί, τοῦ εἶπε κείνη γελαστά, καὶ τοῦ τὸ παρουσίασε.

—Ἀ, ἄ, Μαρθούλα μου, ἐσὺ τὸχες, ἐσύ... Μὰ ἐσὺ ἔχεις καὶ τὸ κλειδὶ τῆς καρδιᾶς μου, τὸ κλειδὶ τὸ ἠλεκτρικό της, ποὺ ὅταν θέλεις τὴν κάνεις νὰ φωτίζεται καὶ ὅταν θέλεις πάλι, τὴν κάνεις κατασκότεινη!..

—Ἔλα, ἄνοιξε, τοῦ εἶπε κείνη γλυκά.

—Ἀμέσως...

Καὶ ἄνοιξε τὴν πόρτα.

Κ' ἔπιπλα ὡραῖα εἶχε τὸ σπιτάκι, ὁμορφα κεῖ κομψὰ ἔπιπλα. Εἶδε κ' ἕνα κρεθθάτι πλατύ, στρωμένο...

—Στάσου ν' ἀνοίξω τὸ παράθυρο, τῆς εἶπε.

Κ' ἄνοιξε τὰ ἐξώφυλλα.

Ὁ ἥλιος, οἱ ἀκτίνες του, ἁπλώθηκαν σαλεύοντας ἁλαφρὰ μέσα.

—Ἔκλεισε τὰ τζάμια κ' ἔπειτα τὴν ἄσπαξε πάλι στὴν ἀγκαλιά του:

—Αὐτὸ ποὖ ἔγινε εἶναι ἕνα θαῦμα!.. Καὶ τὰ θαύματα ἤτανε νομίζω, ἐφτά, ἔ;

—Καὶ ποῦ ξέρω γώ, τοῦ ἔκανε κείνη γελαστά, σηκώνοντας λίγο τοὺς ὤμους της.

—Ναί, εἶπε κεῖνος, σὰ ν' ἄκουσε ἄλλην ἀπάντηση, ναί, τὰ θαύματα ἤταν ἑφτά, ἔτσι μοῦ φαίνεται. Κ' ἔτσι εἶναι. Καὶ τώρα γιήκανε ὀχτώ! Κ' ἔτσι ἔπρεπε. Γιατὶ ὅταν ἄκουγα τὸ ἐφτά, κοπνὸς φαινόταν μονοχά, κακομοίρικο, καὶ σὰ νὰ τοὖλειπε τὸ ταῖρι του. Νὰ σὰν ἐμένα, ὅταν μοῦ ἔλειπε ἐσύ, Μαρθούλα μου, ὅταν δὲν εἶχα ἐσένα κοντά μου! Καὶ τώρα θρῆκε τὸ ταῖρι του, ὅπως τὸ θρῆκα κ' ἐγώ. Τὶ θὰ πεῖ ἂν θέλουνε, ἢ δὲ θέλουνε οἱ, οἱ, οἱ... μὴ τοὺς πῶ. Μὰ καὶ ὁ κόσμος ὅλος νὰ μὴ θέλει, ἐμεῖς νὰ θέλουμε! Τὶ νὰ τὸν κάνεις τὸν κόσμο; Ἐμεῖς οἱ δυὸ γεμίζουμε τὸ σύμπαν...

Κάτι ἄλλο τοῦ ἦρθε στὸ νοῦ, γιὰ τὸ Σύμπαν, ἀλλὰ τὸδιαῖρε καὶ ξακολούθησε:

—Ἔτσι δὲν εἶναι; ἔ, ἔ, ἔ;... Στάσου τώρα, νὰ σὲ φιλήσω... Ἀ μὰ κι' αὐτὸ εἶναι ἕνα θαῦμα!... Μὰ γιὰ νὰ μὴ μεῖνει μονάχα κ' ἔρμο κι' αὐτό, ἀκόμη ἕνα, ἕνα, ἕνα...

—Ἤω, πὼ!.. ἔκανε κείνη, μὰ ἐκεῖ μοῦ ἔδωσες ἕνα σωρὸ καὶ θὰ πεῖς πὼς δὲν ἔνουνε τὰ ταῖρια τους!..

—Καὶ θέθαια, δὲν τὰ ἔχουνε! Κ' ἐμπρὸς τα ταῖρια τώρα...

⁂

Αὐτὴ εἶδε σὲ λίγο, πὼς ὁ ἥλιος χανόταν. Κόκκινος τώρα φύτιζε τὶς στέγες κ'τ. φηλὲς σπιτιοῦ...

—Ὁ ἥλιος δύει, τοῦ εἶπε, καὶ πρέπει νὰ ἑτοιμάσουμε τὰ φᾶμε κάτι...

—Ἀ, ναί... Θὰ πάω.... Μὰ γιὰ πές μου, θὰ μείνεις γιὰ πάντα μαζί μου, ἔ; Γιὰ πάντα;

—Ναί, ναί! Γιὰ πάντα!..

—Ἀ, Μαρθούλα, μοῦ ἔδωσες τὴ χαρὰ τὴ τοῦτυχία, ποὺ δὲν τὴν ἤξερα. Νὰ, θὰ πάω, θὰ πεταχτῶ στοὺ Νίκ νοτο Σιδέρη τὸ μαγαζί, εἶναι δῶ κοντά... Θὰ τὸν ἐξέρις... Ὄχι; Εἶναι ἕνας χοντρός, χοντρὸς καὶ μαυριδερὸς καὶ μοιάζει περισσότερο μὲ Κάφρο χοντρό, παρὰ μὲ Ἕλληνα! Ἀ, νὰ σοῦ πῶ καὶ τὶ ἔπαθε αὐτός! Εἶχε τρέξει πρῶτος νὰ θρεῖ ἐδῶ μαγαζί, χωρὶς ν' ἀκούσει τὴ συμβουλὴ ποὖ τοῦδωσαν, νὰ ἔλνε κι' ἐμένα. Κι' ἔτσι μοῦ μένει μονάχα κ' ἔρμο κι' αὐτό, ἀκόμη ἕνα, ἕνα, ἕνα...

—Ἤω, πὼ!.. ἔκανε κείνη, μὰ ἐκεῖ μοῦ ἔδωσες ἕνα σωρὸ καὶ θὰ πεῖς πὼς δὲν ἔνουνε τὰ ταῖρια τους!..

—Καὶ θέθαια, δὲν τὰ ἔχουνε! Κ' ἐμπρὸς τα ταῖρια τώρα...

⁂

Ἀπὸ τὴ θαθειὰ μᾶς ἀκολουθεῖ ἡ καθαρεύουσα!..

Καὶ νά, οἰ λίγο, καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ σπιτιοῦ του.

Ἤταν ἕνα ὡραῖο μονοχὰ σπιτάκι. Εἶχε τὴν ἐξώπορτα στὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ, καὶ μιὰν ἄλλη στὴν ἀ-

ΟΙ ΑΡΜΟΝΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Τοῦ καθηγητῆ τοῦ Γαλλ. Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν ΡΟΖΕ ΜΙΛΛΙ ΕΞ

Πέρασε πιὰ ἡ ἱερὴ βουλιμία τῆς ἀφίξης καὶ ἡ ἁπλοϊκότητα τῶν βδομαδιάτικων ἀναβάσεων στὸ Βράχο! Κι' ὅμως, κάθε φορὰ νοιώθει κανένας κάτι σὰν τρόμο ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐρῆνη ποὺ μᾶς ἀγνοεῖ, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπομόνωση ποὺ δὲν κοιτάζει πιὰ τὶς ρίζες τῆς καὶ δὲν θέλει νὰ ἐπικοινωνήσει παρὰ μὲ τὸ χρόνο, μὲ τὴ γαλήνη τῆς ἀτμόσφαιρας, μὲ τὴ σιωπὴ αὐτὴ τῆς μαρμαρίνης μετόπης, ποὺ ὀρθώνεται χωρὶς προσπάθεια πάνω ἀπὸ τὴν ἀναταραχὴ καὶ τὸ ἤσυχο βάρος τοῦ ἀπὸ κολόννες αὐτοῦ ναοῦ, ποὺ ἔχει στηθεῖ ἐκεῖ ψηλά, ἀνάμεσα στὰ βράχια, γιὰ τὴν σωνιότητα καὶ ποὺ βαραίνει πάνω στὶς ἀγωνιῶδεις καρδιές μας καθώς ὄβρις, καθὼς πρόκληση. Μπορεῖ βέβαια νὰ γυρίσουμε τὴν πλάτη μας σ' αὐτὴ τὴν πέτρινη βλαστήμια καὶ νὰ βυθίσουμε τὸ βλέμμα μας στὸ ρέμα τῆς ζωῆς, ποὺ ἀναβουΐζει γύρω μας, ἀλλὰ τὸ περιβάλλον τὸ ἴδιο ἔχει τέτοια γοητεία, μᾶς φέρνει τόσο μακρυά, μᾶς περισπᾶ τόσο ἐπίβουλα, ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη στὴν ὁποία μπῆκαν τ' ἀδέφια μας στὴν Εὐρώπη ποὺ στενάζει!

Ἀναπολῶ τὶς ἐντυπώσεις τῆς 17 τοῦ Μάρτη τοῦ 1938 : ὁ ἥλιος ἔλαμπε πάνω στὴ χλόη τῶν κλιτῶν τῶν τοῦ Λυκαβηττοῦ, κάτω ἀπὸ ἕναν οὐρανὸ τρυφερὸ καί, στιγμές, χαμένον μέσα σ' ἕναν πέπλο ἀνάερης ὀμίχλης ποὺ εἴταν ἡ ἀνάσα τῆς εὐτυχισμένης ἀνοιξης. Ὁ Παρθενῶν ποὺ ξεπετιόταν πάνω ἀπὸ ἕνα πεῦκο, ὄρθωνε τὴ φωτεινή του εὐρυθμία. Ὅμως στὸ ἀναμεταξύ, τὸ κακὸ περιέσφιγγε μιὰν Εὐρώπη συγκλονισμένη ἀπὸ τὶς κρίσεις, βιασμένη καὶ ματωμένη... Σήμερα ἡ ἀντίθεση εἶναι πιὸ θλιβερὴ ἀκόμα... "Ας ἀφίσουμε τὴν Ἀκρόπολη.

Στὴν Πνύκα θάμαστε περισσότερο προσανατολισμένοι. Χαρακτηριστικὴ ἀνατροπὴ τῶν ἀξιῶν. Μερικὰ σκολιὰ σκαμμένα στὸ βράχο, ὅπου πάρθηκαν ἀποφάσεις, δίχως τὶς ὁποῖες, ἀναμφισβήτητα, ὁ κόσμος κι' ὁ πολιτισμὸς θάχαν ἀκολουθήσει ἄλλους δρόμους, μιλοῦν πολὺ καλύτερα στὴ φαντασία μας, παρὰ οἱ ὡραιότερες οἰκοδομὲς τοῦ διασκωμητικοῦ ζῆλου τοῦ "Αστεως — καὶ ἡ φωνὴ κάποιου ρήτορα τοῦ 4ου αἰώνα μᾶς μιλάει σὲ μιὰ γλῶσσα σημερινὴ καὶ τὸ «Ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι» τῶν Φιλιππικῶν μοιαζει μὲ μιὰ παθητικὴ ἐπίπληξη ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ἐδρωπαίους τοῦ 1940. Κ' ἡ φωνὴ αὐτὴ μᾶς μιλάει γιὰ εὐκαιρίες ποὺ ἀφήσαμε νὰ ξεφύγουν καὶ γιὰ λάθη ποὺ δὲν πρέπει νὰ ξανακάνουμε, γιὰ τὴν νικηφόρα ἀνόρθωση ποὺ πρέπει νὰ ἐπιτελέσουμε.

Ὁ Δημοσθένης μᾶς θυμίζει ὅλα κι' ἀκόμα μᾶς θυμίζει ποιὸ εἶναι τὸ ἔπαθλο αὐτῆς τῆς πάλης τῆς ἀποφασιστικῆς κι' ὅτι ὁ Φίλιππος εἶναι ὁ ὁλοκληρωτικὸς ἐχθρός : «Βάλτε καλὰ στὸ μυαλό σας ὅτι ὁ Φίλιππος πολεμάει τὴν Πολιτεία μας, ὅτι ἔπασπασε τὴν Εἰρήνη, ὅτι θέλει τὸ κακό μας, ὅτι εἶναι ὁ ἐχθρὸς ὅλης τῆς Πόλης κι' αὐτῆς ἀκόμα τῆς γῆς, ποὺ πάνω της εἶναι χτισμένη. Ἀκόμα εἶναι ὁ ἐχθρὸς τῶν θεῶν τῆς Πολιτείας» (1) Ἀποκαλύπτει τὸν ἄπληστο τυχοδιώκτη, τὸν ὑποκριτικὸ «προστάτη», ποὺ ὑποδουλώνει τοὺς γειτονές του, τὸν κυνικὸ δημόσιο κακοποιό. Μᾶς προσκαλεῖ ὅλοι μόνο ν' ἀντιδράσουμε, ἀλλὰ νὰ ξεπεράσουμε τὸν ἑαυτό μας, νὰ μεγαλώσουμε μέσα στὴ φωτιὰ καὶ τὴ δοκιμασία τὰ ἄτομα καὶ τὴν ποιότητα. Μᾶς κάνει ἄπειρα προσεχτικοὺς κατὰ τὸν διεφθαρμένον «Ἀθηναῖον μας», κατὰ τῶν ἀμελειῶν καὶ παραλείψεων μας, κατὰ τῆς θανάσιμης κατάπτωσής μας». Πρέπει ἡ Πολιτεία νὰ μεγαλώσει ταυτόχρονα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς διόσης τῶν καλῶν πολιτῶν. Ἔτσι ὅλοι θὰ παίξουν τὸν πιὸ καλό, κι' ὄχι τὸν πιὸ ἀσκοπο ρόλο. Πρὸς τὸ ἐσκολο ἡ ἀνθρώπινη φύση κλίνει ἀπὸ μόνη της, ἀλλὰ στὸ δύσκολο ὁ καλὸς πολίτης πρέπει νὰ τὴν σπρώξει μὲ τὴ μόρφωσή του καὶ τὸ λογικό του». (2)

Ἂν, τέλος, οἱ καρδιές μας ἦταν πωωυχήσουν ἢ κι' ὁποθαρρυνθοῦν κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν κερδῶν, τοὺ οἱ παΐχτες ἀποκόμισαν πάνω στὸ τραπέζι τῆς βίας, ἀπὸ τὸ Μάρ. τη τοῦ 1938, μέχρι τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1939— ὁ "Ελληνας ρήτορας μᾶς ὑποδείχνει τὸ πιὸ πνευματικό, τὸ πιὸ ὑπερφυσικὸ πράγμα ποὺ μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε : «Δὲν εἶναι δυνατό, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὄχι δὲν εἶναι, νὰ θεμελιώσουμε μὲ τὴν ἀδικία, μὲ τὴ βία καὶ μὲ τὸ ψέμα, μιὰ δύναμη διαρκῆ. Αὐτὴ ποὺ οἰκοδομεῖται ἔτσι, μπορεῖ ν' ἀνθέξει στὴν πρώτη κρούση καὶ γιὰ λίγον καιρό, μάλιστα μπορεῖ νὰ τὴν ἐπιστέψει καὶ κάποια ἐπιτυχία, ἂν ἔχει τύχη : ἀλλὰ ὁ χρόνος ἂν σκεπάζει τὸ κρυμμένο κοκκὸ — καὶ τὸ πᾶν γκρεμίζεται. "Οπως τὰ θεμέλια ἐνὸς σπιτιοῦ, ἢ μιᾶς ὀπισισοδήποτε κατασκευῆς, πρέπει νἆναι στέρεα, ἄλλο τόσο κ' οἱ ἀρχὲς μιᾶς πολιτικῆς, τὰ βασικὰ της δεδομένα πρέπει νἆναι καμωμένα ἀπὸ δίκιο κι' ἀλήθεια. Λοιπόν, αὐτὰ ὅλα λείπουν ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ποὺ ὁ Φίλιππος ἐφόρμοσε» (3).

⁂

Σήμερα τὰ βουνὰ τῆς Ἀττικῆς εἶναι τόσο ἐλκυστικά, τόσο ἐπιθυμητά, ὥστε δὲν ἀντέχει κανένας στὴν ἐκτέλεση μιᾶς ἀνάβασης στὸν Ὑμηττό. Καὶ γιατὶ ν' ἀντιταθεῖ; Ἡ ἔκσταση μπροστὰ σὲ μιὰ πευκόφυτη πλαγιά, ἀνέκφραστα φωτισμένη, κάτω ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἀφεγάδιαστον οὐρανό, δὲ θάταν τέρψη παρὰ ἀν ὅλη αὐτὴ ἡ μέθη ἔπνιγε μέσα μας τὴν πίστη στὴν τωρινὴ ἐποχή; τὸ κάθε Γάλλος, ποὺ δὲν πολεμᾶ, καὶ ἰδιαίτερα κάθε νέος Γάλλος, κάθε Γάλλος τοῦ ἐξωτερικοῦ, πρέπει νὰ συγκρατήσει σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς μέρες τῆς ζωῆς του. Ναί, ὁ Χριστὸς, ἀγωνιᾶ μέχρι τὸ τέλος τοῦ κόσμου, κι' αὐτὴ ἀκόμα τὴ στιγμὴ. Ἀπὸ κεῖ ψηλά, πάνω ἀπ' τὴν πόλη καὶ τὴν πεδιάδα, ὁ Ἰσκιος μας ἀς ἐπεκτείνει τὴν ἐπαγρύπνησή σι θάναι ἔνδοξο καὶ θὰ τιμᾶται περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ νησιά», ἀφοῦ πάντα γίνονται ἐπιδρομὲς τῆς βαρβαρότητας καὶ πάντα γίνονται σταυροφορίες.

⁂

Ἀπὸ τὸ εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ αὐτὸ τοπίο ἀναδίνεται σήμερα ἀγωνία καὶ ἀνακούφιση. Ἀλλὰ ἡ τάξη τοῦ φωτὸς καὶ τῆς εἰρήνης τελικὰ παρισέρνει ὅλες αὐτὲς τὶς «ἁρμονίες τῆς Ἑλλάδας», ὄχι μαλθακὲς καὶ διαλυμένες, ἀλλὰ δυναμικές, ποὺ τώρα συνθέτουν ἕνα τραγοῦδι ἐλπίδας καὶ δημιουργοῦν αὐτόματα μιὰ «Προσευχή. "Ας γυρίσουμε στὰ κόκκινα χωράφια τῆς Μεσογείου : εἶναι κι' αὐτὰ σιωπηλά. Ἔχουν μέσα τους μιὰ εἰρήνη ὀργανική, μιὰ εἰρήνη τῆς γῆς μὲ τὴ γῆ, σχῆμα καὶ εἰκόνα τῆς ὁποίας, οἱ αὐριανοὶ ἄνθρωποι, ἴσως, μπορέσουν νὰ δημιουργήσουν...

Δὲν μένει πιὰ παρὰ ν' ἀποσπάσουμε αὐτὴ τὴν ὀπτασία τοῦ θαρραλέου καὶ ἀσκητικοῦ αὐτοῦ χώματος καὶ νὰ τὴ σφίξουμε στὴν καρδιά μας γιὰ μῆνες. Ἐνῶ κατεβαίνουμε πρὸς τὰ πρώτα φῶτα τῆς τεράστιας πολιτείας, τὸ πρῶτο ἀστέρι ποὺ βγαίνει πάνω ἀπὸ τὸν Ὑμηττό, μοιάζει σὰν φιλικὴ ἀποκάλυψη κι' ὑπόσχεση μιᾶς ἀληθινῆς εἰρήνης.

Μετ.: Ν. Α.

ΤΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗ

Ο κ. Πάνος Σαμαράς παίρνοντας αφορμή από ένα σημείωμά-μου, όπου χαραχτήριζα ως μή νόημμη τη γενική πληθυντική στη φράση «θύελλα επιδοκιμασιών», βρίσκεται τόσο σύμφωνος με αυτή-μου τη γνώμη, ώστε υπερθεματίζοντας, σ' ένα γράμμα-του, με ρωτάει αν δέ θά 'πρεπε ν' αποφύγουμε τη γενική του πληθυντικού και σ' άλλες φράσες.

Σ' εκείνο το σημείωμά-μου έγραφα, «... και αν δέ βάζουμε μάτι στην πένα των άξιων λογοτεχνών και λογίων», και παρακάτω, «... τα γραφτά των δοκίμων συγγραφέων-μας». Και ο κ. Σ. ρωτάει. «Δέ νομίζετε πως έπρεπε και τα παραπάνω να γραφτούν: και αν δέ βάζουμε μάτι στην πένα απ' τους άξιους λογοτέχνες-μας και λόγιους... τα γραφτά απ' τους δόκιμους συγγραφείς-μας;»

Λυπάμαι που ο κ. Σ. δέν κατάλαβε πολί καλά την παρατήρησή μου εκείνη. Και φοβάμαι μήπως σ' αυτήν την τεράστια παρεξήγηση έχουν πέσει και άλλοι από τους αναγνώστες τούτης της στήλης. Γιατι εγώ δέν είπα ποτέ πως πρέπει ν' αποφεύγουμε π ά ν τ α τη γενική. Οι γενικές που νομίζει ο κ. Σ. πως θα έπρεπε ν' αποφύγω, είναι εντελώς διαφορετικές. Η πρώτη είναι «χτιτική» και η δεύτερη δηλώνει την «προέλευση». Και είναι και οι δυό νόημες. Όμως η «θύελλα επιδοκιμασιών» είναι σα να λέμε «στρώμα χιονιού σκεπάζει τη γή», αντί να πούμε πως τη σκεπάζει «στρώμα από χιόνι» ή «στρώμα το χιόνι». Είναι δηλαδή γενική της ύλης, που κατά την ιδέα-μου πρέπει κανένας να την αποφεύγει.

Άλλο πάλι είναι το ζήτημα που γεννούν όσες λέξες δέν έχουνε εύχρηστη τη γενική στον πληθυντικό. Αυτές πρέπει να τις αποφεύγουμε για εντελώς διαφορετικό, γ ρ α μ μ α τ ι κ ό λόγο. Έτσι ενώ θα πούμε, χωρίς κανένα βλασταγμό. «το σχήμα τ η ς μ ύ τ η ς» όπως θα πούμε και «το πλάτος τοῦ δρόμου», δέ θα πούμε «το σχήμα τῶν μυτών», ενώ θα πούμε πολί καλά «το πλάτος των δρόμων».

Τέλος, ανεξάρτητα απ' όλα τ' άλλα, πρέπει ν' αποφεύγουμε, όσο μπορούμε, τις π ο λ λ έ ς γενικές όταν κρέμονται η μια από την άλλη σαν τα λουκάνικα. Αυτό το ζητάει το καλό ύφος και το καθαρό νόημα.

Έπισης ο κ. Σ. δέν αγαπάει τις μετοχές, λ. χ. «συμπληρώνοντας, ξεκαθαρίζοντας, ψάχνοντας κ.τ.λ.». Και θέλει να μην τις μεταχειριζόμαστε. Αυτό είναι ατομικό γούστο. Η γλώσσα-μας τις μεταχειρίζεται πολί συχνό, (απόλυτα. όχι επιθετικά). «Ρωτώντας πηγαίνει κανείς στην Πόλη», «Βλέποντας και κάνοντας», λέει ο λαός. Και ο Σολωμός:

Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη
π ε ρ π α τ ώ ν τ α ς ἡ Δόξα μονάχη
μελετά τα λαμπρά παλληκάρια:

και στον ύμνο :

Δυστυχής! παρηγορία
μόνη σου έμενε νά λές
περασμένα μεγαλεία
καὶ δ ι η γ ώ ν τ α ς - τα να κλαίς.

και άλλα, και άλλοι.

Δέν υπάρχει σχεδόν άνθρωπος που να μην τις μεταχειρίζεται είτε στον προφορικό, είτε στο γραφτό λόγο. Ο κ. Σ. μπαίνει σε θέματα που αφορούν το π ρ ο σ ω π ι κ ό ύφος, και που εδώ δέν έχουνε θέση.

ΚΑΡΘΑΙΟΣ

(1) 4ος Φιλιππικὸς (9—10)
(2) «Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ» (72)
(3) 2ος Ὀλυνθιακὸς

ΑΛΝΤΟΥΣ ΧΑΞΛΕΥ

ΚΟΝΤΡΑΟΥΝΤΟ

Μετάφραση άπ' τ' Άγγλικά Σταύρου Στάγκου

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ)

"Οπως όλοι οι κουβεντολόγοι από τήν σπιρτάδα καί τή σοφία της μέ οἰκονομία. Δέν ὑπάρχουν ποτές ἀρκετὲς bon mots γιά τὸ φιλόπονο κουβεντολόγο ποὺ θέλει κάθε φορά νὰ σερβίρει καινούργια ψάρια. "Ανκαει πλούσιο, τὸ ρεπερτόριο τῆς Μόλλης ἤταν πάντα περιορισμένο, ὅμοια ὅπως ὅλων τῶν κουβεντολόγων. Σάν καλὴ νοικοκυρά, εἶξαιρε νὰ διαλύεται τὰ κουβεντολογικά ὑπομενάδια τοῦ χθεσινοβράδυνου τραπεζιοῦ καὶ νὰ τὰ σερβίρει γιὰ φρέσκο ὀρεχτικὸ τὴν ἄλλη μέρα. Τὰ ἐπαικήδεια ψητὰ τῆς Κυριακῆς ξανάσκαναν τὸ γύρο τους σὲ γαμήλια τραπέζια τῆς Τρίτης.

Στὸ Ντένις Μπάρλαατ σέρβιρε αὐτὴ τὴ στιγμὴ τὸ κουβεντολόγι ποὺ εἶχε προσφέρει στὸ λάντς—πάρτυ τῆς λαίδης Μπέγκερ, στοὺς σαββατοκυριακάτικους ἐκδρομεῖς τοῦ Γκόμπλυν, στὸν Τόμμυ Φίττον, ποὺ ἤταν ἕνα ἀπ' τὰ ἀγασημένα τῆς "παιδιά», στὸ Βλαδίμηρο Παβλώφ, ἄλλο αὐτὸ ἀγασημένο «παιδί», στὸν περισβευτὴ τῆς Ἀμερικῆς καὶ στὸ βαρῶνο Μπενίτο Κοέν. Ὁ λόγος γιὰ τὸ ἴδιο ἀγασημένο ζήτημα τῆς Μόλλης.

«Ξαίρετε τί μοῦ εἶπε ὁ Ζάν;» ἔλεγε (ὁ Ζάν ἤταν ὁ ἄντρας τῆς κυρίας). «Ξαίρετε;» ξανάλεγε ἐπίμονα, γιατί εἶχε τὴν περίεργη συνήθεια ν' ἀπαιτεῖ πάντ' ἀπάντηση σ' ἐρωτήσεις ποὺ ἤταν ἁπλούστατα ρητορικές. "Εσκυψε πρὸς τὸν Μπάρλαατ, προσφέροντάς του μοῦρα μάτια, κεχριμπαρένια δόντια καὶ γαλαστένιο ντεκολτέ.

Ὁ Μπάρλαατ ἀπάντησε, βέβαια, ὅτι δὲν εἶξαιρε, ὁ ἄνθρωπος.

«Μοῦ εἶπε, λοιπόν, ὅτι δὲν εἶμαι ἀρκετὰ ἀνθρώπινη. Περισσότερο στοιχεῖο τῆς φύσης παρὰ γυναῖκα. Ἕνα εἶδος νεράϊδα. Τὸ λέτε αὐτὸ κομπλιμέντο ἢ προσβολή;»

«Αὐτὸ ἐξαρτᾶται — ὅπως τὸ γι' γιὰ νὰ κάνεις», εἶπε ὁ Μπάρλαατ, παίρνοντας ἕνα ὄφος πονηριᾶς καὶ κατεργαριᾶς, σὰν νὰ χε πεῖ τίποτε τολμηρό, ἐυπνὸ καὶ μαζί βαθύ.

«Ἐγώ ὅμως δὲ νομίζω ὅτι εἶναι ἀλήθεια, τουλάχιστο», ξακολούθησε ἡ Μόλλη. «Δὲν τὸν βρίσκω τὸν ἑαυτό μου οὔτε ἀγρίμι, οὔτε νεράϊδα. Νομίζω ἴσα — ἴσα, ὅτι εἶμαι ἕνα ἐντελῶς ἁπλό, ντόμπρο φυσικὸ πλάσμα, ἕνα ἁπλὸ παιδὶ τῆς φύσης. "Ενα εἶδος χωρικὴ, ναί».

Ἡ Μόλλη παραστάνιε θέατρο καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς παράστασης τὸ ἀκροστήριο ξέσπασε πλάτανος ποὺ πεισματώνει τὸν ἥλιο, αὐτὸ τὸ ἀλμυρὸ νερὸ ποὺ ἀκολουθεῖ τὶς ἰδιοτροπίες τοῦ ἀνέμου πρέπει νὰ μᾶς ἐξομολογηθοῦν τὸν "Ερωτα τους.

* * *

Νὰ λοιπὸν ἕνας ξένος — μὰ πολὺ περισσότερο Ἕλληνας ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους Ἕλληνες — ποὺ διαθέτοντας μονάχα ἕνα φακό, δηλαδὴ τὸ πιὸ ἀχάριστο γιὰ τὴ δημιουργικὴ ἐλευθερία ὄργανο, μπαίνει ὠστόσο πλησίστιος στὸ νόημα τῆς περιήγησης τῶν ματιῶν τῆς ψυχῆς του.

"Αν χρειάζεται πλούσια καρδιὰ καὶ μάτι εὐκίνητο γιὰ νὰ βρεῖ καινεῖς τὸν παλμὸ ἑνὸς τόπου καὶ μιᾶς ἐποχῆς, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς αὐτὸς ὁ ξένος, ὁ Herbert List, τὰ ἔχει. Ὁ Herbert List κατάλαβε πὼς αὐτὸς ὁ ξένος, ὁ Herbert List, τὰ ἔχει. Ὁ Herbert List κατάλαβε πὼς δὲν θὰ μποροῦσε ν' ἀποδόσει τὸ θαῦμα ποὺ ἔνοιωθε στήνοντας δυὸ κολῶνες στὴ μέση ἑνὸς οὐρανοῦ ἄτονου, μήτε ζυγίζοντας ἡ ἰσορροπῶντας τοὺς ὄγκους τῶν μνημείων καὶ τῶν τοπίων τῆς φύσης του, γιατὶ ἔτσι μπορεῖ νὰδίνε ἴσως μορφὲς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μὰ ὄχι μορφὲς τῆ ς Ἑλλάδας.

Ἡ ἀντιγραφή, ἡ ἀναδρομὴ ἀπὸ τὸ παλιὸ στὸ νέο, ἡ ὑπαρξὴ στοιχείων ποὺ νὰ ὑπενθυμίζουνε τὴν τυραννία τῆς ὑποποιημένης σκέψης ἔχουνε καταργηθεῖ. Βρισκόμαστε πολὺ πιὸ κοντὰ στὴν ἄμεση ζωὴ ἀπ' ὅσο τὸ φανταζόμαστε. Τὸ κάθε τί ἔχει τὴ σημασία του ἀλλὰ καὶ κάθε σημασία ντύνει διαφορετικὰ τὸ κάθε τί. Αὐτὸς ὁ ἀεικίνητος ἀκροδάτης, ἀκολουθῶντας πιστὰ τὶς βουλὲς τῆς παρθενικῆς του ὅρασης, ἀνεβαίνοντας ἢ κατεβαίνοντας χαμηλὰ ἢ ψηλά, δεξιὰ ἢ ἀριστερά, βρίσκει κάθε τρόπο γιὰ νὰ μυηθεῖ στὸ ἀντικείμενό του. "Ετσι, ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ θάλασσα ὡς τὸ κοχύλι καὶ τὸν χωματένιο βῶλο, ἀπὸ τὰ φτωχὰ ἐργαλεῖα τοῦ λαοῦ ὡς τὴ θεϊκὴ ἐκφραση τῶν μορφῶν ἑνὸς βυσσινὶ τὴν Κρήτης ἢ ἑνὸς ψαρᾶ τῶν Κυκλάδων φυσᾶει ἕνας ἀνεμος ἀθάνατος ἀλλὰ συνάμα καινούριος καὶ πρωτογνώριστος.

"Ας παρακολουθήσουμε αὐτὸ τὸ δραμα μὲ δίψα, ἀς ἀκολουθήσουμε τὸν Herbert List στὴν πάλη καὶ τὴ νίκη του μὲ τὴ σκιὰ καὶ τὸ φῶς μιᾶ ποὶ ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται τὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐπιτυχίας του.

Χωρὶς καμμιὰ δυσκολία κινεῖ τὸν κόσμο του κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ ἥλιου, ποὺ δὲν εἶναι ὀδυσσιακὰ παρὸ δικὴ του κυριαρχία, χειριστὴς τέλειος καθώς εἶναι τῶν ἀχτίδων, πότε βυθίζοντας μιὰ πλευρὰ στὴ σκιά, πότε λούζοντας μιὰν ἄλλη στὸ φῶς, ἔχει χωρὶς σαγήνη, ὄχι χωρὶς θέλγητρα γιὰ τὰ θέματα τοῦ αὐτὰ ποὺ ξαφνικὰ μᾶς παρουσιάζονται ξανανεωμένα, κερδισμένα ἀπὸ ἕνα γνήσιο ἀνθρώπινο αἴσθημα.

Ἀττική, Πελοπόννησος, νησιά, μᾶς προσφέρουν ἀποτυπωμένη γιὰ πάντα ἐκείνη τὴ γοητεία ποὺ δοκιμάσαμε ὅταν ἀκολουθῶντας τὴν ἐμπνευσή μας γιὰ πρώτη φορὰ πατήσαμε τὰ χώματά τους καὶ τ' ἀνακαλύψαμε μὲ τὰ δικά μας μάτια.

* * *

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἕνας ποιητὴς τῶν ἁπλῶν στοιχείων τῆς φύσης σὰν τὸν σκωτσθέτη Machaty ἢ ἕνας ἐγκεφαλικὸς ἴσως, ἀλλὰ τολμηρὸς ἀνακαλυπτὴς τῆς φωτογραφικῆς τέχνης σὰν τὸν ὑπερρεαλιστὴ Man Ray μ' ἀνάγκασαν — καὶ μὲ ποιὸ τρόπο! — νὰ παραδεχτῶ τὶς δημιουργικὲς δυνατότητες τοῦ φακοῦ, δὲν παύω νὰ ψάχνω τοὺς λίγους ἐκείνους καλλιτέχνες ποὺ θὰ δοκιμάσουν τοὺς ἐκφραστικοὺς τρόπους τῆς ἐποχῆς τους ἐπάνω στὸ ὑλικὸ τῆς Ἑλλάδας, κι' ἀκόμη δὲν παύω νὰ ἐπεκτείνω τὶς γενικότερες ἀντιλήψεις μου γιὰ τὴ Ζωὴ πάνω στὸ ἔργο τοῦ. Ὁ Herbert List εἶναι ἕνας ἀπ' αὐτοὺς. Μιὰ γυναῖα λαϊκοῦ δρόμου, ἕνας ἀνεμοδείχτης, μιὰ πολιὰ ψαροβάρκα τραβηγμένη στὰ βότσαλα, μιὰ μεγαλόπρεπη ράχη τῆς Σαντορίνης, ἕνα πέδιλο ἀγνωστου Ἑρμῆ ποὺ προχωρεῖ μέσα στὰ μυστικὰ τῆς Ἑλλάδας, ἕνα κάτασπρο συννεφάκι σταματημένο καταμεσὶς τ' οὐρανοῦ, θρίσκουν τὴν ἀνταπόκρισή τους στὶς καταστάσεις τῆς καρδιᾶς μου. Καὶ μιλῶ μὲ τὰ πράγματα, χαίρομαι τὸ κοίταγμά τους, ἀκολουθῶ τὴν ἴδια τὴ ζωή, σκέπτομαι πὼς ἡ συνάρτηση ὅλων τῶν ἀντικειμένων κι' ἡ ἀπόδειξη τῆς μυστικῆς τους συνεργασίας εἶναι ἕνα μεγάλο ἐγέγγυο γιὰ τὴν πολυπόθητη ἑνότητα τῆς Δημιουργίας.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ)

ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ Ο HERBERT LIST

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 1)

συλλαμβάνοντας τὴ μυστικὴ τροχιά τους κάτω ἀπὸ τὴν ἑνολλαγὴ τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τῶν φαινομένων τῆς ψυχῆς. Ἀκριβέστερα ὅλοι μας ἑτοιμοι ν' ἀκολουθοῦμε αὐτὸ τὸ παράδειγμα. "Ενα κομμάτι χῶμα ἀπὸ τὴ βρύση, αὐτὸς ὁ πλάτανος ποὺ πεισματώνει τὸν ἥλιο, αὐτὸ τὸ ἀλμυρὸ νερὸ ποὺ ἀκολουθεῖ τὶς ἰδιοτροπίες τοῦ ἀνέμου πρέπει νὰ μᾶς ἐξομολογηθοῦν τὸν "Ερωτα τους.

* * *

"Ας παρακολουθήσουμε αὐτὸ τὸ δραμα μὲ δίψα, ἀς ἀκολουθήσουμε τὸν Herbert List στὴν πάλη καὶ τὴ νίκη του μὲ τὴ σκιὰ καὶ τὸ φῶς μιᾶ ποὶ ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται τὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐπιτυχίας του.

Χωρὶς καμμιὰ δυσκολία κινεῖ τὸν κόσμο του κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ ἥλιου, ποὺ δὲν εἶναι ὀδυσσιακὰ παρὸ δικὴ του κυριαρχία, χειριστὴς τέλειος καθώς εἶναι τῶν ἀχτίδων, πότε βυθίζοντας μιὰ πλευρὰ στὴ σκιά, πότε λούζοντας μιὰν ἄλλη στὸ φῶς, ἔχει χωρὶς σαγήνη, ὄχι χωρὶς θέλγητρα γιὰ τὰ θέματα τοῦ αὐτὰ ποὺ ξαφνικὰ μᾶς παρουσιάζονται ξανανεωμένα, κερδισμένα ἀπὸ ἕνα γνήσιο ἀνθρώπινο αἴσθημα.

Ἀττική, Πελοπόννησος, νησιά, μᾶς προσφέρουν ἀποτυπωμένη γιὰ πάντα ἐκείνη τὴ γοητεία ποὺ δοκιμάσαμε ὅταν ἀκολουθῶντας τὴν ἐμπνευσή μας γιὰ πρώτη φορὰ πατήσαμε τὰ χώματά τους καὶ τ' ἀνακαλύψαμε μὲ τὰ δικά μας μάτια.

* * *

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἕνας ποιητὴς τῶν ἁπλῶν στοιχείων τῆς φύσης σὰν τὸν σκωτσθέτη Machaty ἢ ἕνας ἐγκεφαλικὸς ἴσως, ἀλλὰ τολμηρὸς ἀνακαλυπτὴς τῆς φωτογραφικῆς τέχνης σὰν τὸν ὑπερρεαλιστὴ Man Ray μ' ἀνάγκασαν — καὶ μὲ ποιὸ τρόπο! — νὰ παραδεχτῶ τὶς δημιουργικὲς δυνατότητες τοῦ φακοῦ, δὲν παύω νὰ ψάχνω τοὺς λίγους ἐκείνους καλλιτέχνες ποὺ θὰ δοκιμάσουν τοὺς ἐκφραστικοὺς τρόπους τῆς ἐποχῆς τους ἐπάνω στὸ ὑλικὸ τῆς Ἑλλάδας, κι' ἀκόμη δὲν παύω νὰ ἐπεκτείνω τὶς γενικότερες ἀντιλήψεις μου γιὰ τὴ Ζωὴ πάνω στὸ ἔργο τοῦ. Ὁ Herbert List εἶναι ἕνας ἀπ' αὐτοὺς. Μιὰ γυναῖα λαϊκοῦ δρόμου, ἕνας ἀνεμοδείχτης, μιὰ πολιὰ ψαροβάρκα τραβηγμένη στὰ βότσαλα, μιὰ μεγαλόπρεπη ράχη τῆς Σαντορίνης, ἕνα πέδιλο ἀγνωστου Ἑρμῆ ποὺ προχωρεῖ μέσα στὰ μυστικὰ τῆς Ἑλλάδας, ἕνα κάτασπρο συννεφάκι σταματημένο καταμεσὶς τ' οὐρανοῦ, θρίσκουν τὴν ἀνταπόκρισή τους στὶς καταστάσεις τῆς καρδιᾶς μου. Καὶ μιλῶ μὲ τὰ πράγματα, χαίρομαι τὸ κοίταγμά τους, ἀκολουθῶ τὴν ἴδια τὴ ζωή, σκέπτομαι πὼς ἡ συνάρτηση ὅλων τῶν ἀντικειμένων κι' ἡ ἀπόδειξη τῆς μυστικῆς τους συνεργασίας εἶναι ἕνα μεγάλο ἐγέγγυο γιὰ τὴν πολυπόθητη ἑνότητα τῆς Δημιουργίας.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ)

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΕΜΜ. ΡΟ'Γ'ΔΗ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠ' ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 1)

μηλα, ὅσο τὴν ἔβαζε ἀργότερα, θὰ τὴν ἀγαποῦσε γιατὶ θὰ τοῦ θύμιζε τὶς ἀξέχαστες βραδυὲς ποὺ ἄκουγε, παιδί στὸ Λιθόρνο καὶ στὴ Γένοβα, τὶς διάσημες Ἰταλίδες τραγουδίστριες καὶ γιατί, ἴσως, ἡ τρυφερὴ ἐρωτιάρικη Ἰταλικὴ μουσική θὰ τὸν βύθιζε σὲ μιὰ γλυκειὰ αἰσθηματικὴ ρέμβη, θὰ ἤταν καὶ γιὰ τὸν Ροῦδη, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Στεντάλ, μιὰ πρόσκληση γιὰ τὸ ἐρωτικὸ ταξίδι, γιὰ ἕνα ἀτέλειωτο διάλογο μὲ τὸν ἑαυτό του, «ἡ ἀπάντηση ποὺ δὲν νιοτ ἐ' ὀνειρο στὶς δυστυχισμένες ἀγάπες». Στοῦ Μπούκουρα ἄκουσε ὁ Ροῦδης τὴ Ριστόρη, τὶς ὀπερέτες τοῦ "Οφφενμπαχ, ἐκεῖ θὰ εἶδε καὶ ὅλους τοὺς φημισμένους Ἕλληνες ἠθοποιοὺς τῶν χρόνων ἐκείνων, στὶς μεγαλες ἐπιτυχίες τους. Τὴν Πιπίνα Βοναπάρτε στὴ «Μερόπη» καὶ στὴ «Μαρία Δοξοπατρή» τοῦ Βερναρδάκη, στὴ «Χριστίνα» τοῦ Ι. Ζαμπέλιου, στὴν «Κατάρα τῆς Μάνας» τοῦ Ἀντωνιάδη, τὸν Παναγιώτη Σούτσα στὴ «Χιὸ Δούλη» τοῦ Ὀρφανίδη, τὸν Δημοσθένη Ἀλεξιάδη στὴ «Λουΐζα Μίλλερ» καὶ στοὺς «Ἀηστάς» τοῦ Σίλλερ, καὶ τοὺς νεότερους, μὰ ξακουσμένους κιόλα, τὴν Ἐλένη Ζαφείου, τὸν Μιχαήλ. Ἀρνιωτάκη τὸν Διονύσιο καὶ τὴ Σοφία Τσεβουλάρη, σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγαστὰ καὶ καλλιτερα δράματα τῆς ἐποχῆς, στὴ «Γαλάτεια» τοῦ Βασιλειάδη.

Δὲν πιστεύω, κι' ἀν ἀκόμα τοῦ ἄρεζαν οἱ ἠθοποιοί, νάκουγε μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση τὰ ἑλληνικὰ θεατρικὰ ἔργα τοῦ καιροῦ ἐκείνου ὁ Ροῦδης. "Ισια ἴσια, ἀν λιγνάκι ἀργότερα, ὡς κριτης διαγωνισμοῦ, μίλησε τόσο αὐστηρὰ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ θεατρικὴ π ραγωγὴ τῆς ἐποχῆς του (καὶ γιὰ ὅλη τὴν ποίηση γενικότερα) ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους θὰ ἤταν, σίγουρα, καὶ ἡ ἀνάμιγση τῶν περισσότερων ἑλληνικῶν ἔργων ποὺ εἶχε ἀκούσει στοῦ Μπούκουρα. Θεέ! πόσο θὰ εἶχε πλήξει ὁρισμένες βραδυὲς κεῖ ποσο θ' ἀγανοχτοῦσε μὲ τὸν ἑαυτό του ποὺ ἀντὶς νὰ πάει σὲ καμμιὰ φιλική συναναστροφή, ἢ ξαπλωμένος ἀναπαυτικὰ στὴν πολυθρόνα του, νὰ διαβάσει δίπλα στὴ σόμπα του, μερικὲς σελίδες τοῦ Χατιέ, τοῦ Μπάιρον, τοῦ Λουκιανοῦ, ἢ νὰ φυλλοματρῆσει κανένα νεοφτασμενο βιβλίο τοῦ Ταίν, τοῦ Ρενάν, τῆς Σάνδης, καθότανε καὶ ἄκουγε Ἐλευθερωμένες Ἀθῆνες καὶ Ἀγνωστους καὶ Φροσῦνες καὶ Χριστίνες καὶ Κοριολανοὺς καὶ Κωνσταντίνους Παλαιολόγους, δράματα ποὺ τοὺς ἔλειπαν ὅλα τὰ δράματα τὰ συστατικὰ καὶ ποὺ οἱ πατριωτικὲς ρητορεῖες τους θὰ τὸν πονοκεφάλιαζαν περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴ μπάντα ποὺ θ' ἄκουγε, καμμιὰ φορὰ τὶς Κυριακὲς στὸ «Πεδίον τοῦ Ἄρεως». Μερικὰ ἔργα θὰ τὸν ἐξαρτισόσαν, θέβαια. Τὰ δράματα τοῦ Βεβεμάρδάκη, ἡ «Χίος Δούλη» τοῦ Ὀρφανίδη, ἀργότερα, ἡ «Γαλάτεια» τοῦ Βασιλειάδη. Μὰ καὶ σ' αὐτά, ἢ ἀληθινὴ ποίηση ἤταν τόσο λίγη, ὁ τόνος τόσο ρητορικός, ὁ μύθος τόσο φτωχὸς, τὰ πρόσωπα τόσο γύφινα, μὲ τόσο λίγη σκίβα ζωντάνιας, καὶ τὴ γλώσσα τὴν πάγωνε ἕνα τέτοιο ξεροβόρι δασκαλισμό!

Πδλὺ πιὸ εὐχάριστα ἤσαν τὰ θερινὰ ἀθηναϊκὰ θέατρα ποὺ σ' αὐτά, ἀσφαλῶς, ὅταν ἔμενε τὸ κλοκαίρι στὴν πρωτεύουσα, θὰ πήγαινε ν' ἀκούσει ἑλληνικὰ ἔργα συγνότερα παρὸτι στοῦ Μπούκουρα, ὁ Ροῦδης. "Ησαν τζιμανιά καὶ τὰ τρία — καὶ τὸ «Ἄντρον τῶν Νυμφῶν» ποὺ ἀναστάτωσε κυριολεκτικὰ ὅλον τὸν τότε ἀντρόκοσμο τῆς πρωτεύουσας, ἔχουμε ἀφθόνες καὶ αὐθέντικὲς πληροφορίες, ἴσως μάλιστα τὸ πιὸ ἐνδιαφέρουσες. γραμμένες καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ροῦδη, ἄν, καθὼς ὑποπτεύομαι, κάτι χαριτωμένες καὶ πειραχτικὲς σημειωσοῦλες γιὰ τὶς ἀρτίστες καὶ τοὺς θαμῶνες τοῦ «Ἄντρου τῶν Νυμφῶν», δημοσιευμένες χωρὶς ὑπογραφή, σ' ἕνα περιοδικὸ τῆς ἐποχῆς, εἶναι δικές του. "Ω! δὲν εἶχαν τίποτε τὸ ἀμαρτωλὸ τὰ πρῶτα αὐτὰ ἀθηναϊκὰ τζιμανιά. "Ησαν κέντρα οἰκογενειακά σὰν τὶς κατοπινὲς νύφες,—τῆς "Ηθης πνέουσα εἰκὼν»—μ' ἕνα ποίημα, τὴν «Κόρη τοῦ Βορρᾶ», ὅπου, ἀφοῦ περίγραφε, θαυμωμένος, τὴν ὀμορφιὰ τῆς «κόρης», τελείωνε ἔτσι τὸ ποίημα του:

Ἐλπὶς εἰς λέξιν τῆς ἑκάστην
Ἐπαντετέλλει ἱερά,
Ὀντηοί, θαυμάσατε τὸν Πλάστην,
Ἴδοὺ ἡ κόρη τοῦ Βορρᾶ!

Ἀλλὰ πιὸ φλογερὸς θαυμαστὴς ἀπ' ὅλους ἤταν ἕνας Συριανὸς ἐμπορος, ποὺ τὰ θέλγητρα τῆς Φιστοθίας τὸν εἶχαν κάνει ποιητή. «Ὁ ἡμέτερος θαυμασμὸς πρὸς τὴν μελάγχρουν Εὐστοθίαν, γράφει, σχολιάζοντας τὸ γεγονός, ὁ ἀνώνυμος χρονικογράφος μας, δὲν ἐξεδηλώθη— μέχρι τοῦδε—εἰμὴ διὰ χειροκροτημάτων καὶ κιαμμιᾶς π ά σ τ α ς' ἐνῷ ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ θαυμασμὸς τοῦ ἐν Σύρῳ φίλου ποιητοῦ διὰ πολὺ ὀψηλοτέρου τρόπου— διὰ τοσοῦτον τρυφερῶν στίχων. Βλέπετε ὅτι καὶ εἰς τὰς ἐμπορικὰς καρδίας τῶν Συρίων ὑπάρχει ἀρκούντως ζωηρὸν αἴσθημα, ὥστε ἐν ὀλίμῳ— ἐννοεῖται εἰμένες ἀν ὄχι καὶ τρυφερὸν—ἔστω καὶ γυναικὸς τοῦ καφὲ σαντάν, μεταβάλλει αὐτοὺς εἰς ποιητάς». "Αλλοίμονο! μ' ὅλους τοὺς στίχους τοὺ, τοὺς φλογερότατους, ὁ «Σύριος» ἔμπορος — ποιητὴς δὲν καταφερνε νὰ μαλάξει τὴν καρδιὰ τῆς γόησσας Εὐστοθίας, ποὺ ἔμενε καὶ γι' αὐτὸν, ὅπως καὶ γιὰ ὅλα τ' ἄλλα «κανταδρ» καὶ «βιτζίμ», φρούριο ἀπόρθητο.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι φρούριον
εὐπόρθητον ἀντέχει
εἰς πυροβολοστάσια
καὶ λόγων καὶ βλεμμάτων.

Γιὰ νὰ παρηγορηθεῖ, συλλογίτανε ὅτι:

Δὲν εἶναι ἡ ἐκπόρθησις
τῶν καρδιῶν ὁμοία
πρὸς τὴν τῶν Ἀκροπόλεων...
Καὶ ἀπόδειξις ὅτι ὁ Μόλτκε, ὁ
μεγάλος στρατηγὸς:

...ἠδυνήθη
νὰ ἐκπορθήσῃ φρούριαν,
ἀλλὰ ποτὲ καρδίαν
εἰς τῆς ἰσχύος τοῦς δεσμοὺς
δεσμίαν ὀπεδλήθη.

"Αλλωστε, προπάντων στὸν ἔρωτα, δὲν ἔχουν ἀξία οἱ δύσκολες μόνο νίκες;

Τοιαῦτην ἔνναῳ ἐγὼ
τὴν νίκην τῆς καρδίας.
Ἄν μ' ἀγαπῇς τὸ δειλῇ
τῶν αἰθουσῶν παρθένος
πρωτόπειρος, δὲν θεωρῶ

τῶν Βοεμίδων ἀοιδῶν, πίνεις μπύραν τῆς Βιέννης. Ἀρκετὸν τοῦτο».

Καὶ, πραγματικά, ἡ μουσική, τὰ «ἐκλεκτὰ ἄσματα» καὶ τὴν «μπύραν τῆς Βιέννης» θὰ τόβριζαν «ἀρκετὰ» ὅλοι οἱ θαμῶνες ποὺ σύχναζαν στὰ καφὲ σαντὰν ἢ «εἰκτὶμ» ἤσαν ἢ «cadavres» ἢ «κορίδια». Θὰ εἶχαν πειστεῖ, ὕστερα ἀπὸ ποιὸς ξέρει τί ἄκαρπες καὶ πικρὲς προσπάθειες, ὅτι οἱ διάφορες αὐτὲς ξένες σειρῆνες καὶ νεράϊδες εἶχαν, ἐλληνιά, στὰ στήθια τους «μὴ καρδίαν», ὅπως ἔγραφε ἕνας νεαρὸς ποιητὴς τῆς ἐποχῆς γιὰ κάποια ἀσπάλαχνη. Μόρα, ὅτι 'σ' καρδιές τους ἤταν σφουγγάρια καλυμνιώτικα, ποὺ «ἐδέχοντο ἐκείνας καὶ ἀπέβαλλον ὡς ἐκείνα δι' ἐλαφρᾶς πιέσεως, τὸ ὕδωρ, ἄπειρα καὶ ποικίλα αἰσθήματα», καὶ ὅτι τὸ μόνο ποὺ τοὺς ἔμενε ἤταν, ἀλλοίμονο! «νὰ θαυμάζουν τὰς Βοεμίδας κεὶ νὰ κροτοῦν τὰς χεῖρας».

Δὲν ἤτον, βέβαια, εὔκολο αὐτό, γιὰ τοῦτο καὶ μερικοὶ θαμῶνες φανέρωναν καὶ μ' ἄλλους τρόπους, πολὺ πιὸ θερμοὺς, τὸ θαυμασμό τους. Ὁ «ἐπλεόβας καὶ κέρτομος» Στεφανίδης, γνωστὸς δικηγόρος, ποὺ, μολονότι ἀρκετὰ προχωρημένος στὰ χρόνια, ἤταν, ὡστόσο, ὁ τακτικώτερος θαμώνας τοῦ «Ἄντρου τῶν Νυμφῶν», ὅταν οἱ ξανθὸκομες καὶ γλυκύφθογγες Τσέχες τραγουδοῦσαν ὅλες μαζὶ τὸ γύρισμα τοῦ δημοφιλέστερου τραγουδιοῦ τους, τὸ «τσοῦμπλα, τσοῦμπλα, τρά, λα, ρά, λά, ρά» (ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἔχει ὀνομαστεῖ «τσοῦμπλες»), ζουρλενότανε κυριολεκτικὰ καὶ δὲν ἤξερε πιὰ τί ἔκανε. Ὁ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, νεαρὸς τότε δανδῆς, ἔχει ἔνδοξος ἀκόμα, γνωστὸς ὅμως κιόλα, ἀπὸ μερικὰ του ποιήματα καὶ ἄρθρα, ποὺ σύχναζε κι' αὐτὸς κομψότατα πάντα ντυμένος καὶ μὲ τὸ μονύελο στὸ μάτι, στὸ «Ἄντρο τῶν Νυμφῶν», ἔδινε διέξοδο στὸν ἔνθουσιασμό του γιὰ κάποιαν Μάρθα ἢ Λεονίαν, τῆς "Ηθης πνέουσα εἰκὼν»—μ' ἕνα ποίημα, τὴν «Κόρη τοῦ Βορρᾶ», ὅπου, ἀφοῦ περίγραφε, θαυπωμένος, τὴν ὀμορφιὰ τῆς «κόρης», τελείωνε ἔτσι τὸ ποίημα του:

Ἐλπὶς εἰς λέξιν τῆς ἑκάστην
Ἐπαντετέλλει ἱερά,
Ὀντηοί, θαυμάσατε τὸν Πλάστην,
Ἴδοὺ ἡ κόρη τοῦ Βορρᾶ!

Ἀλλὰ πιὸ φλογερὸς θαυμαστὴς ἀπ' ὅλους ἤταν ἕνας Συριανὸς ἐμπορος, ποὺ τὰ θέλγητρα τῆς Φιστοθίας τὸν εἶχαν κάνει ποιητή. «Ὁ ἡμέτερος θαυμασμὸς πρὸς τὴν μελάγχρουν Εὐστοθίαν, γράφει, σχολιάζοντας τὸ γεγονός, ὁ ἀνώνυμος χρονικογράφος μας, δὲν ἐξεδηλώθη— μέχρι τοῦδε—εἰμὴ διὰ χειροκροτημάτων καὶ κιαμμιᾶς π ά σ τ α ς' ἐνῷ ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ θαυμασμὸς τοῦ ἐν Σύρῳ φίλου ποιητοῦ διὰ πολὺ ὀψηλοτέρου τρόπου— διὰ τοσοῦτον τρυφερῶν στίχων. Βλέπετε ὅτι καὶ εἰς τὰς ἐμπορικὰς καρδίας τῶν Συρίων ὑπάρχει ἀρκούντως ζωηρὸν αἴσθημα, ὥστε ἐν ὀλίμῳ— ἐννοεῖται εἰμένες ἀν ὄχι καὶ τρυφερὸν—ἔστω καὶ γυναικὸς τοῦ καφὲ σαντάν, μεταβάλλει αὐτοὺς εἰς ποιητάς». "Αλλοίμονο! μ' ὅλους τοὺς στίχους τοὺ, τοὺς φλογερότατους, ὁ «Σύριος» ἔμπορος — ποιητὴς δὲν καταφερνε νὰ μαλάξει τὴν καρδιὰ τῆς γόησσας Εὐστοθίας, ποὺ ἔμενε καὶ γι' αὐτὸν, ὅπως καὶ γιὰ ὅλα τ' ἄλλα «κανταδρ» καὶ «βιτζίμ», φρούριο ἀπόρθητο.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι φρούριον
εὐπόρθητον ἀντέχει
εἰς πυροβολοστάσια
καὶ λόγων καὶ βλεμμάτων.

Γιὰ νὰ παρηγορηθεῖ, συλλογίτανε ὅτι:

Δὲν εἶναι ἡ ἐκπόρθησις
τῶν καρδιῶν ὁμοία
πρὸς τὴν τῶν Ἀκροπόλεων...
Καὶ ἀπόδειξις ὅτι ὁ Μόλτκε, ὁ
μεγάλος στρατηγὸς:

...ἠδυνήθη
νὰ ἐκπορθήσῃ φρούριαν,
ἀλλὰ ποτὲ καρδίαν
εἰς τῆς ἰσχύος τοὺς δεσμοὺς
δεσμίαν ὀπεδλήθη.

Τὸν ἄτυχο αὐτὸν ἔρωτα θεωρεῖ ὁ Ἀνδρεάδης σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς κυριότερες αἰτίες τοῦ ὅτι, καθὼς πιστεύει, καὶ τὰ εὐτυχισμένα ἀκόμα χρόνια τοῦ Ροῦδη ὑπῆρξαν φαινομενικὰ μόνο εὐτυχισμένα καὶ στὸ βάθος πικρά. Στὸν ἔρωτα αὐτὸν ἀποδίδει, κατὰ μέγα μέρος, καὶ τὸ σαρκασμὸ τοῦ Ροῦδη, ποὺ κρύβει πάντα σπεδὸν, πόνο, ποὺ δὲν εἶναι ποτὲ γέλιο ἀλλὰ χαμόγελο, ὅπου νοιώθεις τὸ σούρωμα τῶν χειλιῶν, καὶ τὸ ἀνεῦμα του, τὸ φτιαγμένο καὶ θρεμμένο ἀπὸ ἄρνηση πιὸ πολύ. Μὰ στὸ τελευταῖο

ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ κ. ΣΕΡΧΕΝ

ΤΟΥ κ. ΠΕΤΡΟΥ ΠΕΤΡΙΔΗ

Ἀνάμεσα στὶς τόσο ἐπιτυχημένες του συναυλίες ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Συμφωνικῆς μας Ὀρχήστρας, ὁ ἀρχιμουσικὸς κ. Χέρμαν Σέρχεν ἔδωσε στὴν αἰθουσα τοῦ Ὠδείου "Ἀθηνῶν τέσσερα κατ' ἐξοχὴν διαφωτιστικὰ μαθήματα πάνω στὰ πολλὰ καὶ ποικίλα προβλήματα ποὺ παρουσιάζονται κατὰ τὴν διάπλαση, τὴν ἐρμηνεία καὶ τὴν ἀπόδοση τῶν ἔργων τῆς μουσικῆς τέχνης. Εἶναι ἄξια θερμῶν συγχαρητηρίων ἡ διεύθυνση τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν γιὰ τὴν πρωτοβουλία τῆς ὀργανώσεως τῶν μαθημάτων αὐτῶν, ποὺ μὲ προθυμία καὶ θετικὸ ὄφελος παρακολούθησαν ὁ μουσικὸς κι ὁ φιλόμουσος κόσμος. Χάρι σ' αὐτὰ τὰ μαθήματα ὁ γερμανὸς ἀρχιμουσικὸς μᾶς ἀποκάλυψε καὶ τὴν πλατειὰ φιλοσοφημένη καὶ διδακτικὴ πλευρὰ τῆς πολύσχιδης καλλιτεχνικῆς φυσιογνωμίας του.

Στέκεται δύσκολο νὰ περιλάβουμε μέσα στὸ σύντομο τοῦτο σημείωμα τὰ ἀπειράριθμα καὶ λεπτεπίλεπτα θέματα, ποὺ ἔθιξε ὁ ὁμιλητὴς μὲ θαυμαστὴ εὐρυγνωσία, ἀλλὰ καὶ μὲ ποιητικὸ γιοῦμορ, θέματα, ποὺ παίρνουν τὴν γένεσή τους ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μπὰχ κι ἀκολουθοῦντας παράλληλα τὴν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς φτάνουν ὡς τὶς μέρες μας. Προβλήματα πλαστικῆς τῶν μοτίβων καὶ τῆς φραστικῆς τους ἀποδόσεως. Προβλήματα αἰσθητικῶν δογμάτων καὶ τῶν σχέσεών τους μὲ τὶς θρησκευτικές, τὶς κοινωνικὲς κι ἄλλες ἰδεολογίες κάθε ἐποχῆς, τὶς διαπλάσεως τῆς φόρμας στὰ διάφορα εἴδη τῆς μουσικῆς (κυρίως στὰ τέσσερα καθιερωμένα μέρη τῆς κλασσικῆς συμφωνίας) σχετικὰ μὲ τὴν ψυχοσύνθεση τόσο ἀτομικὰ τοῦ δημιουργοῦ καλλιτέχνη, ὅσο καὶ τῆς γύρω του ἐθνικῆς ἢ διεθνικῆς κοινωνίας, προβλήματα τῆς συνθέσεως τῶν ὀρχηστρικῶν συνόλων καὶ τῆς ἑκάστοτε ἐφαρμολόμενης τεχνικῆς κι ἄλλα ἄπειρα ζητήματα ἐξέτασε ὁ ὁμιλητὴς μὲ χειμαρρῶδη ρητορικὴ θέρμη καθὼς καὶ μὲ ζηλευτὴ διδακτικὴ πειθώ.

Ἰδού, λ. χ., πῶς τὸ ὄφος κονταίνει μέρη τῆς ἐποχῆς τοῦ Μπάχ, ἀφοῦ ἔδωσε τὴν πλουσιοπάροχη ἐσοδεία τῶν ἀριστουργημάτων Κοντσέρτων ἢ Κοντσέρτων Γκρόσσο, χάνεται συεδὸν ξαφνικὰ στὴν ἐποχὴ τοῦ Μπετόβεν, ἀφίνοντας τὴ θέση του στὰ μεγάλα κλασσικὰ καὶ ρωμαντικὰ δεξιοτεχνικὰ Κοντσέρτα γιὰ ἕνα μόνο ὄργανο (κυρίως βιολὶ ἢ πιάνο) μὲ συνοδεία ὅσο πάει καὶ πολυαριθμότερης ὀρχήστρας. Καὶ πάλι μᾶς δείχνει ὁ κ. Σέρχεν πῶς τὰ στέρεα ὑπόβαθρα τῆς φόρμας τοῦ Μπὰχ — τὸ ἐμβατήριο, τὸ τραγοῦδι, ὁ χορὸς— γεννοῦν μὲ βαθμιδὸν μέστωμα τὰ τρία κύρια μέρη τῆς κλασσικῆς συμφωνίας, δηλαδή, τὸ πρῶτο, τὸ δεύτερο καὶ τὸ τέταρτο, ἐνῶ τὸ τρίτο μέρος (μενουέτο στὸν Χάϋδν καὶ στὸν Μότσαρτ), ἂν καὶ ἐπιπρόσθετο καὶ περιττό, κατακτάει μολαταῦτα τὴ θέση του καὶ γίνεται στὰ χέρια τοῦ Μπετόβεν τὸ γνωστὸ καὶ τόσο θεσπέσιο σκέρτσο.

Ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρο παρουσίασε, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, ἡ συγκριτικὴ μελέτη παρόμοιων ἢ καὶ ταυτόσημων μουσικῶν θεμάτων καὶ μοτίβων στὴν ἐκφραστική τους ἐξέλιξη περνῶντας ἀπὸ τὴ μιὰν ἐποχὴ στὴν ἄλλη, ἀπὸ τὸν ἕνα μουσουργὸ στὸν ἄλλο. Ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦτη τῆς μελωδικῆς, τῆς ρυθμικῆς ἐξελίξεως τῶν θεμάτων μὲ τὶς ἀντίστοιχες ἁρμονικές τους ἀπηχήσεις, ὁ κ. Σέρχεν ἐκμαιεύει βαθυστόχαστα, κάποτε ἐκπληκτικὰ συμπεράσματα γιὰ τὴν ψυχοσύνθεση τοῦ μουσουργοῦ, τῆς ἐποχῆς του, τοῦ περιβάλλοντός του.

Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ στὴν ρωμαντικὴ ἐξετάζεται ἀπὸ τὸν κ. Σέρχεν μὲ διεισδυτικὴ λεπτότητα ἀναλύσεως. "Ηδη πρῶτος ὁ Μπετόβεν δέχεται ὁρμητικὰ τὶς διασπαστικὲς ὁρμὲς τοῦ ρωμαντισμοῦ. Μὰ ἡ κλασσικὴ του μόρφωση, ἡ αὐτοπεποίθησή του, ἡ σιδερένια του θέληση τὸν προστατεύουν ἀπὸ τὸν ἄτακτο χείμαρρο τοῦ ρωμαντισμοῦ. Γίνεται, μολαταῦτα, αὐτὸς ὁ ἐφευρέτης καὶ πρόθυμος ἐφαρμοστὴς στὴν μουσικὴ του τῶν δυναμικῶν χρωματισμῶν (κρεσέντο, ντεκρεσέντο, κ.τ.λ.). Χρησιμεύει κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο σὰν πρόδρομος τοῦ βασικοῦ νεωτερισμοῦ τῶν ρωμαντικῶν: τῆς δυναμικῆς ἀγωγικῆς (Agogik, ἀκτσελεράντο, στριντέντο κ.τ.λ.). Τὸ ὄφος, ὁ ρυθμὸς τῶν κλασσικῶν παραγκορῶν τὴ θέση στὸ παμφάγο δόγμα τῶν ρωμαντικῶν: «ἔκφραση» μὲ κάθε θυσία. Κι ἀμέσως ἀπὸ τὸν πρῶτο καὶ τὸν πρώτιστο τῶν ρωμαντικῶν — τὸν "Εκτορα Μπερλιόζ — ἀρχίζει ἡ ἐκρηκτικὴ ἀποσύνθεση τῆς μουσικῆς ποὺ χαρακτηρίζει ὁλόκληρο τὸ δεκατοένατο αἰῶνα. Στὴν ἀχαλίνωτη κι ἀπεριόριστη φαντασία παραχωροῦνται ὅλα τὰ δικαιώματα. Ἡ δαιμονολογία, οἱ ἐξωφρενικὲς ἐξορμήσεις κάθε μαγείας ξεχύνουνται μέσα στὰ πνεύματα καὶ τὰ ἔργα ἀπὸ τὸν Μπερλιόζ, τὸν Λίστ, τὸν Βάγνερ, τὸν «ὑπέροχον καὶ τὸν φρικιδη» μουσουργό, ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ κ. Σέρχεν. Μὲ τὸν Ρίχαρδ Στράους ὁ ρωμαντισμὸς ἐξημερώνεται, φρονιμεύει καὶ γίνεται ἐξωτερικός. Ὁ Στράους εἶναι ὁ καλὸς ἀστὸς τῆς μουσικῆς, ὁ ἀστὸς ποὺ εἶχε καλὴ τύχη, ποὺ ἐπέτυχε συμβατικὰ στὴ ζωὴ καὶ στρώθηκε σὲ ἥσυχη, νοικοκυρεμένη ζωή. Ὁ Γκούσταβ Μάλερ, ἀπ' ἐναντίας, ἐνσαρκώνει τὸν κατ' ἐξοχὴν τύπο τοῦ ρωμαντικοῦ μουσουργοῦ, τοῦ ἀνήσυχου καὶ ταραγμένου καλλιτέχνη, ποὺ μὲ δραματικὴ νοσταλγία διοχετεύει πρὸς τὸ ὑπερπέραν τὶς ἀμάλαχτες ψυχικές του ἀγωνίες.

Σήμερα μᾶς εἶναι δυνατὸ νὰ στρώσουμε τὸν ἰσολογισμὸ τοῦ μουσικοῦ ρωμαντισμοῦ: στὸ ἐνεργητικὸ ἔχουμε τὸν πλουτισμὸ τοῦ ὀρχηστρικοῦ χρώματος, τὴν ἐμβάθυνση τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῆς ὀρχήστρας, τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν ἁρμονικῶν ἀπηχήσεων τῶν φθόγγων, τὴν κατάκτηση τῆς δυναμικῆς ἀγωγῆς. Ἀλλὰ τὸ παθητικὸ τοῦ μουσικοῦ ρωμαντισμοῦ εἶναι βαρύ: ὁ ρυθμὸς ἀγαλαρώνεται ὡς σὲ ἐπικίνδυνο σημεῖο, τὰ τέμπα ἐξασθενοῦν καὶ χάνουνται μαζὶ μὲ τὴν σταθερότητα καὶ τὴν ἀσφάλεια τοῦ μουσικοῦ χώρου, μὲ τὴν διαύγεια τοῦ ἁρμονικοῦ καὶ τοῦ μελωδικοῦ ὁρίζοντα. Κι ἐπέρχεται ἀκάθεκτη ἡ ἀποσύνθεση ἡ μελωδική, ἡ ἁρμονική, ἡ μορφολογική, ὅλα ἀτυχήματα, ποὺ σὰν ταφόπετρα πιέζουν καὶ παραλύουν τὴ σύγχρονη μουσικὴ δημιουργία. Ἡ διδακτική, ἐπὶ πλέον, πλευρὰ τῆς μουσικῆς βρίσκεται ὁλότελα καταρημένη. Ἡ μουσικὴ κρίση, ποὺ, μὲ τὸ κορύφωμα τοῦ ρωμαντισμοῦ, ἄρχισε κατὰ τὸ 1870, ἐξακολουθεῖ ἀκόμα, παρὰ τὶς ρωμαλέες ἀντιδράσεις τῶν τελευταίων τριάντα ἐτῶν. Μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Στρατιώτη» τοῦ Στραβίνσκι κι ἀπὸ τὸ «Πασίφικ» τοῦ Χόνεγγερ ὁ κ. Σέρχεν περιγράφει πῶς ὁ δυνατός, ὁ πηγαῖος ρυθμὸς σώθηκε κιόλας, νάοις στὸ ὅλο πνεῦμα τῆς μοντέρνας μουσικῆς, ἀπὸ τὸ ρωμαντικὸ ναυάγιο καὶ πῆρε τὴ δικαιωματική του θέση σὰν ἀσάλευτο, ἀναπόφευκτο ὑπόβαθρο κάθε ὄγιοῦς καὶ ρωμαλέας μουσικῆς δημιουργίας.

ΠΕΤΡΟΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Ὁ κ. Σέρχεν

δὲ ζεῖ — καὶ σὲ τοῦτο βρίσκει πέρα ὡς πέρα σύμφωνο ὁ Ροΐδης τὸν Στεντάλ— μὲ τὴ σιγουριὰ καὶ μὲ τὴ μπουνάτσα, παρὰ θέλει χίλια δυὸ προσανάμματα, καὶ δυσπιστία καὶ ζήλεια κι ἀνησυχία, γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ζωντανή. Γιὰ τοῦτο δύσκολα κρατᾶς γυναίκα «φιλάρεσκη», εἴτε σύζυγος εἶναι, εἴτε ἐρωμένη, ἂν δὲ τῆς κρύβεις τὰ ἐννιὰ δέκατα τῆς ἀγάπης σου κι ἂν τὴν ἀγαπᾶς περισσότερο ἀπ' ὅσο τὸ ἀξίζει: «Κόλλιστα τῷ ὄντι ἐγνώριζε», λέει ὁ σοιρανὸς σύζυγος, μὰ τοῦ λόγια τοῦ θὰ μποροῦσε νὰ τὰ πεῖ, ἀπ' τὰ τριάντα του χρόνια ἀκόμα, ὁ Ροΐδης, «ὅτι ὅλα δύναται γυνὴ νὰ συγχωρῆσῃ, πλὴν ἀπιστίας καὶ ὕβρεις, καὶ ξύλον καὶ πᾶν ἄλλο, πλὴν ἑνὸς μόνου, τὸ νὰ τὴν ἀγαπῇ τις περισσότερον παρ' ὅσον τῆς ἀξίζει».

Δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανο, ἴσα ἴσα εἶναι πολὺ πιθανό, αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ μὴν εἶχε συχωρέσει καὶ στὸν Ροΐδη ἡ γυναίκα ποὺ τὸν ἔκανε νὰ ὑποφέρει τόσο σκληρά. Ἀλλ' ἀκόμα πιὸ πιθανὸ φαίνεται ὅτι, σὲ ὅποιο αἴτιο καὶ ἂν ὀφείλονταν τὸ ἐρωτικό του μαράζι, ἕνα ἀπὸ τὰ φάρμακα ποὺ θὰ μεταχειρίστηκε καὶ ὁ Ροΐδης γιὰ νὰ τὸ πολεμήσει, θὰ ἦταν τὸ γράψιμο. Πόσους δὲν ἔσωσε, φτασμένους στὴν ἄκρα τοῦ γκρεμοῦ, ἡ ἐργασία, πόσων βαθύτατες πληγὲς δὲ γιάτρεψε σιγὰ σιγά, μὰ καὶ πόσοι, εἴτε πονεμένοι, εἴτε ἐχοντας ζυγίσει κάπως ὀσιαστικὰ τὶς ἀνθρώπινες διασκεδάσεις, δὲν εἶδαν ὅτι, ὅποιο κίνητρο κι ἂν τὴν ὑπαγορεύει, ἡ καλλίτερη διασκέδαση εἶναι πάλι ἡ ἐργασία! Τὴ μελέτη καὶ τὸ γράψιμο δὲν τὰ εἶχε ποτὲ σταματήσει ὁ Ροΐδης, καὶ τὸ γράψιμο δὲν ἦταν, βέβαια, γι' αὐτὸν μιὰ ἁπλὴ διασκέδαση ἀλλὰ κάτι πολὺ πιὸ βαθύ, ὅ,τι εἶναι γιὰ κάθε πνευματικὸ ἄνθρωπο, ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς του, ἡ μόνη της δικαίωση, κάτι ποὺ δὲ μπορεῖς νὰ τὸ καλοξεχωρίσεις ἀπ' τὴν ἴδια σου τὴ ζωή. "Ἔτσι ἀντικρίζοντας τὸν προορισμό του, θὰ σκεφτόταν καὶ ὁ Ροΐδης, ὅπως καὶ ὁ Μονταίνιος, ὅτι ἂν ὀφείλουμε ἕνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ μας στὴν κοινωνία, στὶς κοινωνικὲς σχέσεις μας καὶ στὰ χρέη μας τὰ κοινωνικά, τὸ καλλίτερο, ὅμως μέρος τοῦ ἑαυτοῦ μας τὸ χρωστοῦμε στὸν ἑαυτό μας.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΘΕΑΤΡΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟ

ΣΚΡΙΜΠ: ΕΝΑ ΠΟΤΗΡΙ ΝΕΡΟ

ΤΟΥ κ. ΣΩΚΡ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΥ

"Ὑστερα ἀπὸ τὸν Χέρμαν Μπάρ καὶ τὸν Χάουπτμαν, τὸν Μπενεβέντε, ποὺ ἀκολούθησαν τὶς δυὸ πρώτες ἀρεμίερες μὲ τοὺς Πέρσες καὶ τὸ Ριχάρδο τοῦ Βασιλικοῦ, ἀνεβάστηκε τὴν περασμένη Τρίτη στὴ σκηνὴ τοῦ κρατικοῦ θεάτρου ἡ κωμωδία τοῦ Εὐγένιου Σκρίμπ : "Ἕνα ποτῆρι νερό, μὲ ἁπλὴ καὶ καλοδουλεμένη μετάφραση τοῦ κ. Ν. Νικολαΐδη.

Κωμωδία πολὺ μποτορικὰ φτιαγμένη, μὲ ἀκόμα περισσότερη χάρη. Ἡ ἀξία της εἶναι τὸ μπρίο τοῦ συγγραφέα, ἡ ἐξυπνάδα του, ἡ χάρη του καὶ ἡ ἀλήθεια ποὺ ὑπάρχει στὸ βάθος τῆς σκηνικῆς ζωῆς ποὺ μᾶς παρουσιάζει, μ' ὅλο ποὺ συχνὰ ὁ μῦθος μπλέκεται ἀφύσικα καὶ τεχνητά. Ὁ Σκρίμπ βλέπει βαθειὰ, ἀλλὰ δὲν ἔχει διάθεση καὶ καιρὸ νὰ σκάψει βαθειὰ τὴν κοινωνία καὶ τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ μᾶς δείξει τὰ μέσα τους. Ἀρπάζει αὐτὸ ποὺ πλέει στὴν ἐπιφάνεια, ξέρει τί τὸ γένεται, τὸ συσσωρεύει πληθωρικὰ καὶ μ' ἕνα ξεχωριστὸ κέφι σκαρώνει γιὰ τὸ θεατὴ του μιὰ διασκέδαση ποὺ δὲν τῆς λείπει καθόλου ἡ ἀλήθεια. Ἀνεξάντλητος σ' εὑρήματα ξέρει νὰ μπερδεύει κάθε στιγμὴ τὰ πράγματα πάνω στὴ σκηνὴ καὶ γιὰ τὰ λύνει τανυθακτυλοεργωλὰ, χωρὶς καθόλου χασομέρι, ἐπειδὴ τὰ παιγνίδια του τοῦ περισσεύουν. Καταπίνεται μὲ τὴν ἱστορία, μὰ δὲν ἐνδιαφέρεται γι' αὐτὴν καθόλου. Δὲ νοιάζεται καθόλου νὰ φτιάσει ἢ νὰ σατυρίσει τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα ποὺ μεταχειρίζεται. Τὰ παίρνει πιὸ πολὺ γιὰ νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρο τοῦ κόσμου ἢ γιὰ νὰ στερεοποιήσει εὐκολώτερα τὴ δράση του σὲ περιβάλλοντα γνωστὰ καὶ κοντινὰ στὴν ἐποχή του. Νομίζω πὼς ὅλη ἡ ἀξία τοῦ ἔργου α"Ἕνα ποτῆρι νερὸ» εἶναι οἱ δυὸ ἰσχυροὶ καὶ πανοῦργοι ἥρωές του, ὁ Ἐρρίκος ντε Σαὶν Ζαν καὶ ἡ Δούκισσα τοῦ Μάλμπορω, ποὺ παρουσιαστήκανε σὲ ἀένιαη σύγκρουση καὶ παρουσιάζονται κάθε λίγο γιὰ νὰ ἀνοιχωνήσουν συγχρόνως καὶ θριαμβικὰ «τὸν ἐξόντωσα» ὁ ἕνας, «τώρα κερδίζω τὸ παιγνίδι» ὁ ἄλλος.

Στὴν παράσταση δὲ μπόρεσε νὰ ἀπλωθεῖ ἡ χάρη καὶ τὸ ἀνάλαφνο παιγνίδι ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ ἔργο. "Ἐλειψε ἀπ' αὐτὴν ὁ γοργὸς ρυθμὸς καὶ ὅλη ἡ Ἱστορία τοῦ μύθου πῆρε βάρος περισσότερο ἀπ' ὅσο τ' ἄξιζε. Νομίζω, πὼς τοῦ σκηνοθέτη τοῦ διάφυγε ὁ χαραχτήρας τοῦ κομματιοῦ. "Ἔτσι, ὁ ρόλος τῆς Δούκισσας Μάλμπορω, τετραπεραγμένης καὶ ἀριμασμένης στραταργίνας, ἔγινε ἕνας βαρὺς δραματικὸς ρόλος. Στὰ χέρια τῆς τεχνίτρας κ. Παπαδάκη ἔγινε ἕνας σπουδαῖος ρόλος, ἀλλὰ δὲν ἦταν αὐτὸς ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶναι. Ἡ κάποια διάθεση καρικατούρας στὰ κουστούμια τῆς δὲν ἐσωζε τὰ πράγματα. Ἡ σοβαρότητα ποὺ ἀναδιώτανε ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία του ἦταν ἀταίριαστη μὲ τὸ ὄφος τῆς λοιπῆς δράσης, ποὺ, ὅπως ξετυλιγόσυνε, χωρὶς ὑπογραμμισμὸ καὶ ἔνταση ἀπὸ μέρος τοῦ σκηνοθέτη, ξέπεφτε καὶ δὲν ἄφηνε νὰ δημιουργηθεῖ στὸ σύνολο ἀτμόσφαιρα πάνω στὴ σκηνή. Καπατοῦσε ὅλα νὰ εἶναι βαρειὰ καὶ χλιαρά. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ κ. Μανωλίδη ἦταν ὑπερβολικὴ στὸ ρόλο τῆς ἄβουλης βασίλισσας. Ἐπειδὴ τῆς ταίριαζε κάπως στὸ στῦλ τοῦ θεάτρου της, παρασύρθηκε καὶ ἐμφάνισε τὴν "Ἄννα Στούαρτ σὰν ἕνα χαζὸ κορίτσόπουλο, ἐνῶ ἦταν — ὅπως κι' ἂν τὸ πάρεις — μιὰ βασίλισσα. Οἱ κύριοι Μυρσᾶς καὶ Δενδρσμής, ὁ πρῶτος ὁπὸ ρόλο τοῦ Σαὶν Ζὰν καὶ ὁ δεύτερος ὁπὸ ρόλο τοῦ ἐρραστὴ Μάσσαμ, ἐστησαν μέσα στὰ πλαίσια τῆς σκηνοθεσίας, ὅπως μπορεῖ νὰ καλύτερα τοὺς ρόλους τους. Ἡ Δνὶς Νικηφοράκη στάθηκε σίγουρα στὴ σκηνή, ἴσως λίγο ἄχρωμη: εἶναι ὅμως νέα κι' ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή της αὐτὴ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ περιμένει κανεὶς περισσότερα· εἶναι θεατρικὴ ὕλη καὶ μπορεῖ νὰ πρόκοψει ἀν ἐργαστεῖ. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἠθοποιούς, ποὺ παρουσιαστήκανε ὅλοι σὲ ρόλους ἀνύπαρκτους, δὲν θὰ ἦταν βολετὸ νὰ ξεχωρίσει κανένας.

Τὸ σκηνικὸ τοῦ κ. Κλώνη ἔγινε μὲ τὸ συνηθισμένο στὸ Βασιλικὸ Θέατρο ἐξωτερικὸ μπούγιο καὶ τὰ κοστούμια τοῦ κ. Φωκᾶ θέλησαν νὰ εἶναι περισσότερο θεατρικά, ἀπὸ ἄλλες φορές, ἐντελῶς καὶ ὄχι μόνο δὲν μπόρεσαν νὰ σταθοῦν σὲ ἀναλογίες καὶ σὲ σχέδιο παρὰ δὲν εἶχαν καὶ τὸ νοικοκυρίστικο ἐκεῖνο γοῦστο ποὺ ξεχωρίζαμε ἀλλότε στὴ δουλειά του. "Ἐχουμε μιλήσει πολλὲς φορὲς ἀπὸ αὐτὲς ἐδῶ τὶς στῆλες σχετικὰ καὶ θὰ ἤτανε πολὺ νὰ ξαναγυρίσουμε τώρα στὰ ἴδια. Δυστυχῶς, τὰ πράγματα ἐδῶ δίνουν πάντα τὶς ἴδιες ἀφορμές.

ΣΩΚΡ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ

Η. ΣΕΜΕΡΤΖΙΔΗ: «Κορίτσι ἀπὸ τὴ γειτονιά μου».

ΈΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ,

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΟΥ ΕΛΜΟΥΤ ΦΟΝ ΤΕΝ ΣΤΑ'Ι'ΝΕΝ

Χαιρετισμὸς στὸ Νῖκο Καζαντζάκη

Ἀπὸ ἄγνωστους κάμπους τοῦ Βορρᾶ κάποιοι σπὶς φωτεινὲς παραλίες τῆς Μεσογείου εἶχε ὁδρήσει τὶς ὀρφανοφυλὲς τοῦ ὁ δαίμονας τῆς ἀστραπῆς, ὁ μυθικὸς πρόγονος ὁ ἱππόμορφος θεὸς, ὁ Ζεύς. "Οταν οἱ Ἀχαιοὶ εἶχαν ἱδρύσει τὴν καινούργια τους πατρίδα καὶ ἡ ζωή τους ἀπὸ μετανασταστικὴ ποὺ ἦταν ἄλλαξε σὲ σταθερὴ κοινωνία, τότε καὶ ὁ Ζεὺς πῆρε σταθερὴ μορφὴ—τὴν πιὸ σταθερὴ ποὺ ὁ τόπος μπορεῦσε νὰ ὑπαγορεύσει. Στὴν εὐλαβικὴ φαντασία τους ὁ Ζεὺς ἔγινε ἑσυνὸ, καὶ σὰν ἑσυνὸ, ἀπεμαφαρμένος καὶ συνάμα ἐπιβλητικὸς, καθιερώθοῦσε ἀσαλλὰ στὴν ψυχὴ τῶν βασιλιάδων. Μὰ χρειάζανταν καὶ τρίτη μορφὴ γιὰ νὰ γινει τέλειος, νὰ πάρει γιὰ τὸ μέλλον τὴν ἡγεμονία στὸν ὀλύμπιο θίασο. Ὁ Ζεὺς ἔπρεπε νὰ παρουσιαστεῖ καὶ σὲ ἀνθρώπινη μορφὴ καὶ γι' αὐτὸ γύρεψε καὶ βρῆκε μητέρα διαπλάντας τὴν ἑαυτό του νὰ γεννηθεῖ.

Ἡ γέννηση τοῦ Διὸς εἶναι τὸ ἀποφασιστικὸ γεγονὸς στὴν ἑλληνικὴ θεογονία. "Οπως ἡ γέννηση τοῦ Χριστοῦ, ἔγινε ἡ ἑνὰ τὸ ποῦμε ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴν ἄποψη] ἐμπιστε στὴν κυκλο τῆς λατρείας πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴν 'ὑποδοχὴ τοῦ θεοῦ. Ὁ Ζεὺς γεννήθηκε στὴν Κρήτη, δηλαδὴ στὴν Κρήτη, οἱ "Ἕλληνες τὸν κατάλαβαν γιὰ πρώτη φορὰ νὰ ἀναχρονίνεται σὰν πρότυπο τῆς ἀνθρωπιᾶς. Ἐκεῖ ἔδειχναν σπήλαια, ποὺ μέσα τους ἡ Ρέα, φεύγοντας ἀπὸ τὸ σκληρὸ της σύζυγο, εἶχε γεννήσει καὶ κρύψει τὸ θεῖο βρέφος, καὶ ὅπου μιὰ ἀμάδα ἀπὸ μυστικοὺς ὁπαδοὺς, οἱ Κρῆτες, περισσεύοντων καὶ προστάτευαν τὸ νέο τοῦ βασιλιᾶ.

Ἀναφανταίμαστε, λοιπόν, γιὰ ποιὸ λόγο ἡ Κρήτη στάθηκε τὸ πιὸ κατάλληλο τοπίο γιὰ μιὰ τέτοιαν ἀποκάλυψη; Ἀπὸ τὴν ἀρχαία παράδοση καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὶς καταπληκτικὲς ἀνασκαφὲς τῆς ἐποχῆς μας πρέπει νὰ συμπεράνουμε πὼς ὁ Κρητικὸς πολιτισμὸς, ποὺ ἀκμάζει στὴ δεύτερη χιλιετία π. Χρ., καθόλου δὲν ἦταν Ἑλληνικός. Μόνο μετὰ τὴν καταστροφὴ αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ δὲν τὴν προξένησε, κατὰ τὴν πιθανώτερη θεωρία, καμμιὰ ἐχθρικὴ ἐπέμβαση, ποφρὰ ὁ γιγάντιος σεισμὸς, ποὺ ἔβγαλε ἀπὸ τὰ κύματα τὸ ἠφαιστειακὸ θαῦμα τῆς Θήρας. Τὰ ἐρείπια τῆς βασιλικῆς Κρήτης ὑπῆρχαν κιόλας ὅταν οἱ Ἀχαιοὶ οἱ Δωριεῖς καὶ ἄλλοι. Μὰ εἶχαν πρώτα ἐπηρεαστεῖ βαθύτατα ἀπὸ τὸ Κρητικὸ πνεῦμα —ὁ λεγόμενος Μυκηνοῦλιὲς πολιτισμὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἑλληνικοποιημένη ὑπαιταγὴ τοῦ θεοβρασιοῦ ἀκμὴ Ἑλληνικοῦ ἔθνους στὴν τέχνη, στὴν τεχνικὴ καὶ σ' ὅλα τὰ ἀνώτερα κατερθώματα τῆς Κρήτης.

Αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ νησὶ ἄνθισε στὸν κύκλο τοῦ μεγάλου ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, ἰδιαίτερα στενὰ συνδεμένο μὲ τὴν Αἴγυπτο. Πρέπει ὅμως νὰ τὸ ξεχωρίσουμε στὴν βαθύτερη του οὐσία ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς μαγείας. Εἴχαμε δεῖ πὼς ἡ μαγικὴ ἶλλη σχηματίζει τὴ ἔδση ὅλης τῆς προϊστορίας. Ἀλλὰ πρέπει τώρα νὰ συμπληρώσουμε αὐτὴ τὴν κατανόηση. Ἡ μαγικὴ κίνηση, ποὺ δέβεσι εἶναι ἡ ἀρχαιότερη διαμέσω ἡ ψυχὴ τοῦ πνεύματος καὶ ἐρίσκεται παντοτοῦναμη σ' ὅλο τὸν πλανήτη, ἔχει κάποιον ἀνταγωνιστὴ, ποὺ ἴσω; δὲν ἔπαιξε μικρότερο ρόλο στὸ παγκόσμιο δράμα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Στὴν ἕνωσή της μὲ τὸν κόσμο ἡ ψυχὴ δὲν εἶχε μόνο τὴν ἐνεργητικὴ προσπάθεια νὰ συναδελφωθεῖ μὲ τὰ δαιμόνια καὶ νὰ κυριαρχήσει, ἀλλὰ κάποτε συνέβαινε τὸ ἀντίθετο σὲ μιὰ ἀφάνταστα παθητικὴν ἀρίφρων. Ἀφιερώθηκε τότε ἡ ψυχὴ στοὺς δαίμονες, ὄχι μὲ τὸ σκοπὸ νὰ μεγαλώσει τὴν ἐξουσία της, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξαφανιστεῖ ὁλότελα, μικρὴ σπάλα, ποὺ ἔνοιωσε νὰ ἀνεμα στὴν ἀπέραντη θάλασσα τοῦ μυστικοῦ παντός.

Ψυχὴ καὶ σῶμα εἶναι ἕνα πρᾶγμα σ' αὐτὸ τὸ μυστικὸν Ἴλιγγο. Μὲ ἄλλες λέξεις, ἡ ψυχὴ ὁρίσκει στὸ σῶμα τὰ ποσητὰ ἐλατήρια ποὺ μὲ τεχνητὰ αὐξημένη θέσ τὴν φέρνουν πέρα ἀπὸ τὴ συνείδηση, τὴ μονεᾶχε· τὴν ἀρρώστεια καὶ τὸ θάνατο. "Ἔτσι χαίρεται τὰ θέλαμα καὶ σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, εὐτυχισμένες στιγμὲς ἀθανασίας. Τὸ σῶμα πεινᾶει, διψᾶει, θέλει νὰ συμπληρωθεῖ ἀπὸ ἕνα ἄλλο σῶμα. Ἡ μυστικοπαθὴ ψυχὴ τὸ κόνει νὰ χορτάσει μὲ αἷμα καὶ κρασὶ, νὰ ἡνωθεῖ σὲ μέθη χορὸ μὲ πολλὰ σώματα. Καὶ ἂν ἡ ψυχὴ ἔχει καλὰ νὰ ὀδηγήσει τὰ μεθυσμένα κορμιὰ, γρήγορα ἔρχεται ἡ στιγμὴ — καιρὸνν τὴν ἀνέμαζον οἱ ἀρχαῖοι— ὅπου τὰ σώματα δὲν εἶναι πιὰ σώματα, ἄπου, χάνοντας τὸ γήϊνο βάρος, ὑψώνουνται στὴ φωτιὰ τῆς ἀποθέωσης.

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος δύσκολα καταλαβαίνει τὸ πραγματικὸ νόημα τῆς ὀργιαστικῆς αὐτῆς τάσης. Θὰ τὴ βλέπει εἴτε πολὺ σωματικοῦ εἴτε πολὺ διανοεῖσμενη. Μὰ δὲν πρόκειται ἐδῶ οὔτε γιὰ γλέντι, οὔτε γιὰ φιλοσοφικὸ μυστικισμό. Ὁ μύστης, στὰ προϊστορικὰ ἔργια, πιστεύει στὸ σῶμα του, ὅπως ὁ μάγος στὴ φύση. Πιστεύει ἐχτ θεωρητικὰ, παρὰ μ' ὅλα τὰ μέλη του, πὼς τὸ σῶμα του εἶναι ἄφεσε ὄργανο τῆς ἀρμονίας τοῦ κόσμου, τῆς ἴδιας ποὺ ὁ μάγος τὴν κοπιαστάει μὲ πνευματικὴν ὁρμή. Ὁ σύγχρονος ἔμως Εὐρωπαῖος δὲν πιστεύει στὸ σῶμα του καὶ τὸ βλέπει σὰν κομματάκι τῆς ὕλης. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ, μὲ μέσα τεχνητὰ, εἶναι ἴσως καλύτερα ἐξωραϊσμένο, γυμνασμένο καὶ πιὸ γερὸ ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ μυστικοῦ χορευτὴ, ἀλλὰ εἶναι ἀπολύτως ἀνίκανο νὰ δώσει ὑπερανθ

ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΑΞΙΔΙΟΥ

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ)

Τοῦ κ. Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

12

Ψηλά, στὸ Σταυρὸ τοῦ Κουσουζέλη, καθόμαστε ν' ἀναπαυτοῦμε. Στὸ σημεῖο αὐτὸ σχηματίζεται μιὰ μεγάλη καμπή. Μπροστά μας, πρὸς τὴ θάλασσα, προχωρεῖ μιὰ μακρυὰ λωρίδα προεξοχὴ ποὺ καταλήγει, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, ἀπ' ἀντίκρυ, σὲ χερσέ. Ἡ πλευρὰ τῆς Λαύρας θὰ χαθεῖ σὲ λίγο ἀπὸ τὰ μάτια μας γιὰ πάντα· καὶ θ' ἀρχίσουμε νὰ περπατοῦμε σὲ κοκκοτοπιές. Ἀπὸ τὴν ἰδία πλευρὰ, σ' ἀριστερό μας χέρι, βρίσκεται κοιὶ ἡ σκήτη τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ρουμανική. Ὁ Στάμος πέρασε ἐκεῖ στὸν ἐρχομό του ὁρκωτά. Ἐμεῖς ὁμως δὲν πρόκειται νὰ τὴν ἐπισκεφτοῦμε.

Ἂν ξέρομε πὼς δὲ θὰ συναντήσουμε ἄλλοῦ ἀπ' αὐτὴ τὴ μειονότητα τῶν ὀρθοδόξων, ἡ περιέργεια ἴσως μᾶς ἔφερνε νὰ ἐκεῖ. Οἱ ἀλλόφυλοι ποὺ πιστεύουν στὴν ἴδια θρησκεία ποὺ θέλουν αἴνους στὴν ἴδια θεότητα μὲ τὴ δική τους γλώσσα, παρουσιάζουν πάντα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρο γιὰ τὸν προσκυνητή. Ἄλλὰ γιὰ νὰ ἰδεῖ κανεὶς ἀπὸ κοντὰ ὅλες τὶς λεπτομέρειες τοῦ Ἁγίου Ὄρους, χρειάζεται νὰ κατοστρώσει πρόγραμμα ἀπὸ πρὶν μὲ συνεργασία εἰδικῶν, ἀνθρώπων ποὺ γνωρίζουνε τὰ μέρη. Ἀπαιτοῦνται προσεχτικὰ σχεδιογράμματα, σωστάσεις γέ γνωμίμων, γνώσεις καλλιτεχνικές. Τὸ Ἅγιον Ὄρος εἶναι ἕνα ἀπέραντο μουσεῖο περίφημων ἀρχαιοτήτων καὶ ζωντανῶν φυσιογνωμιῶν. Ὅταν τὸ ἐπισκεφτεῖς ἀκαθοδήγητος, θὰ ἰδεῖς μονάχα ὅτι σοῦ προσφέρει ἡ τύχη. Ἐκεῖνα ποὺ λογαριάζουνται γιὰ σπουδαιότερα μπορεῖ καὶ νὰ σοῦ διαφύγουν. Ἡ σύμπτωση τῶν ταξιδιῶν, μοῖρα ἰδιότροπη, πέτε μᾶς φορτώνει μὲ ἀπλοΐνὰ εἰρήματα, πότε μᾶς ἀποστερεῖ καὶ τὰ κοντέρα ἀγκθά.

Τώρα μπαίνουμε σὲ μιὰ μεγάλη ρεματιά. Τὸ μέρος εἶναι θαυμάσιο· μακρυὰ δέντρα, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ θαυμάσουμε ὅλο τὸ μεγαλεῖο αὐτῆς τῆς χαράδρας. Ἕνας ξύλινος σταυρὸς μᾶς δείχνει πὼς ἀποπάνω πάν στὴν Κερασιά. Καλὰ ἀὶ εἶταν νὰ περνεύσαμε κι ἀπὸ κεῖ, μὰ ἐξὸν ἀπὸ μένα, ὅλοι οἱ ἄλλοι βιάζουνται. Στρέφουμε λοιπὸν πρὸς τὰ κάτω, γιὰ νὰ φτάσουμε, ὅσο εἶναι μέρα, στὰ Καψοκαλύβια. Ὅσο γιὰ τὴν Κερασιά, δὲν ἀπεκλείεται νὰ τὴν ἀὶ ἰδοῦμε κι αὐτὴν ἀνεβαίνοντας στὸν Ἄθωνα. Τὸ ἀνέμο τοῦ ὕψους θὰ ἀπὸ ἀνθρώπους εὐτελέστερης κατασκευῆς. Σφυρίζουμε ὁ ἕνας ἔπειτ' ἀπὸ τὸν ἄλλον, κοιτᾶμε μήπως βγεῖ κανένας στὸν ἀλαργινὸ ἐξώστη· ἀλλὰ δὲν φαίνεται ψυχή.

— Κοιτᾶτε! μᾶς δείχνει ὁ Στάμος κατὰ τὴν ἀπότομη πλαγιά. Τὴ βλέπετε αὐτὴ τὴ σκιωμαδιὰ ποὺ κατεβαίνει πρὸς τὴ θάλασσα; Στὰ χρόνια τὰ παλιὰ, μοῦ εἶπαν, ἀνάθλυζε μῦρο ἀπὸ τὸ κελλὶ τοῦ ἁγίου κι ἔτρεχε πρὸς τὴ γιαλό. Ἐκεῖ ἔρχουνταν τὰ καράβια ἀπ' τὴ Ρωσία νὰ φορτώνουνταν ἀμέτρητες ὀκάδες μύρο. Ἔπειτα, ποὺ λιγότερὸ ἡ πίστη, σταμάτησε κι αὐτό...

Ὁ Χατζησάβας τὸν κοίταζε καλὰ στὰ μάτια, σημειώνε τὰ λόγια στὸ μυαλό του.

Στὴν ἴδια περιοχὴ μᾶς παρουσιάζεται ἄλλο θέαμα ἐπιβλητικό. Πρὶν ἀπὸ χρόνια ξεκόπηκαν· σ' ἕνα κλονισμὸ τοῦ ἐδάφους, κομμάτια πελώρια βράχου. Ἔπεσαν μὲ φοβερὴ ὁρμὴ ἀπὸ ψηλὰ κι φτάνοντας στὴν παραλία σκότωσαν κάμποσους ψαράδες ποὺ ἐτοιμάζουνταν νὰ ξαπνιστοῦνε μὲ τὶς βάρκες τους. Κοιτᾶμε τὰ πληγωμένα σπλάχνα τοῦ βουνοῦ, τοὺς ἐγκοιλιδοὺς ποὺ ἔμειναν στὴ μέση καὶ μᾶς φράζουνε τὸν δρόμο. Αὐτὲς οἱ γερὲς ἀσπρες πέτρες, ποὺ δὲν τὶς ἐπείρανε κυψέλες, ἐστῆς φιλοσοφίας καὶ προκοπῆς; Κάνουν κα ἐδῶ τὴ συνηθισμένες, λειτουργίες, προσευχὲς καὶ νηστεῖες· ἀλλὰ μὴν περιμένοντας νὰ ζήσουν ἀπ' τὰ ἔτοιμα ὁρισκουνται στὴν ἀνάγκη νὰ δουλεύουν, γιὰ νὰ μποροῦν ἀπὸ τὴν πουλήση τῶν προϊόντων ν' ἀγοράζουνε τὰ χρειαζόμενά τους.

⁂

Ἐπισκέφτηκα δυὸ τρεῖς γέροντες Κουσοκαλυβίτες· στὰ κελλιά τους κι ἔμεινα γοητευμένος ἀπὸ τὴν πάστρα καὶ τὴν εὐγένεια ποὺ ἀπιστρα ἀπὸ τέτε τὶς κωφοτοιές. Ἀρίνω τοὺς ἄλλους ν' ἀνεβαίνουν ἀργά, βέβαιος πὼς θὰ τοὺς φτάσω μὲ τὸ πρῶτο, καὶ κυλῶ ἀράδα κοτρόνια. Ξεκουλῶ ἀπὸ τὸ χῶμα ἀκκονίωστες πέτρες καὶ τὶς ἀπολάω στὸν κατήφορο. Κυλοῦν μὲ φοβερὸ πάταγο στὴν παραλία. Περνῶντας μὲς ἀπὸ τὰ σὐωδεφὰ χαρτάρια τοῦ βοσκοῦ, τὰ τινάζουν ἀπότομα καὶ μοῦ ἔρχονται κάθε τόσο στὴ μύτη ἀρώματα βαλσαμικά.

—Τὰ δέχτηκε ἐκεῖ, σὰν παιδαρέλι κι ἐμένα, ἔλεγε στὴ μετταξύ ὁ Χατζησάβας στοὺς ἄλλους δυό. Λέει πὼς εἶναι μορφωμένος; ἀλλὰ δὲν τὸ πιστεύω. Ἐγὼ τὸ ὀημοτικὸ μονάχα ἔβγαλα κι ὅμως τέτιες τρέλλες δὲν τὶς ἔκανα ποτέ μου.

—Ἔλα, σώνει πιά! μοῦ φωνάζουνε κι οἱ τρεῖς.

⁂

Τὰ Καψοκαλύβια εἶναι ἀπὸ τὶς ὡραιότερες καὶ ὑγιεινότερες τοποθεσίες τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἀπότομα πλαγιὰ μ' ἐλάτια στὴν πάταγη, προφυλαγμένη ἀπὸ ἕνα εἶδος φυσικὰ προχώματα δεξιὰ κι ἀριστερά, ἔχει ὁρασὰ τὸ καλοκαίρι καὶ ἡμερον καιρὸ τοῦς μῆνες τοῦ χειμώνα· χωρὶς ὑγρασία. Ὁ μόνος ἀέρας ποὺ χτυπᾶει αὐτὴ τὴν πλευρὰ εἶναι ὁ λεβάντες. Γι' αὐτὸ οἱ μοναχοὶ ἐδῶ εἶναι ροδοκόκκινοι, μολονότι δὲν ἔχουν πλευτὴ καὶ τρέφονται λιτά. Καὶ κάνουν ὅλες τὶς ἐργασίες μοναχοί·τους, δὲ ἐλέπεις ἐργάτες ἐδῶ καθὼς στὰ μοναστήρια. Ἡ σκήτη αὐτὴ μὲ τὴν ἀπότομη κλίση τοῦ ἐδάφους εἶναι ἀλλόϊδιο χωριοῦάκι· ἀπὸ ἀπόσταση μιὰ νὰ ἀκούσουν τὴν ἀρμονία τῶν κωδωνοστασίων· Ἡ σκήτη αὐτὴ μὲ τὴν ἀπόσταση κλίση τοῦ ἐδάφους εἶναι ἀλλόϊδιο χωριοῦάκι· ἀπὸ ἀπόσταση μιὰ νὰ ἀκούσουν τὴν ἀρμονία τῶν κωδωνοστασίων· Ἡ σκήτη εἶν' ἐργατικὲς κυψέλες, ἐστῆς φιλοσοφίας καὶ προκοπῆς; Κάνουν κα ἐδῶ τὴ συνηθισμένες, λειτουργίες, προσευχὲς καὶ νηστεῖες· ἀλλὰ μὴν περιμένοντας νὰ ζήσουν ἀπ' τὰ ἔτοιμα ὁρισκουνται στὴν ἀνάγκη νὰ δουλεύουν, γιὰ νὰ μποροῦν ἀπὸ τὴν πουλήση τῶν προϊόντων ν' ἀγοράζουνε τὰ χρειαζόμενά τους.

⁂

Ὁ τόπος μ' ἐνδιαφέρει σὲ μεγάλο βαθμό. Αὐτοὶ οἱ γυρεμοὶ μοῦ θυμίζουν τὰ στεφάνια τῆς κατρίδας μου. Στὰ παιδικά μου χρόνια ἤμουνα ψάλτης καὶ συνήθεια καλὰ ἀπὸ τέτε τὶς κωφοτοιές. Ἀρίνω τοὺς ἄλλους ν' ἀνεβαίνουν ἀργά, βέβαιος πὼς θὰ τοὺς φτάσω μὲ τὸ πρῶτο, καὶ κυλῶ ἀράδα κοτρόνια. Ξεκουλῶ ἀπὸ τὸ χῶμα ἀκκονίωστες πέτρες καὶ τὶς ἀπολάω στὸν κατήφορο. Κυλοῦν μὲ φοβερὸ πάταγο στὴν παραλία. Περνῶντας μὲς ἀπὸ τὰ σὐωδεφὰ χαρτάρια τοῦ βοσκοῦ, τὰ τινάζουν ἀπότομα καὶ μοῦ ἔρχονται κάθε τόσο στὴ μύτη ἀρώματα βαλσαμικά.

—Τὰ δέχτηκε ἐκεῖ, σὰν παιδαρέλι κι ἐμένα, ἔλεγε στὴ μετταξύ ὁ Χατζησάβας στοὺς ἄλλους δυό. Λέει πὼς εἶναι μορφωμένος; ἀλλὰ δὲν τὸ πιστεύω. Ἐγὼ τὸ ὀημοτικὸ μονάχα ἔβγαλα κι ὅμως τέτιες τρέλλες δὲν τὶς ἔκανα ποτέ μου.

—Ἔλα, σώνει πιά! μοῦ φωνάζουνε κι οἱ τρεῖς.

⁂

Τὰ Καψοκαλύβια εἶναι ἀπὸ τὶς ὡραιότερες καὶ ὑγιεινότερες τοποθεσίες τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἀπότομη πλαγιὰ μ' ἐλάτια στὴν πάταγη, προφυλαγμένη ἀπὸ ἕνα εἶδος φυσικὰ προχώματα δεξιὰ κι ἀριστερά, ἔχει ὁρασὰ τὸ καλοκαίρι καὶ ἡμερον καιρὸ τοῦς μῆνες τοῦ χειμώνα· χωρὶς ὑγρασία. Ὁ μόνος ἀέρας ποὺ χτυπᾶει αὐτὴ τὴν πλευρὰ εἶναι ὁ λεβάντες. Γι' αὐτὸ οἱ μοναχοὶ ἐδῶ εἶναι ροδοκόκκινοι, μολονότι δὲν ἔχουν πλευτὴ καὶ τρέφονται λιτά. Καὶ κάνουν ὅλες τὶς ἐργασίες μοναχοί·τους, δὲ ἐλέπεις ἐργάτες ἐδῶ καθὼς στὰ μοναστήρια. Ἡ σκήτη αὐτὴ μὲ τὴν ἀπότομη κλίση τοῦ ἐδάφους εἶναι ἀλλόϊδιο χωριοῦάκι· ἀπὸ ἀπόσταση μιὰ νὰ ἀκούσουν τὴν ἀρμονία τῶν κωδωνοστασίων· Ἡ σκήτη αὐτὴ μὲ τὴν ἀπόσταση κλίση τοῦ ἐδάφους εἶναι ἀλλόϊδιο χωριοῦάκι· ἀπὸ ἀπόσταση μιὰ νὰ ἀκούσουν τὴν ἀρμονία τῶν κωδωνοστασίων· Ἡ σκήτη εἶν' ἐργατικὲς κυψέλες, ἐστῆς φιλοσοφίας καὶ προκοπῆς; Κάνουν κα ἐδῶ τὴ συνηθισμένες, λειτουργίες, προσευχὲς καὶ νηστεῖες· ἀλλὰ μὴν περιμένοντας νὰ ζήσουν ἀπ' τὰ ἔτοιμα ὁρισκουνται στὴν ἀνάγκη νὰ δουλεύουν, γιὰ νὰ μποροῦν ἀπὸ τὴν πουλήση τῶν προϊόντων ν' ἀγοράζουνε τὰ χρειαζόμενά τους.

⁂

Ἐπισκέφτηκα δυὸ τρεῖς γέροντες Κουσοκαλυβίτες· στὰ κελλιά τους κι ἔμεινα γοητευμένος ἀπὸ τὴν πάστρα καὶ τὴν εὐγένεια ποὺ ἀπιστρα τέτε τὶς κωφοτοιές. Ἀρίνω τοὺς ἄλλους ν' ἀνεβαίνουν ἀργά, βέβαιος πὼς θὰ τοὺς φτάσω μὲ τὸ πρῶτο, καὶ κυλῶ ἀράδα κοτρόνια. Ξεκουλῶ ἀπὸ τὸ χῶμα ἀκκονίωστες πέτρες καὶ τὶς ἀπολάω στὸν κατήφορο. Κυλοῦν μὲ φοβερὸ πάταγο στὴν παραλία. Περνῶντας μὲς ἀπὸ τὰ σὐωδεφὰ χαρτάρια τοῦ βοσκοῦ, τὰ τινάζουν ἀπότομα καὶ μοῦ ἔρχονται κάθε τόσο στὴ μύτη ἀρώματα βαλσαμικά.

—Τὰ δέχτηκε ἐκεῖ, σὰν παιδαρέλι κι ἐμένα, ἔλεγε στὴ μετταξύ ὁ Χατζησάβας στοὺς ἄλλους δυό. Λέει πὼς εἶναι μορφωμένος; ἀλλὰ δὲν τὸ πιστεύω. Ἐγὼ τὸ ὀημοτικὸ μονάχα ἔβγαλα κι ὅμως τέτιες τρέλλες δὲν τὶς ἔκανα ποτέ μου.

—Ἔλα, σώνει πιά! μοῦ φωνάζουνε κι οἱ τρεῖς.

⁂

Τὰ Καψοκαλύβια εἶναι ἀπὸ τὶς ὡραιότερες καὶ ὑγιεινότερες τοποθεσίες τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἀπότομη πλαγιὰ μ' ἐλάτια στὴν πάταγη, προφυλαγμένη ἀπὸ ἕνα εἶδος φυσικὰ προχώματα δεξιὰ κι ἀριστερά, ἔχει ὁρασὰ τὸ καλοκαίρι καὶ ἡμερον καιρὸ τοῦς μῆνες τοῦ χειμώνα· χωρὶς ὑγρασία. Ὁ μόνος ἀέρας ποὺ χτυπᾶει αὐτὴ τὴν πλευρὰ εἶναι ὁ λεβάντες. Γι' αὐτὸ οἱ μοναχοὶ ἐδῶ εἶναι ροδοκόκκινοι, μολονότι δὲν ἔχουν πλευτὴ καὶ τρέφονται λιτά. Καὶ κάνουν ὅλες τὶς ἐργασίες μοναχοί·τους, δὲ ἐλέπεις ἐργάτες ἐδῶ καθὼς στὰ μοναστήρια. Ἡ σκήτη αὐτὴ μὲ τὴν ἀπότομη κλίση τοῦ ἐδάφους εἶναι ἀλλόϊδιο χωριοῦάκι· ἀπὸ ἀπόσταση μιὰ νὰ ἀκούσουν τὴν ἀρμονία τῶν κωδωνοστασίων· Ἡ σκήτη εἶν' ἐργατικὲς κυψέλες, ἐστῆς φιλοσοφίας καὶ προκοπῆς; Κάνουν κα ἐδῶ τὴ συνηθισμένες, λειτουργίες, προσευχὲς καὶ νηστεῖες· ἀλλὰ μὴν περιμένοντας νὰ ζήσουν ἀπ' τὰ ἔτοιμα ὁρισκουνται στὴν ἀνάγκη νὰ δουλεύουν, γιὰ νὰ μποροῦν ἀπὸ τὴν πουλήση τῶν προϊόντων ν' ἀγοράζουνε τὰ χρειαζόμενά τους.

⁂

Ἐπισκέφτηκα δυὸ τρεῖς γέροντες Κουσοκαλυβίτες· στὰ κελλιά τους κι ἔμεινα γοητευμένος ἀπὸ τὴν πάστρα καὶ τὴν εὐγένεια ποὺ ἀπιστρα τέτε τὶς κωφοτοιές. Ἀρίνω τοὺς ἄλλους ν' ἀνεβαίνουν ἀργά, βέβαιος πὼς θὰ τοὺς φτάσω μὲ τὸ πρῶτο, καὶ κυλῶ ἀράδα κοτρόνια. Ξεκουλῶ ἀπὸ τὸ χῶμα ἀκκονίωστες πέτρες καὶ τὶς ἀπολάω στὸν κατήφορο. Κυλοῦν μὲ φοβερὸ πάταγο στὴν παραλία. Περνῶντας μὲς ἀπὸ τὰ σὐωδεφὰ χαρτάρια τοῦ βοσκοῦ, τὰ τινάζουν ἀπότομα καὶ μοῦ ἔρχονται κάθε τόσο στὴ μύτη ἀρώματα βαλσαμικά.

—Τὰ δέχτηκε ἐκεῖ, σὰν παιδαρέλι κι ἐμένα, ἔλεγε στὴ μετταξύ ὁ Χατζησάβας στοὺς ἄλλους δυό. Λέει πὼς εἶναι μορφωμένος; ἀλλὰ δὲν τὸ πιστεύω. Ἐγὼ τὸ ὀημοτικὸ μονάχα ἔβγαλα κι ὅμως τέτιες τρέλλες δὲν τὶς ἔκανα ποτέ μου.

—Ἔλα, σώνει πιά! μοῦ φωνάζουνε κι οἱ τρεῖς.

⁂

Τὰ Καψοκαλύβια εἶναι ἀπὸ τὶς ὡραιότερες καὶ ὑγιεινότερες τοποθεσίες τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἀπότομη πλαγιὰ μ' ἐλάτια στὴν πάταγη, προφυλαγμένη ἀπὸ ἕνα εἶδος φυσικὰ προχώματα δεξιὰ κι ἀριστερά, ἔχει ὁρασὰ τὸ καλοκαίρι καὶ ἡμερον καιρὸ τοῦς μῆνες τοῦ χειμώνα· χωρὶς ὑγρασία. Ὁ μόνος ἀέρας ποὺ χτυπᾶει αὐτὴ τὴν πλευρὰ εἶναι ὁ λεβάντες. Γι' αὐτὸ οἱ μοναχοὶ ἐδῶ εἶναι ροδοκόκκινοι, μολονότι δὲν ἔχουν πλευτὴ καὶ τρέφονται λιτά. Καὶ κάνουν ὅλες τὶς ἐργασίες μοναχοί·τους, δὲ ἐλέπεις ἐργάτες ἐδῶ καθὼς στὰ μοναστήρια. Ἡ σκήτη αὐτὴ μὲ τὴν ἀπότομη κλίση τοῦ ἐδάφους εἶναι ἀλλόϊδιο χωριοῦάκι· ἀπὸ ἀπόσταση μιὰ νὰ ἀκούσουν τὴν ἀρμονία τῶν κωδωνοστασίων· Ἡ σκήτη εἶν' ἐργατικὲς κυψέλες, ἐστῆς φιλοσοφίας καὶ προκοπῆς; Κάνουν κα ἐδῶ τὴ συνηθισμένες, λειτουργίες, προσευχὲς καὶ νηστεῖες· ἀλλὰ μὴν περιμένοντας νὰ ζήσουν ἀπ' τὰ ἔτοιμα ὁρισκουνται στὴν ἀνάγκη νὰ δουλεύουν, γιὰ νὰ μποροῦν ἀπὸ τὴν πουλήση τῶν προϊόντων ν' ἀγοράζουνε τὰ χρειαζόμενά τους.

«ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ»

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 7)

τικές πίστευαν στὸ ἀρκάιο σῶμα καὶ πὼς ἀπόλαυαν στὴν ἱερὴ μέθη τὴν πλέριον ἀθανασία τῆς τέλειας στιγμῆς.

Ὁ ταῦρος τῆς ἄγιο ζῶο τῆς Κρήτης, μυθικὸς τῆς πρόγονος καὶ μαγικὰ ἠθοποιός. Στὴ μορφὴ του κάπους συγχύζονται τὰ μαγικὰ καὶ τὰ μυστικὰ ρεύματα. Ὁ ταῦρος εἶναι μαγικὸς στὴν ἐπίδρασή του, ἄπω τὸ μαγικὸ ἄλογο τοῦ Θεοῦ, τὸ λιονταρὶ στὰ φαβάλεια τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἄλλα πάρα πολλά. Στὸ αἷμα του ὅμως, στὴ γενετήσια ὁρμὴ καὶ τὴ σωματικὴ του μεγαλεπηρέπεια εἶναι ζωντανὸ σύμβολο τῆς θεϊκὰ μεθυσμένης ψυχῆς. Ἤταν σύγχρονα βασιλιᾶς καὶ ἐκστατικὸς δαίμονας. Καὶ ἐδῶ βρίσκεται τὸ πρεχματικὸ μυστικὸ τῆς Κρήτης. Πῶς; μπορεῖσαν σ' αὐτὴ νὰ συνδέουνται δυνάμεις· πὼς στὴν φύσα τους φαίνουνται ἀσυμβίβαστες; Ἀποφυλές ἀφεσιωμένες στὰ ἔργια, δὲν πρεχαιοῦσαν νὰ ἑγεῖν δυνατὰ κράτη. Μ' ὅλον τοῦτο στὴν Κρήτη ὑπῆρξαν δυνατὰ κράτη, καὶ πιὰνῶς γιὰ πολλοὺς αἰῶνες κυριάρχησε ἕνα κράτος μεγάλης ἐκτάσεως καὶ ἐπιρροῆς.

Τὰ παλάτια, θέβοια, τῆς Κρήτης ξεχωρίζουν ρηξικὰ ἀπὸ τὰ ἀνατολικὰ καὶ τὰ μυκηναϊκά. Δὲν ἔχουν ὀχυρώματα οὐτε ἄλλα πολεμικὰ σημάδια. Στὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦς λείπει ἡ τάση πρὸς τὴν ἐπιδεικτικότητα, ποὺ πάντα δείχνει δίψα γιὰ ἐξουσία καὶ τυραννικὴν ὑπερηφάνεια. Δὲ μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε πὼς σ' αὐτὰ τὰ πολύχρωμα δωμάτια ποὺ ἀνοίγουνται χωρὶς κανένα ἐνιαῖο σχέδιο σὲ κάποιες μυστικὲς αὐλὲς, πὼς σὲ αὐτὲς τὶς πολυτελεῖς κυφέλες κάθουνταν κάποιος πολιῆρὸς αὐτοκράτορας, σκλαβώνοντας τὶς μάζες. Εἶχε ὅμως μεγάλην ἐξουσία ὁ ἀφέντης τῆς Κνωσσοῦ, καὶ ἀκόμα στοὺς Ἑλληνικοὺς μύθους διατηρεῖται, σὲ μνήμη παντοτεινή, ὁ Μίνως· ποὺ ἔκανε δούλους τοὺς Ἀθηναίους καὶ ποὺ τὰ πλεῖα δὲ τοῦ τρομοκράτησαν ὅλες τὶς παραλίες τοῦ Αἰγαίου.

Ὁ Μίνως ὅμως ἔχει ἀκόμα καὶ μιὰν ἄλλη μορφὴ στὸ μυθικὸ του πρόσωπο. Εἶναι μαζὶ μὲ τὴν ἀδερφό του τὸν Ῥαδάμανθυ ὁ πάντων δικαιοκάστορας, ὁ ἰδανικὸς δικαστής. Ὅπως τὸν εἶδε ὁ μυστογωγὸς τοῦ δικαίου ὁ Πλάτωνας, καὶ τὸν ἐγκωμιάσε στὸ διάλογό του, ποὺ λέγεται Μίνως, ὁ βασιλιᾶς τῆς Κρήτης ἦταν καὶ μαθητὴς τοῦ πατέρα του, τοῦ Δία στὴ μυστηριώδη τέχνη τῆς δικαιοσύνης. Τὴν ἐξακοῆ καὶ μετὰ τὸ θάνατο. Ἐδῶ ἐλέπουμε κάποια σκοτεινὴ σχέση τοῦ ἑκστατικοῦ καὶ τοῦ βασιλικοῦ στοιχείου. Αὐτὸς ὁ δικαστὴς τῶν θανόντων δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ἠθικὴ προσωπικότητα γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, παρὰ δόηγὸς τοῦ ὁδοῦ του μυστικοῦ θιάσου. Ἡ δικαιοσύνη του εἶναι νὰ πεύμε, σωματικὴ καὶ ὑπερασπίζει τὴ σωστὴ συμμετοχὴ στὴν αἰώνιον ἀπόλαυση τοῦ μυστηρίου, ποὺ τὴν ἀποκτοῦσαν στὴ ζωὴ τοῦς οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐργιαστικῆς κοινωνίας.

Εὐκολὰ καταλαβαίνει κανεὶς τὶ ἀμέτρητην εὐλογία κληρονόμησαν οἱ Πρωτοέλληνες· μὲ τὸ νὰ μποῦν, στὰ ἐπιδεικτικὰ τοῦς νειάτα, στὸ μυστικὸ χορὸ τῆς Κρήτης. Ἔμειναν ἀρκετὰ μακρυὰ ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν αὐστηρότητα, ἀπὸ τὴ μανιῶν τυραννίας. Τὸ τί ἔμαθαν ἀπὸ ἐκεῖ, θὰ μᾶς ἀπασχολήσει ὕστερα, Ποιὲς πολιτικὲς σχέσεις εἶχαν μὲ τὴν Κρήτη. Δὲν τὸ ξέρουμε πιά—ἢ ἀκόμα. Ἀλλὰ ἐλέπουμε πὼς μὲ παράφορον ἔρωτα ρουφοῦσαν ὅλον τὸ μεθυστικὸ πλοῦτο τῆς Κρητικῆς πολυτέλειας καὶ πὼς ἡ θέρεψη χιμὴ τοῦς ἔμαθε καλοκαθσθσία καὶ σωματικὴ τελειότητα στὴ στενὴν ἑπαφὴ μὲ τὰ Μινωϊκὰ ἔργια. Καὶ εἴδαμε πὼς στὰ μυστήρια τῆς κορίδας τοῦς συνέλαβαν τὸ ἀρκαῖοτερο θρησκευτικὸ σπέρμα. Ὁ πρῶτος θεὸς τοῦς πῆρε ἀνθρώπινη μορφή. Ὁ "Ὀλυμπος ἀποκαλύπτηκε παιδί, νεογενιωμένο στὰ ἄντρα τῆς Κρήτης.

Τί θ' ἀπογινόταν ὁ Ζεὺς, ἀδερφομένος μὲ κάποιο Βάκλ τῆς Βαθυλωνίας ἢ ἄλλο μαγικὸν αὐτοκράτορα τοῦ κόσμου; Ἐδῶ ἀναγνωρίζουμε, σκεπασμένη ἀπὸ τὸ μητρικὸ χῶμα τοῦ ἀσυνείδητου, τὴν πιὸ τρυφερὴ ρίζα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Γιατὶ κάτω ἀπὸ τὸ σκῆπτρο αὐστηροῦ νομίου τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ στὴν ἀγανάκτησή του ἔκαμε τὸν ἄλλο παρὰ θύματά κοὶ ὑπακοή, τί ἐλευθερία θὰ μποροῦσε νὰ ἀναπτυχθεῖ; Μὰ ὁ Ζεὺς, λατρευμένος σὰν ὅμορφο παιδί, κρατιοῦσε γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ τοῦ πάντοτε κάτι παιδικό. Καὶ σὰν θασιωλὴς τοῦ Ὀλύμπου διώκουε μιὰ σωματικὴ φρεσκάδα καὶ μιὰ χαρουμενη τάση· ποὺ ἐπρόβλεπε τὴ δικαιωσύνη τοῦ ἀργή. Ἔτσι καὶ οἱ βασιλιάδες στὴ γῆ, ποὺ τὸν εἶχαν πρόγονο καὶ προστάτη, ξεσήκωσαν τὶς φιλελεύθερες χειρονομίες τοῦ καὶ δὲν πρόφτασαν πιὰ νὰ ἐπιδιηθοῦν στὸ λαό τους μὲ μονχὴ τὴν ἱερὴ νομοθτησα.

Μὰ ὑπάρχει ἀκόμα ἕνας ἄλλος ἑλληνικὸς θεός, ποὺ στὴν πρωτόγονη μορφὴ τοῦ εἶναι ἀκοκαλύφη τῆς ἐλευθερίας. Τὸ ἐργιαστικὸ στοιχεῖο δὲ μπορεῦσε, φυσικὰ, νὰ ὑπερισχύσει στὸ πρόσωπο τοῦ Δία, ποὺ εἶχε θκρύτερα καθήκοντα, καὶ οἱ Ἕλληνες γυρεύουνε τὴ μεγάλην Ἑλλάσκη, ἔπρεπε νὰ ἐρεῦν νέον θῆρ· ἀπὸ τὸν θρίκων σ' ἕνα γὲ τοῦ Δία, ποὺ ἀπὸ τὸν πατέρα του πῆρε τὴ θεϊκὴν ἐξουσία, καὶ ἀπὸ τὴ γηΐνη του μητέρα τὸν ἀδιάλυτο σύνδεσμο μὲ τὸ σῶμα. Μιλᾶμε γιὰ τὸν Διόνυσο. Ὀλοκαίρη ἡ ὀργιαστικὴ σου οὐσία ἤρθε στοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὰ νησιά καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν Κρήτη. Γεννήθηκε ἄμως στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Διόνυσος; σὰν πλαστικὴ μορφὴ δὲν εἶναι πιὰ Κρητικός. Ὁ πατέρας μὲ τὴ γέννησή του εἶχε καταχτήσει τὴν Κρήτη γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπη. Ὁ γιὸς μὲ τὴ γέννησή του ἱδρύει νέο θιασο στὸ βασίλειο τοῦ πατέρα. Μεταμορφώνει τὶς ψυχὲς καὶ τὶς προετοιμάζει γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῆς νέας θεϊκῆς εἰκόνας, τῆς κλάρχα Ἑλληνικῆς.

Οἱ νέοι θεοί, ποὺ τώρα ἐμφανίζουνται στὴν ἱστορία, θέλουν νὰ πάρουν ἀνθρώπινες μορφές. Καὶ γιὰ νὰ τοὺς ὑποδεχθοῦν ἀξιοπρεπῶς οἱ ἄνθρωποι, ὁ Διόνυσος χαρίζει σ' αὐτοὺς πρωτάκουστοι λευτεριά. Τοὺς σώζει μὲ τὰ μυστήρια του ἀπὸ τὴ μοιγνὴν ἀνάγκη. Καὶ γι' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι τὸν ὀνομάζουν «Ἐλευθέριον». Αὐτὴ ἡ λέξη πρῶτα σημαίνει ἐκεῖνον ποὺ σέρνει τὸ μυστικὸ χορὸ καὶ ἡ λέξη «ἐλεύθερος» κατὰ πρῶτη σημασία εἶναι δευτερεύουσα. Κι' ὄχι μόνον ἡ λέξη, θέθαια, ἀλλὰ καὶ τὸ πράγμα. Πρέπει νὰ ἐννοήσουμε τὶς ἐλευθερίες τοῦ Ἕλληνα καὶ τοῦ Εὐρωπαίου δὲν εἶναι κάποιο τυχαῖο ἀποτέλεσμα ἀπὸ ἐξωτερικοὺς ἀγῶνες μὲ ὑποδεδλωσίες καὶ ἐπαναστάσεις. Εἶναι στὴ σοβαρότερη ἱστορικὴν ἀορίξεια· ἕνα ψυχικὸ κατάρδωμα, μιὰ θρησκευτικὴ ἀντάσια.

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΕΟΤΟΚΑ

"ΑΡΓΩ,,
Μυθιστόρημα
Ἕνας τόμος, σελ. 482.— Δρχ. 75.

"ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΠΕΝΤΟΖΑΛΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ,,
Διηγήματα
ΔΡΧ. 50.

"ΤΟ ΔΑΙΜΟΝΙΟ,,
Μυθιστόρημα
ΔΡΧ. 50

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ "ΑΡΓΩΣ,, ΚΑΙ ΤΟΥ "ΔΑΙΜΟΝΙΟΥ,,
ΔΡΧ. 20
Σ' ὅλα τὰ κεντρικὰ βιβλιοπωλεῖα.

Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Η ΕΜΠΡΕΣΣΙΟΝΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩ

ΝΕΟΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ

ΣΤΟΝ ΙΣΚΙΟ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ

ΤΟΥ κ. ΤΑΚΗ ΠΡΩΡΑ

Στὸ μεναδικό μας χτῆμα, πάνω στὴ δίγλα του, βρίσκεται μιὰ γέρικη ἐλιά. 'Ολοι στὸ χωριό, τὴν ὀνοματίζουνε ἔτσι : «Ἡ ἐλιὰ τῶν αἰώνων».

Κι' ἀλήθεια. Στὸν τιτανικὸ κορμό της, στὸ παχὺ φλοιό της, στὶς κουφάλες της, στοὺς ρόζους της, στὰ στριψίματα τῶν κλαριῶν της, εἶναι γραμμένη μὲ ἱερογλυφικά, ἱστορία αἰώνων. (Κεῖ περιμένουν τὸν ἐρμηνευτή τους σὰν τοὺς ὀβελίσκους τῆς Αἰγύπτου).

Εἶναι — λοιπὸν — μιὰ διάσημη ἀντότητα. Οἱ ρίζες της εἶναι βυθισμένες, ὅχι στὴ γῆς, ἀλλὰ στὰ βάθη τῶν Προμηθικῶν χρόνων. Εἶναι μιὰ ἱστορικὴ βπαρμή. Τὸ ἐξαίσιο παιδί τοῦ χρόνου καὶ τῆς γῆς. Ἡ στοργὴ καὶ τὸ χάδι τόσων ἀρίφντων γενιῶν, ποὺ ἐζάπλωσαν στὸν ἰσκιο της. Ποὺ νοσταλγήσανε τὴ πνοὴ τοῦ μεγάλου συμβολισμοῦ της, ὅμοια μὲ φωτοστέφανο, νὰ περικυκλώνει τὴν οἰκουμένη.

Εἶναι μιὰ προσευχὴ, ποὺ στυλώνεται ξομπλιασμένη, ἴσια στὸν οὐρανό. Εἶναι ὁ θιγλάτορας τῆς περιοχῆς. 'Η ψυχή μου! Βαί. Ἔτσι τὴν δραματίζουμε. Κι' ἄν, τὴ θλέπω· μὲ τὸ πρόσωπο ἀριαὸ φυλλωμὰ τὰ κλάρα τὰ τενιωμένα μπράτσα τῶν κλαριῶν της — ποὺ νομίζεις πὼς ψιχνουν γ' ἀγκαλιάσουνε τὸ ἀνιόσφαιρο ἀνθρωποθαλάσσι.

Βιάζομαι νὰ ξαπλώσω στὸν ἰσκιο της. Θέλω νὰ ξεκουραστῶ. Ἄλλα δ-σο κι' ἄν τὸ πασκίζω, δὲν τὰ καταφέρνω. 'Η θύμηση ζηλεύει! Μοῦ φέρνει ἀθεατα στὰ χείλη, κάτι ρίμες ποὺ τραγοῦδαγα μικρός.

«Στὴν κουφάλα σου ἐφώλιασε με-
(λίσσι.
γέρικη ἐλιὰ ποὺ γέρνεις μὲ τὴ λίγη
πρασινάδα ποὺ ἀκόμα σὲ τυλίγει
σὰ ἱάθελε νὰ σὲ νεκροστολίσει..»(1)

Μὰ δὲν θέλω νὰ θυμᾶμαι πιὰ τίποτες. Μισοκλείνω τὰ μάτια. Ἀπλώνω τὰ χέρια. Κι' ἀναπνέω ἀχόσταγα τὸν ὀρέσκο καὶ μυρωμένο ἀέρα τοῦ νοιώθω νὰ κατακλύζει τὰ κενὰ ἀλου μου τοῦ ἐπίλεο. Τὸ κορμί μου ἐπλαφρώνει. Μοῦ ξεφεύγουνε ἀναστεναγοί. Εἶναι ἀλαφροὶ σὰν ἀέρινες κλωστοῦλες. Τὰ ζουλάτα τὰ σκέψεις, οἱ θύμησες πᾶνε περίπατο. 'Η καρδιά μου μεγαλώνει. Νομίζω πὼς θέ νὰ σπάσει. Φέρνω τὰ δάχτυλα μ' ἀπαλσωύνη στὸ στῆθος. Ψαχουλεύω τὶς ἀλυσίδες τοῦ θώρακα. Τὴ νοιώθω ν' ἀντριεῖται. Θέλει νὰ πεταχτεῖ στὸν καθαρὸ ἀέρα. (Φρικτό; 'Ἴσως! Μ' αὐτὸ δημιουργεῖ τὴ δύναση τῆς ἀδυναμίας). 'Ἀκούω τὸ ἀπαφτο βοῦισμὰ της. Εἶναι ἔνα μονότονο χαρωπὸ βοῦισμα. Οἱ ἄρες μου περνοῦν σὰν μικροκελαηδήματα πουλιῶν. Τὰ μάτια μου ἀνοίχουν μὲ φοβερὸ πεῖσμα. Θέλουν νὰ ἰδοῦνε πολλὰ. Μεταφράνω πιὸ πολὺ τὸ κορμί μου. Βρίσκουμαι στ' ἀπόσκιο τῆς ἐλιᾶς σ' ἀνοιῆς καιρό. Χαίρουμαι. Τὸ ἄθλο ἀνάλαφρο θρόισμα τῶν φύλλων της, ποὺ σκορπάει στὴν ἀτμόσφαιρα μαγικὰ λόγια, κάνει νὰ λαγγγεῖει τὸ κορμί μου.

Νομίζεις ὅτι ἀκοῦς ἕνα ἀπόμακρο ξεψυχισμένο σφύριγμα Τρίτωνα, ἀναμάγιχτο μὲ μουσικὲς νότες. «Ὅπως τὸ κυματοθάλασσα σπαστὰ στὶς φυκιασμένες ἀμμουδιές. "Ἡ ὅπως τὸ νερὸ ποὺ κυλοεῖ ἀπὸ φηλιά. Κρύβεται μὲς στὴ γῆς, καὶ πιὸ κάτω ἀγαίνει στὸ φῶς ἤρεμα συνομιλῶντας μὲ τὰ πετρόδια καὶ τὰ κογχύλια. (Γιὰ τὰ χαϊδολογήματα τοῦ ἀάτου καὶ τὰ κιαμώματα τοῦ σκοίνου). Σκετσουαι. Πόσο ἁρμονισμένες εἶναι ἡ σοβαρότητα καὶ ἡ χάρη σὲ τοῦτονε δὰ τὸν κόσμο. (Εἶναι πολὺ ἀλοιώτικος ἀπὸ τὸν ἄλλον τῆς ἀνθρώπινης ζούγκλας. Ὁποιονὲ δὲν κατοβίκασε ἡ μοῖρα νὰ περάσει μὲς ἀπὸ τά.. παρθένα δάση τῶν 'Ἰάγων της, τῶν Φιλισταίων της, τῶν Λύκων της. δὲν μπαίνει στὸ νόημα τῆς διαφορᾶς. Δὲ νοιώθει τὴν πρωτόγονη δαιμονιακὴ εἰλικρίνεια, ἀφέλεια, ἀπὸ τὸ ὁποκριτικό, τὸ μασκαρεμένο, τὸ κακοῦργο).

Καὶ δὲν μπορῶ νὰ φανταστῶ λογιῶν - λογιῶν ζοῦδια, νὰ περπατᾶνε τὶς νύχτες στὰ χόματα τουτονοῦ τοῦ χωραφιοῦ. Μόνο οἱ Σάτυροι θέλω νἄχουνε αὐτὸ τὸ προνόμιο. Νὰ διασχίζουνε τὰ μαῦρα κρέπια τῆς νύχτας καὶ νὰ σεργιανίζουνε ἀγκαλιασμένοι μὲ τὶς Νύμφες ποὺ κατεβήκανε ἀπὸ τὶς ἀπάτητες πευκοφυτεμένες θουνοπλαγιές. Νὰ μὴν αἰσθάνεσαι τ' ἀλαφροΐσκιωτο πάτημά τους, παρὰ κάτι σὰν λυγμό, ποὺ χαρίζει στὸν ἐπίλογό της ἡ ἐρωτικὴ μέθη.

Νά. "Ἕνα ἀσημοπράσινο φύλλο ἔπεσε πάνω στὸ στῆθος μου. Δὲν ἀποτελεῖ τὸ πειράζω. Τὸ καμαρώνω. Νά, ἄλλο πέφτει πιὸ πέρα. "Ἄλλο..., ἄλλο... Τὰ κατῶμα. Εἶναι σὰ μικρὰ θελοῦδα, ποὺ θαρῶ πὼς στρῶνουνται γιὰ τὴν ἀφεντιά μου. Τὰ μάτια μου ξανὰ ζωηρεύουνε. Οἱ ματιές τους ἐρευνᾶνε: Δεξιὰ, ἀρφῶ, ἀφηλά, χαιμηλά. Βλέπω : δέντρα, θόδια, γίδες, προβατίνες, γαϊδουρια, μουλάρια, πρόβατες ποὺ θοσκᾶνε. Γλυκολούδοῦδα ἀρωματικά. Πολύχρωμα. Μπουρμπούλοῦδα καὶ χίλια ἄλλα ζοῦζουλα ποὺ τρέχουν καὶ κάνουνε θιαστικὲς κι' ἀκατανόητες δουλειὲς μές στὰ χόματα.

Πέρα, μακρυά, τὶς Δρυάδες νὰ κοιτάζουνε μέσ' ἀπὸ τὸ οὐδέντρο τοῦς καστανόχρωμους φαύνους καὶ νὰ χαμογελᾶνε παράξενα....

Στὸ ἄθθος, τὰ γαλάζια οὐράνια καὶ φιλοῦνται μὲ τὶς ἐλατοκεντημένες ὀροσειρές. Καὶ κατὰ τὴ Δύση ἔναν ἥλιο σιματομένο, βιολιὰ νὰ πάρτῆς. Ἡ ψυχή μου! Βαί. Ἔτσι τὴν δραματίζουμαι. Κι' ἄν, τὴ θλέπω· μὲ τὸ πρόσωπο ἀριαὸ φυλλωμὰ τὰ κλάρα τὰ τενιωμένα μπράτσα τῶν κλαριῶν της — ποὺ νομίζεις πὼς ψιχνουν γ' ἀγκαλιάσουνε τὸ ἀνιόσφαιρο ἀνθρωποθαλάσσι.

Θιάζομαι νὰ ξαπλώσω στὸν ἰσκιο της. Θέλω νὰ ξεκουραστῶ. Ἄλλα δ-σο κι' ἄν τὸ πασκίζω, δὲν τὰ καταφέρνω. 'Η θύμηση ζηλεύει! Μοῦ φέρνει ἀθεατα στὰ χείλη, κάτι ρίμες ποὺ τραγοῦδαγα μικρός.

«Στὴν κουφάλα σου ἐφώλιασε με-
(λίσσι.
γέρικη ἐλιὰ ποὺ γέρνεις μὲ τὴ λίγη
πρασινάδα ποὺ ἀκόμα σὲ τυλίγει
σὰ ἱάθελε νὰ σὲ νεκροστολίσει..»(1)

Μὰ δὲν θέλω νὰ θυμᾶμαι πιὰ τίποτες. Μισοκλείνω τὰ μάτια. Ἀπλώνω τὰ χέρια. Κι' ἀναπνέω ἀχόσταγα τὸν ὀρέσκο καὶ μυρωμένο ἀέρα τοῦ νοιώθω νὰ κατακλύζει τὰ κενὰ ἀλου μου τοῦ ἐπίλεο. Τὸ κορμί μου ἐπλαφρώνει. Μοῦ ξεφεύγουνε ἀναστεναγοί. Εἶναι ἀλαφροὶ σὰν ἀέρινες κλωστοῦλες. Τὰ ζουλάτα τὰ σκέψεις, οἱ θύμησες πᾶνε περίπατο. 'Η καρδιά μου μεγαλώνει. Νομίζω πὼς θέ νὰ σπάσει. Φέρνω τὰ δάχτυλα μ' ἀπαλσωύνη στὸ στῆθος. Ψαχουλεύω τὶς ἀλυσίδες τοῦ θώρακα. Τὴ νοιώθω ν' ἀντριεῖται. Θέλει νὰ πεταχτεῖ στὸν καθαρὸ ἀέρα. (Φρικτό; 'Ἴσως! Μ' αὐτὸ δημιουργεῖ τὴ δύναση τῆς ἀδυναμίας). 'Ἀκούω τὸ ἀπαφτο βοῦισμὰ της. Εἶναι ἕνα μονότονο χαρωπὸ βοῦισμα. Οἱ ἄρες μου περνοῦν σὰν μικροκελαηδήματα πουλιῶν. Τὰ μάτια μου ἀνοίχουν μὲ φοβερὸ πεῖσμα. Θέλουν νὰ ἰδοῦνε πολλὰ. Μεταφράνω πιὸ πολὺ τὸ κορμί μου. Βρίσκουμαι στ' ἀπόσκιο τῆς ἐλιᾶς σ' ἀνοιῆς καιρό. Χαίρουμαι. Τὸ ἄθλο ἀνάλαφρο θρόισμα τῶν φύλλων της, ποὺ σκορπάει στὴν ἀτμόσφαιρα μαγικὰ λόγια, κάνει νὰ λαγγγεῖει τὸ κορμί μου.

Νομίζεις ὅτι ἀκοῦς ἕνα ἀπόμακρο ξεψυχισμένο σφύριγμα Τρίτωνα, ἀναμάγιχτο μὲ μουσικὲς νότες. «Ὅπως τὸ κυματοθάλασσα σπαστὰ στὶς φυκιασμένες ἀμμουδιές. "Ἡ ὅπως τὸ νερὸ ποὺ κυλοεῖ ἀπὸ φηλιά. Κρύβεται μὲς στὴ γῆς, καὶ πιὸ κάτω ἀγαίνει στὸ φῶς ἤρεμα συνομιλῶντας μὲ τὰ πετρόδια καὶ τὰ κογχύλια. (Γιὰ τὰ χαϊδολογήματα τοῦ ἀάτου καὶ τὰ κιαμώματα τοῦ σκοίνου). Σκετσουαι. Πόσο ἁρμονισμένες εἶναι ἡ σοβαρότητα καὶ ἡ χάρη σὲ τοῦτονε δὰ τὸν κόσμο. (Εἶναι πολὺ ἀλοιώτικος ἀπὸ τὸν ἄλλον τῆς ἀνθρώπινης ζούγκλας. Ὁποιονὲ δὲν κατοβίκασε ἡ μοῖρα νὰ περάσει μὲς ἀπὸ τά.. παρθένα δάση τῶν 'Ἰάγων της, τῶν Φιλισταίων της, τῶν Λύκων της. δὲν μπαίνει στὸ νόημα τῆς διαφορᾶς. Δὲ νοιώθει τὴν πρωτόγονη δαιμονιακὴ εἰλικρίνεια, ἀφέλεια, ἀπὸ τὸ ὁποκριτικό, τὸ μασκαρεμένο, τὸ κακοῦργο).

Καὶ δὲν μπορῶ νὰ φανταστῶ λογιῶν - λογιῶν ζοῦδια, νὰ περπατᾶνε τὶς νύχτες στὰ χόματα τουτονοῦ τοῦ χωραφιοῦ. Μόνο οἱ Σάτυροι θέλω νἄχουνε αὐτὸ τὸ προνόμιο. Νὰ διασχίζουνε τὰ μαῦρα κρέπια τῆς νύχτας καὶ νὰ σεργιανίζουνε ἀγκαλιασμένοι μὲ τὶς Νύμφες ποὺ κατεβήκανε ἀπὸ τὶς ἀπάτητες πευκοφυτεμένες θουνοπλαγιές. Νὰ μὴν

(1) Τὸ τετράστιχο εἶναι ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τοῦ Δ. Μαβίλη «Ἐλιά».

Τὸ Βιβλίο

ΑΠΟ ΤΑ «ΘΕΤΙΚΑ ΟΝΕΙΡΟΠΟΛΗΜΑΤΑ»

Καθὼς τὸ κῦμα, τοῦ ἀνέμου σημαία
προμηνάει τὴ βαρειὰ τρικυμία
μέσ' στῆς λίμνης τὸ πλέριο πεδίο,
στ' οὐρανοῦ τὰ κατάρτια τ' ἀκμαῖα
κυμοτιζουν ψηλὰ μὲ μανία
φουσκωμένα πανιὰ
στὴν ἀνιχτὴ καταχνιὰ
τῶν συνήφων τὰ φαῦρα σημάδια.
Εἶναι, νομίζω, ἡ ὀπτασία
τὸ πρῶτο μου τῆς διάρκειας αἰσθητικὸ πλησίασμα,
σάμπως ἀχνὸ κι' ἀλαφρομένο σύνολο
μ' ἀνάριες σαπουνόφουσκες,
ἢ ἀνεμοσήκωτο ἀεροστατο,
ποὺ ρίχνει πίσω του ἀχμεγέμιστα σακκούλια
γιὰ νὰ ἐλσφρύνει καὶ ψηλότερα νὰ φτάσει,
ἢ αὐλακωμένη γεροφούσκωτη ἐπιφάνεια
πίσω ἀπ' τὸν ὄγκο τοῦ ὀφημένου καραβιοῦ μου,
ὅπου οἱ βαρειὲς ἀνασεμιὲς τῶν ἀφροχάδευτων κυμάτων
μὲ τοῦ ἀνεμόηχου τὸ ἀπαλόγεργα
χουφτιάζουνται καὶ σμίγουν,
— πίστα ἐαρινῆς χιονοδρομίας
ὅπου χορεύουν ἀλαφροΐσκιωτες
στὸ καπνοτύλιγμα ὀνειρόφερτων ἰδεῶν
στιλπνὲς σιλουέττες οἱ μορφὲς τοῦ περασμένου—.
Γιὰ νὰ ξεφύγω ἀπὸ τὸν κύκλο τους
πρέπει ν' ἀφίσω τὴν ἀχτή,
ποὺ ἀπόκρημνη εἶναι κι' ἀποκόσμια,
δίχως βαρκοῦλες καὶ καΐκια :
κόβεται κάθε στερεωμένο παλαμάρι
στὴν ἀχαλίνωτη παλίρροια καὶ τὴν ἀμπωτη,
ποὺ ἐνότη χάνεται καὶ σύνολο,
μὲ βάση ἀληθινὴ κὶ ὀριστικὴ
τὴν ἀκατάσχετην ἀντίθεση.
Τρικυμισμένο — ἔτσι νὰ ποῦμε — πεκραλήρημα,
ὅπου τὸ σύμβολο ξεφεύγει ἀπ' τὴν οὐσία
καὶ ὀστερική πετιέται ἡ θέληση
ν' ἀγκαλιαστεῖ σὲ μιὰ ὑπερκόσμια συνουσία
μὲ τὸν χορὸ τῶν αἰσθημάτων
ποὺ ἐκκολάφτηκαν παράξενα
στὸ βοῦρκο τῆς αὐθόρμητης ὀργῆς.
Πάνω τους φεύγουν τὰ συντρίμμια
τῆς χαλασμένης ἀνεμόβαρκας
καὶ μὲ συντρόφισσα τὴ γύμνια
τῆς ὀμορφότερης χορεύτριας,
— ξεθωριασμένη ζωγραφιὰ
τῆς νεανικῆς δυναμικότητας —
ρουφᾶω τὰ γείλια σὰν τρελλὸς τῆς ἀφροδίσιας,
ὀνειροπλόκαμης, λευκῆς καὶ στηθοπέταχτης
φιλοδοξίας.
Κι' ἔπειτα πιάνω ἀπ' τὰ μαλλιὰ τὸν σκελετό μου,
γιὰ νὰ πετάξω ἀπὸ τὸ κέρινο
θετικὸ ἀπλονέκρωμα
στὸ ἀρηντικὸ ζωντάνεμα
τῆς νικήτριας φαντασίας.
Γιὰ νὰ περάσω θριαμβικὰ
τὴ συννεφόγιομη ἀτμοσφαῖρα
πάνω ἀπ' τὴν πλέρια σπαιωσιὰ
τῆς λίμνης, ποὺ ὑστερόβουλη κοχλάζει,
καὶ γιὰ νὰ φτάσω γιόφερτος
σὰν κληρονομικὸς ἐπίλογος,
ἀνάμεσα στοὺς γύρω καθισμένους
ὑστερικοὺς καὶ μεθυσμένους
συντρόφους τοῦ κρασιοῦ.

ΠΕΤΡΟΣ ΚΟΛΑΚΛΙΔΗΣ

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗ : «Τὸ Ἐρωτικό», ποιήματα, 1939.

Ἡ φετεινὴ ζωηρὴ κίνηση τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου, μὲ τὶς ἄλλες πάλλκες ἐκλεκτὲς ἐκδόσεις, μᾶς ἀπασχόλησε κάπως ἐπόμενα μέρα, ὑπαγορεύοντάς μας νὰ βγάλουμε ὠφέλιμα συμπεράσματα, νὰ προβοῦμε σ' ὁρισμένες συγκρίσεις νὰ σταθοῦμε μπρὸς στὸ μόχθο τῶν ἀνθρώπων ποὺ μᾶς χάρισαν τὴν πνευματικὴ τους ἐργασία, μὲ τὴν ἀνάλογη ἐκτίμηση. Καὶ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι λοιότεχνες καὶ ποιητὲς ἀναγνωρισμένοι, ποὺ εἶχανε χρόνια νὰ τυπώσουνε βιβλίο τους, μᾶς ἔδωσαν φέτος, παρ' ὅλες τὶς κρίσιμες γιὰ τὸ πνεῦμα περιστάσεις, ἀξιόλογην ἐργασία, πιστεύω νὰ σημειωθεῖ ἐπιτέλους ἡ ἰδιαίτερα, γιατὶ ἀποτελεῖ, γιὰ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, μιὰν ἱκανοποιητικὴ κατάκτηση. Σὰν τέτοια κατάκτηση βλέπουμε καὶ τὸ καινούργιο βιβλίο τοῦ ποιητὴ τῶν «Ἀσφοδέλων», ποὺ μᾶς δίνει σήμερα, ὕστερα ἀπὸ τριάντα χρόνια, τὸ ἡμερολόγιο τῆς αἰθημαστικῆς του ζωῆς σὲ μιὰν ὡραία σειρὰ ἐρωτικῶν τετραστίχων, συμπληρώνοντας τὸ βιβλίο του καὶ μὲ ἄλλα, ἀνέκδοτα ποιήματά του, ποὺ θὰ τὰ ἐξετάσουμε ἀμέσως παρακάτω.

Τὸ ἄνω τρίστιχο εἶναι τὸ κεφαλαιῶδες μέρος τοῦ «Ἐρωτικοῦ» ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ τετράστιχα αὐτά, ποὺ ὁ ποιητὴς τοὺς φοβᾶται μήπως «θὰ τὸ βρεῖ κανένας νευστριστὴς καὶ ἀνθρωπος τῆς ἡμέρας κάπως ἀπαρχαιωμένα καὶ ἀφελέστερα ἀπ' ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ σύγχρονη ἐρωτολογία», ἐνῶ ἡ ποιητικὴ τους δροσιά, ἡ εἰλικρίνεια τοῦ αἰσθηματός των, ἡ ἀπλὴ ὅσο καὶ φροντισμένη μορφή τους, ὁ λυρισμὸς τους εἶναι τέτοια, ποὺ τὰ κάνουν νὰ διαστηροῦνται ἀνέπαφα ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ νὰ φανοῦν ὡς τὶς καρδιὲς καὶ τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων, παρ' ὅλη τὴ διαφορᾶ ποὺ εἶναι ἐπόμενο νἄχουν ἀπὸ μιὰν ἐρωτευμένη καρδιὰ τοῦ 1900, ὅταν ὁ ρομαντισμὸς ἤμενεν ἀνόθευτος ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ ἡ ἀγνότητα τῶν αἰσθημάτων διατηρόταν σ' ἕνα ἐπίπεδο ὑψηλὸ — καὶ νὰ τὶς συγκινοῦν:

Χιλιάκριβή μου ἀγάπη, πῶς θὰ κάνω
χωρὶς ἐσέ, καὶ νάσαι καὶ μακριά μου...
Στὸ νοῦ μου αὐτὴ τὴ σκέψη μόλις θάνω,
σὲ μιὰ κλωστή, λέω, κρεμεται ἡ καρδιά μου.

Ὁ Ἐρωτας εἶναι ἕνα θέμα, ποὺ συγκίνησε καὶ θὰ συγκινεῖ παντοτινὰ ὅχι μόνο τοὺς ποιητές, ἀλλὰ κι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἀκριθῶς, ἡ γοητεία τῶν τετραστίχων αὐτῶν τοῦ Κ. Μαλακάση εἶναι ὅτι τραγουδοῦν μ' ἕναν τρόπο παιχνιδιάρικο καὶ δροσερό, ὄχι τὸ σκοτεινὸ πάθος, ἀλλὰ τὶς χαρὲς καὶ τοὺς καϋμοὺς τοῦ ἔρωτα, μὲ μιὰ διάθεση ἐντελῶς νεανική, εἰλικρινὴ καὶ ἐμπνευσμένη:

"Ἤλιος ἀνοιξιάτικος σκορπάει,
κύτταξε. ἀναπάντεχη χαρά,
λές καὶ σ' ἔνα λούλουδο τοῦ Μάη,
δίπλωσε ἡ ψυχή μου τὰ φτερά...

Ὑπάρχει κάτι τὸ γελαστὸ στὰ τετράστιχα αὐτά, ὑπάρχει ἡ ξενγοιασιὰ τῆς νειότης, ποὺ ὁ σεβαστὸς ποιητὴς μὲ τὴν ἀγέραστη καρδιά, τὴς προσφέρει σὰν ἀφιέρωμα τὸ σημερινὸ του βιβλίο. Ὁ κ. Μαλακάσης κατέχει τὸ μυστικὸ τῆς ἀπλότητας, ποὺ σφραγίζει τὰ ἔρνα τῆς μεγάλης τέχνης. Δίχως νὰ πέφτει σὲ συμβατισμοὺς καὶ σὲ κοινοτοπίες — πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ τὸ σοβαρώτερο κίνδυνο γι' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς ποιητικὲς δημιουργίες—, μᾶς δίνει, παίζοντας θαρεῖς, ἀληθινὰ ποιητικὰ διαμάντια, τεχνουργημένα δίχως καμμιὰ προσπάθεια, μὲ μόνον ὁδηγὸ τὴ φωνὴ τοῦ αἰσθηματός του, ποὺ δὲν ψευτίζει ποτέ, ἀλλὰ στέκεται πάντα στὴν εἰλικρινῆ καὶ πηγαία συγκίνηση τῆς πρώτης στιγμῆς, ἐκφρεύομενη ἀπὸ μιὰ φύση ποιητική, ποὺ οἱ Μοῦσες τὴν ἔχουνε μὲ ἁπλοχεριὰ ἐνοφήσει:

Ἀπὸ τὰ ἄλλα ποιήματα, ποὺ συμπληρώνουν τὸ «Ἐρωτικό», τὰ πεπρισότερα μᾶς εἶναι κιόλας γνωστά, καθὼς τόχουμε δεῖ δημοσιευμένα κατὰ καιροὺς σὲ διάφορα περιοδικά. Ξαναδρίσκουμε καὶ σ' αὐτὰ τὸν Μαλακάση ποὺ ἔχουμε ἀγαπήσει, μὲ τὴ νηησιότητα τῆς ποιητικῆς του φωνῆς, τὴ στοχαστικὴ του διάθεση, τὴν ἤρεμη καὶ φιλοσοφημένη μελαγχολία του μπροστὰ στὴ ζωή, μὲ τὸν πλούσιο κι' ὁμορφοστολισμένο του στίχο, τὴν ποιλία τῶν ρυθμῶν του, τὸν ἀνόθευο τὸ λυρισμό του:

Πῶς μέσα σὲ κόσμους παλιούς,
μακρινούς,
πῶς σβύνει, καϋμένη ζωή, τὸ ε-
δωλό σου,
κι' ὁ ἴδιος πῶς μένει σὰν ἄλλοτε
νοῦς,
τὸ θῦμα τοῦ ἀπόκρυφου πόνου, τὸ
τόσου...

Σὲ θάλασσα μέσα ποὺ κῦμα ἀ-
νάζει,
πελώριο κῦμα ἄσπρη χαίτη σ' ἀ-
νάζει,
ποὺ δὲν ἀντικρύζει κανένα νιαλ-
τὸ ἀφρόνερο ἀπάνω σου πέφτει κα-
τάζει.

Τοῦ δάσου κοντά σου ἡ ἀγρι-
σιωπή,
ποὺ σεῖ καὶ θεμέλια καρδιᾶς πε-
τριμένης,
μὲ φύλλο, ποὺ ξαφνου ἐχει μπρ-
σου κοπεί,
σοῦ στέλνει τὴ φρίκη σκληρὴ
Εἰμαρμένης.

Παρέκει ἕνα πένθιμο σπίτι, νε-
δές,
σὲ κάποιας λιμνούλας τ' ἀντ-
φεγγο πλάι,
καὶ μέσ' σὲ δωμάτια κλεισμένε-
ὀπουδές,
παιγνίδια, χαρές. κοιμητήρια τῆ-
Μάη...

Στὸ ξέκαμπο, πάλε, τὸ ἀντίμα-
φῶς,
στὰ αἴματα μέσα βαμμένη ρο-
φαία,
κι' ἀνθάκι τοῦ τρέμει, ἀνεμοσν-
ὁ κρυφὸς
συγχασμός, ἡ χομένη σου ἰδέα.

"Ω πῶς μέρ' σὲ κόσμους παλιοὺ
μακρινούς,
πῶς σβύνει, καϋμένη ζωή, τὸ ε-
δωλό σου!
Κι' ἐκεῖνος, ὁ ἴδιος, σὰν ἄλλο
νοῦς,
τὸ θῦμα τοῦ ἀπόκρυφου πόνου, τ-
τόσου...

«Ὅλα τὰ ποιήματα τῆς δεύτερ-
αὐτῆς σειρᾶς ἔχουνε μιὰν ὁμοιογ-
νεια μεταξύ τους, ποὺ τὰ κάνει
ἀποτελοῦν ἕνα ἑνιαῖο σύνολο—
θρέφτη τῆς σκέψης καὶ τῶν σ-
ναιοθημάτων τοῦ ποιητῆ, ποὺ β-
πει την ὁμορφιὰ καὶ τὴ θλίψη τ-
κόσμου μὲ «πάντ' ἀνοιχτὰ, πάν-
ἀγρυπνα» τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τ-
Κι' ἔτσι κοιτὸς δίνονται μὲ τὰ τ-
νικὰ τετράστιχα τοῦ ἔρωτα, λ-
λούδια αὐτὰ τοῦ κατασταλαγ-
νου στοχασμοῦ καὶ τῆς ὀρ-
ποιητικῆς συνείδησης, ἀποτελ-
μιὰν ὡραία προσφορὰ στὸ βι-
τῆς τέχνης. ἀλλὰ κι' ἕνα συμπ-
ρωμα τοῦ ἔργου τοῦ κ. Μαλακάσ-
ἐνὸς ἔργου ποὺ δὲν ἀγαπήθη-
μόνον ἀπὸ τοὺς συγχρόνους τ-
ἀλλὰ κι' ἀπὸ τοὺς νεωτέρους.

Γ. Μ. ΜΥΛΩΝΟΓΙΑΝΝΗ

ΚΛΕΩΝΟΣ Β. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

ΚΥΚΛΟΙ

Πάλλης — Κρυστάλλης
Καζαντζάκης — Καρζῆς
Hugo — Noailles
Καρυωτάκης — Σολωμὸς
Μελαχροινὸς — Ρεμπὼ
Ντ' Ἀνούντσιο — Δρίβας
Ἐλύτης — Βρεττάκος

ΠΟΥΛΙΕΤΑΙ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ :
Γιὰ ἕνα χρόνο Δραχ. 190
Γιὰ ἑξὶ μῆνες » 100
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ
Γιὰ ἕνα χρόνο Λίρα 1

Ὑπεύθυνος Διευθυντὴς
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
Σαμάρα 6.

Ὑπεύθυνος Τυπογραφεῖου
ΣΩΤ. ΑΔΑΜΑΚΟΣ
(Μόρων 3)

Γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν διαφημίσεων τὰ «Ν. Γ.» δὲν ἔχουν καμμιὰ εὐθύνη.

Χειρόγραφα δημοσιευμένα ἢ ὄχι, δὲν ἐπιστρέφονται.

Κάθε ἐμβάσμα πρὸς τὸ περιοδικὸ ν' ἀπευθύνεται στὸν κ. Ἀντώνιο Νικολόπουλον.

— Βασιλικὸ Θέατρο

Τὴν περασμένη Τρίτη τὸ Β. Θέατρο ἀνέβασε τὴν κωμῳδία τοῦ Εὐγενίου Σκρίμπ «Ἕνα ποτηρὶ γερό» σὲ μετάφραση τοῦ κ. Ν. Νικολαΐδου, σὲ σκηνοθεσία τοῦ κ. Τάκη Μουζενίδη, σκηνογραφίες τοῦ κ. Κλ. Κλώνη καὶ ἐνδυμασίες τοῦ κ. Ἀντ. Φωκᾶ.

—Θέατρο Μαρίκας Κοτοπούλη

Ὁ θίασος τῆς κ. Μαρίκας Κοτοπούλη ἄνοιξε τὴν περασμένη Πέμπτη στὸ θέατρο «Ρέξ» τὸ ἔργο τοῦ Ἀλέξανδρου Ἰωαννίδου «Ὁ Κουρσαρος», σε μεταφραση τοῦ κ. Γ. Πετσάλη. Ὁ ποιητὴς κ. Κοῦν καὶ σκηνογραφίες τοῦ κ. Μάριου Ἀγγελοπούλου.

Ὁ ἴδιος θίασος ἀνέβασε τὴν περασμένη Πέμπτη στὸ θεατρο «Ἀλκαζὰρ» τὸ «Κῶμα δίπλες τῆς ζωῆς» τοῦ κ. Ι. Γιαννουλακοῦ καὶ Εὐαγγελίου.

—Μιὰ διάλεξη γιὰ τὸν Πατρὶς Ντὲ λὰ Τοὺρ Ντὸ Πὶν

Τὴν ἐρχόμενη Παρασκευὴ 19 Μαρτίου, ἄρα 7 μ. μ., θὰ μιλήσει στὸν «Παρνασσὸ» ἡ καθηγήτρια τοῦ γαλλικοῦ Ἰνστιτοῦ στ' Ἀθῆνων κ. Ροζὲ Μιλλιέ, γιὰ τὸν ποιητὴ Πατρὶς ντὲ λὰ Τοὺρ τοῦ Πὶν. Ἡ διάλεξη αὐτὴ ὀργανώνεται ἀπὸ τὴν Ἑλληνογαλλικὴ Ἑνωσιν.

Ὁ ποιητὴς αὐτὸς, ποὺ θὰ παρουσιάσει ἡ κ. Μιλλιέ, εἶναι, ἀναμφιβόλητα, ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποιητὲς τῆς σημερινῆς γαλλικῆς γενεᾶς. Πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἄκουν τὸ ἀριστοτεχνικὸ μὲ τὴν ἀξία τοῦ κ. Ἀρβελίου 29 χρόνω—ἀπὸ τὸ 1933—39—εἶχε ἀνοιχτὸ δημοσίευμα ἑνὸς ποιητικοῦ συλλογοῦ ποὺ θὰ ἀποτελοῦν πορεία τὴν ἀποφασιστικὸ μεγάλου ποιητικοῦ ἔργου. Τὸν περασμένο Δεκεμβρίῳ οἱ ἐνδιαφέρον ἀναμονὲς τῆς πρώτης μέρας τοῦ πολέμου ἀνεστάκες αἰχμάλω-ος στὸ Δ.πιὲ Μέπιοπο. Θὰ ἀκμαστοῦν τὴ δημιουργικὴ ἐργασία τοῦ. ἀφῆος δύμως αὐτὸς σταάκηε ὁλοκλ, γιατὶ ὁ ποιητὴς ἐξακολουθεῖ καὶ τώρα ἀ-πομα νὰ ἐργαζ.ται.

Ὁ κ. Μιλλιὲ, «μιὰ ἀπὸ τὶς περισσοτερὸ τὸ ἀπὸ σήμερα ἔργο τοῦ ποιητῆ, ποὺ κάθ-ρεμνὰ πλουτίζεται, θὰ τὸ γνωρίσει σ'αὐτὸς ἀκροατὲς τοῦ, πληροφορώντας τους σύγ-χρονα γιὰ τὴ σημερινὴ ζωή του.

—Ἡ «Γαλλικὴ Κωμωδία» στὴν Ἀθήνα

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ
ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4
ΤΗΛΕΦ. 30 297

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΘΗΝΑ, Περίοδος Β'
ΤΙΜΗ ΔΡΑΧΜΕΣ 4
ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 169

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΘΕΟΤΟΚΑ - ΠΕΤΣΑΛΗ - ΦΛΩΡΟ - ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΟΥ κ. Β. Λ. ΚΑΖΑΝΤΖΗ

Ο κ. ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Τὸ «Ἡμερολόγιο τῆς Ἀργῶς καὶ τοῦ Δαιμονίου» (τὸ φετεινὸ βιβλίο τοῦ κ. Θεοτοκᾶ), εἶναι ἕνα μικρὸ βιβλιαράκι. 70 σελίδων, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας μᾶς κατατοπίζει στὸν τρόπο τῆς δουλειᾶς του. «Εἶναι μιὰ διαδοχὴ ἀπὸ προσπάθειες πρόσκαιρες, καὶ κάποτε ἀμφίβολες, ποὺ ἔκανε ὁ συγγραφέας γιὰ νὰ συνειδητοποιήσει τὸ τί γινότανε», ὅπως μᾶς λέει στὸν πρόλογο. Μ' ἄλλα λόγια, θὰ ἐκπλήρωνε ἀπόλυτα τὸν σκοπὸ αὐτῆς τῆς ἔρευνας, ἂν ἡ «Ἀργὼ» ἢ τὸ «Δαιμόνιο» εἶχαν βγεῖ μέσ' στὸ 39. Κι' ἔτσι ὅμως, ὅπως εἶναι, σὰν κάτι «αἰτοτελὲς», κρατάει τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ θάξιζε περισσότερη προσοχὴ ἀπὸ ὅση τοῦ δόθηκε.

—Ὁ μόνος ἄνθρωπος ποὺ ἀσχολήθηκε δημόσια μὲ τὸ βιβλίο μου, μᾶς λέει ὁ συγγραφέας, εἶναι ὁ κ. Ξενόπουλος. Τὸ χτύπησε, βέβαια, ἀλλὰ τοῦ εἶμαι εἰλικρινῶς εὐγνώμων, ἀφοῦ μονάχα αὐτὸς ἐνδιαφέρθηκε γι' αὐτό.

—Εἶναι πραγματικὰ πρωτότυπο εἶδος βιβλίου...

—Ἴσως. Δὲν βρίσκω. ἀλήθεια, γιατὶ νὰ μὴ βγαίνουν τέτοια ἡμερολόγια. Μιὰ κ' ὑπάρχουν τέτοιες ἐμπειρίες ἐκφρασμένες στὸ χαρτί, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὶς ἐκδίδει μὲ τὴν ἐλπίδα πως κάποιος θὰ ἐνδιαφερθεῖ γι' αὐτές. Ἐγώ, πάντως, ἀναπῶ πολὺ τὸ ἡμερολόγιο' ὡς λογοτεχνικὸ εἶδος καὶ ἴσως ἐπανέλθω σ' αὐτό.

Μιὰ συνέντευξη μὲ τὸν κ. Θεοτοκᾶ εἶναι λιγάκι περίεργη — ἔχει, νὰ ποῦμε, χαραχτῆρα οἰκογενειακό. Οἱ συνεργάτες τῶν «Ν. Γ.» τὸν θεωροῦνε σὰν συγγενῆ — ἀκοῦμε τὶς γνῶμες του, κάθε βδομάδα, ξέρουμε τὶς προτιμήσεις του. (Γάλλους καὶ Ἄγγλους κυρίως, δίχως ὅμως ν' ἀποκλείει καὶ τοὺς ἄλλους), τὴ στάση του ἀπέναντι στὸν πόλεμο (βλέπε καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα του), τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ νεότητα, καὶ τὴ χαρὰ του ποὺ προσθέτουνται νεώτεροι λογοτέχνες. Ἀπομένει ὁ «Λεωνῆς», τὸ μυθιστόρημα ποὺ ἑτοιμάζει. Πρόφτασαν πάλι τὰ «Ν. Γράμματα» καὶ δημοσίευσαν ἕνα ἀπόσπασμά του μὲ προλογικὸ σημείωμα.

—Εἶναι ἕνα βιβλίο, καμωμένο μὲ τὴν ὕλη περασμένων ἐποχῶν, μᾶς εἶχε πεῖ τότε. Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν παιδικὴ καὶ κυρίως τὴν ἐφηβική μου ἡλικία, ποὺ τὰ σημερινὰ γεγονότα ξανάφεραν στὴν ἐπιφάνεια καὶ τὶς ὁποῖες, βέβαια, μορφοποιῶ.

Ἀναμνήσεις. Φυγὴ στὰ περασμένα, σὰν τὸν ἄνθρωπο κεῖνο ποὺ ἔχασε κάτι ἀκριβὸ καὶ κάνει ἕνα μακρυνὸ ταξίδι λησμονιᾶς, καὶ πέφτει πάλι πάνω σὲ τόπους γνώριμους. Ἀδιάκοπη ἐπανάληψη — τὸ χτεσινὸ μὲ τ' αὐριανό, τὸ γνωστὸ καὶ τὸ καινούργιο. Τὶ καλὰ ποὺ οἱ συνεντεύξεις πέρνοντα στὰ μπάρ...

—Ἡ φετεινὴ κίνηση πῶς τὴν βλέπετε κ. Θεοτοκᾶ;

—Ἦταν μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα χρονιά.

—Νομίζετε πὼς θὰ ἐξακολουθήσει ἡ κίνηση ποὺ παρατηρήθηκε γύρω στὸ βιβλίο;

—Ναί, μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ γράφονται καλὰ ἔργα καὶ νὰ μὴν ὑψωθεῖ ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων.

«Multum in pavuo», ὅπως λέει ὁ κ. Μπουρόπουλος..

Ο κ. ΠΕΤΣΑΛΗΣ

Ὅταν πῆγα στὴν Τράπεζα καὶ ζήτησα τὸν κ. Πετσάλη, μὲ παρέπεμψαν σ' ἕναν κύριο σοβαρότατο, καθισμένο στὴ μέση ἑνὸς πολυτελέστατου τραπεζιοῦ, γεμάτου φακέλλους. Εἶπα τὸν τίτλο μου καὶ τὸ σκοπό μου χαμογελαστά.

—Ἄ, μὰ τότε θὰ θέλετε τὸν ἀδελφό μου, μ' ἀπάντησε, ὀλίγο νάβγαζε ἕνα βάρος ἀπὸ τὴν ψυχή του. Δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα νὰ σὲ λένε λογοτέχνη δίχως λόγο..

Κάπου κεῖ περιφέρεται κι' ὁ ἀγαπητός μας συγγραφέας. Συμφωνεῖ πὼς τὸ τραπεζιτικὸ περιβάλλον δὲν ἐπιτρέπει ἐξομολογήσεις. δέχεται τὸ βραδάκι νὰ μεταφερθεῖ ἀπὸ τὸ γειτονικό του σπίτι σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς αἴθουσες τοῦ Ἀγγλοελληνικοῦ, κι' ἀφοῦ μᾶς πέρνει πρῶτα κεῖνος.. συνέντευξη. μιλάει ὕστερα γιὰ τὸ «Μάγο μὲ τὰ Δῶρα» :

—Τὸ βιβλίο αὐτό, παρμένο ἀπὸ τὴ ζωή, εἶναι μιὰ ἀπάντηση στὴν «Ἀνθρώπινη περιπέτεια». Ἐκεῖ ἦταν ἥρωας ἕνας νέος, ἐδῶ διάλεξα μιὰ νέα. Περιγράφει τὴ σημερινὴ κοινωνία, μὲ τὴν φθοροποιὸ μεγάλην οἰκειότητα ἀνάμεσα στὰ ζευγάρια, οἰκειότητα ποὺ, ἂν δὲν ὑπάρχει ἡ κατάλληλη ψυχικὴ δύναμη, μπορεῖ νὰ ἐξελιχτεῖ ἄσκημα. Γράφτηκε κομματιστὰ (ἴσως γι' αὐτὸ χάλασε ἡ ἀρχιτεκτονική του) ἀπὸ τὸ 37 ὡς τὸ 38, ἔπιασε 170 χειρόγραφα, καί, ὅπως λέει ὁ κ. Γονιάρης, πουλήθηκε ἄρτια..

—Κι' ἡ σκηνὴ τοῦ Χοροῦ μὲ τὴν περίφημην ἐκείνη «ἀτραξιόν», ποὺ πιάνει τόσο χῶρο στὸ βιβλίο;

—Ὀφείλεται στὴ Βυζαντινὴ ἐπίδραση αὐτοῦ τοῦ καιροῦ. Διαβάζω Βυζαντινὴν ἱστορία κι' ἔτσι εἶμαι περιτριγυρισμένος ἀπὸ βυζαντινοὺς ἥρωες. Ἄλλωστε ἱστορικὸ μᾶλλον θὰ εἶναι καὶ τὸ καινούργιο μου μυθιστόρημα, μὲ δράση γύρω στὰ 1565—1621. Θὰ εἶναι ἕνα μυθιστόρημα ὄχι πιὰ ἀτόμων, ἀλλὰ ἐποχῶν..

Ταξίδι μ' ἄλλα λόγια, κι' ὁ κ. Πετσάλης. Φοβᾶμαι πὼς οἱ νεώτεροι μένουμε μονάχοι ν' ἀντικρύσουμε τὶς σημερινὲς ἀνησυχίες...

—Ἀλήθεια, πῶς ἀντικρύζετε τὴ σημερινὴ ἐποχή;

—Μὲ βαραίνει καὶ μέναν, ὅπως ὅλους. Εἶν' ἀναπόφευκτο...

Παρακάτω, ἂν ἔχουμε ὑπομονή, θὰ συναντήσουμε καὶ μιὰν ἐξαίρεση.

—Τὴ φετεινὴ μας κίνηση, πῶς τὴ βλέπετε;

—Ἐξαιρετικὰ ζωντανή, ἰδίως ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ποιοῦ. Σ' αὐτό, βέβαια, βοηθήσανε κ' οἱ ἐκδοτικοί μας οἶκοι, ποὺ μᾶς κάνανε τόσες εὐκολίες. Κι' ὁ «Πυρσὸς» κι' ὁ Κολάρος εἶναι φίρμες ὑπολογίσιμες στὶς ὁποῖες ὀφείλεται, κατὰ μεγάλο μέρος, ἡ φετεινὴ ἐπιτυχία.

—Στὸ γράψιμό σας ἀκολουθεῖτε ὁρισμένες ἀρχές;

—Ζητᾶω τὴ μεσογειακὴν ἁπλότητα, τὸ φῶς, τὴ σαφήνεια. Στὴν Ἑλλάδα δὲ μπορεῖ νὰ σταθεῖ τὸ σκοτεινό...

—Κι' ὁ σουρρεαλισμός;

—Δὲν ξέρω τὶ γίνεται στὴν ποίηση, μὰ στὸν πεζὸ λόγο τὸν ἀποκλείω. Δὲν προσαρμόζεται μὲ τὸ περιβάλλον...

—Ἡ δουλειά σας δὲν παρενοχλεῖ τὸ γράψιμο;

—Λυπηχῶς, ναί. γιατὶ συνηθίζω νὰ γράφω τὸ πρωΐ. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ περισσότερο μέρος τῆς συγγραφικῆς μου δουλειᾶς γίνεται στὴν Κηφισσιά, ὅταν ἔχω ἄδεια..

—Ποιὲς εἶναι οἱ προτιμήσεις σας, κ. Πετσάλη;

—Ἀπὸ τοὺς Γάλλους, ὁ Προὺστ καὶ ὁ Ζίντ. Ὅταν ἤμουνα νέος, διάβαζα πολὺ Ἀνατὸλ Φράνς. Ἀπ' τοὺς Ἄγγλους δὲν θὰ μποροῦσα νὰ σᾶς πῶ, γιατὶ τώρα τοὺς διαβάζω. Νομίζω, ὅμως, πὼς θᾶταν χρησιμότατο στοὺς λογοτέχνες μας νὰ μελετήσουνε περισσότερο τὴν Ἀγγλικὴ φιλολογία.

Μιὰ ἐρώτηση τριγυρνάει στὸ μυαλό μου γιὰ πολύ:

—Κι' οἱ γυναῖκες;

—Νομίζω πὼς ἡ συντροφιά τους εἶναι ἀπαραίτητη, γιατὶ ἀποτελεῖ ψυχικὴν ἀνάγκη. Οἱ φίλοι μου, ποὺ μὲ ξέρουν καλύτερα, μποροῦν νὰ σᾶς πληροφορήσουν γιὰ τὴ στάση μου σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Δὲν ἀμφιβάλλω. Ὁ κ. Πετσάλης εἶναι ἄνθρωπος ποὺ ἔχει ἀνακαλύψει ὅλες τὶς ὁμορφιὲς τῆς ζωῆς καὶ τὶς χαίρεται, ὅσο μπορεῖ. Τώρα τῆς Ἀπόκρηες, εἶμαι βέβαιος, πὼς θὰ τὸν ξανασυναντήσω. Σὲ καμμιὰ γωνιά, μὲ κάποιο ντόμινο στὸ πλάϊ καὶ τὸ ἀνοιχτὸ καρδο χαμόγελο ποὺ ποτὲ δὲν τὸν ἀφίνει. Κ' ἴσως τότε βροῦμε κι' ἄλλα σημεῖα κοινὰ νὰ συμφωνήσουμε.

Ο κ. ΦΛΩΡΟΣ

Ἔχω μπροστά μου ἕνα πλῆθος χειρόγραφά. Διαδοχικὲς ἀπαντήσεις (ἡ μιὰ καλύτερη ἀπὸ τὴν ἄλλη), προσθήκες καὶ διορθώσεις τοῦ κ. Φλώρου στὶς κλασσικὲς ἐρωτήσεις μου. Γράφει τόσο εὔκολα ὁ ἐκλεκτὸς μας συγγραφέας...

Ἔχω, ἀκόμα, κι' ἕνα πλῆθος ὡραῖες προσωπικὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ μιὰν ἀπογευματινὴ ἐπίσκεψη σ' ἕνα σπίτι διευθετημένο μὲ γοῦστο, γεμᾶτο πορτραῖτα κι' ἀντίγραφα — μὲ τὸ ἀξέχαστο ἐκμαγεῖο τῆς «Ἀγνωστης τοῦ Σηκουάνα» πάνω ἀπὸ τὸ τζάκι.

Κι' ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ περιοριστοῦνε σὲ τόσο λίγο χῶρο...

—Πῶς γράφτηκε ὁ «Ἄνθρωπος τῆς Ἐποχῆς»; Πότε καὶ γιατί;

—Τὸν «Ἄνθρωπο τῆς Ἐποχῆς» τὸν εἶχα ἀρχίσει ἀπὸ τὸ 1934, μόλις εἶχα ἐκδώσει τὸ πρῶτο μου μυθιστόρημα «Οἱ Ἄποικοι». Μὰ γιὰ λόγους ἀνεξάρτητους ἀπὸ τὴ θέλησή μου, δὲν τὸν συνέχισα. Βρισκόμουν σὲ μιὰν περίοδο ψυχικῆς ἀνεπάρκειας. ποὺ μ' ἔστρεφε πρὸς τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο καὶ δυσπίστησα. Τὸ 1938, ἀφοῦ εἶχα συγκεντρώσει τὰ καλύτερα διηγήματά μου σ' ἕναν τόμο «Ἡ Ἀμαράντα», ποὺ ἐξέδωσε ὁ «Πυρσὸς», βρέθηκα στὴν κατάλληλη διάθεση γιὰ τὸ δεύτερό μου μυθιστόρημα. Πιὸ κατασταλαγμένος, μὲ πιότερη ψυχικὴ ἠρεμία καὶ ἔφεση, ξανάβγαλα τὰ λίγα φύλλα ἀπὸ τὸ συρτάρι καὶ βάλθηκα μὲ ζῆλο νὰ συνεχίζω τὴν ἱστορία. Ἄρχισα τὸν Ἰούνιο τοῦ 1938 καὶ τὸ ἔργο ἦταν ἑτοιμο ἀρχὲς τοῦ Μάη 1939. Ἕνα μακρυνὸ ταξίδι, ποὺ ἀπλώθηκε στὸ μεγαλείτερο τμῆμα τοῦ καλοκαιριοῦ, καθυστέρησε τὸ γερὸ δούλεμα, ποὺ ἔγινε τὸν Αὔγουστο, τὸν Ὀκτώβρη καὶ τὸ Νοέμβρη. Ἀέγω γερὸ δούλεμα. Ἔχω τὴν πεποίθηση πὼς ἡ γενεά μας ζητᾶ ἀπὸ τοὺς πεζογράφους νὰ φροντίζουν μὲ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια τὸ ὕφος καὶ τὴ φράση τους. Ἀνεμελιὰ καὶ τσαπατσουλιὰ δὲν εὐοδώνουν, ἄλλωστε, τὴν ὑπόθεση τῆς δημοτικῆς, ποὺ εἶναι ὑπόθεση ἐθνική (τὴ θεωρῶ προσωπικά, βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ὕπαρξή μας σὰν ἔθνος). Ὁ συγγραφέας ἔχει χ ρ έ η ἀντίκρυ στὸ ἔθνος του, δὲν τὸν θεωρῶ κάτι ξεκρέμαστο ἀπὸ τὸ ἐθνικό του σύνολο. Σὲ τέτοια ζητήματα, εἶμαι αὐστηρός, τόσο ἀντίκρυ στοὺς ἄλλους, ὅσο κι' ἀντίκρυ στὸν ἑαυτό μου. Θὰ φωνάζω ὡς τὰ χείλη τοῦ τάφου : «Χρειαζόμαστε σ' ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς ζωῆς μας ρυθμὸ καὶ τάξη, τάξη καὶ πάλι τάξη!». Μπορεῖ καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ ὕφος μου νὰ παίρνει κάποτε τὸν τόνο ἐκεῖνο, ποὺ κάνει ἔναν κριτικὸ νὰ πιστεύει πὼς ἡ πεζογραφία μου θὰ χρειαζόταν ἴσως κάποτε περισσότερο «κραδασμό». Δυσπιστῶ σὲ κάθε ὑπερβολή, ἀποστρέφομαι τὰ μέσα τῆς φτηνῆς ἐπιτυχίας. Σέβομαι τὸν ἀναγνώστη (τὸ κάτω - κάτω γι' αὐτὸν προορίζεται ἡ ἐργασία μας), ποὺ θυσιάζει τὸν σήμερα «πολύτιμο» καιρό του γιὰ ἕνα μυθιστόρημα. Ὁ φίλος κ. Παναγιωτόπουλος, πιστεύει, στὴν κριτική του πὼς ὁ «Ἄνθρωπος τῆς Ἐποχῆς» εἶναι ἕνα «roman à thèse». Ὅσο γραφόταν τὸ ἔργο πέρασε ἀπὸ τοὺς ἀκόλουθους τίτλους : «Τρεῖς Φίλοι», «Ἡ Διαθήκη», «Ἡ Κυρία Ἀγλαΐα Καστορίδη», «Δυὸ Δρόμοι», γιὰ νὰ καταστραλάξει στὸν ὁριστικὸ ποὺ πῆρε. Ποῦ βρίσκεται ἡ πρόθεση γιὰ «θέση»; Ἕνα ὄνομα πρέπει νἄχει τὸ παιδί, λὲν οἱ Γερμανοί. Τώρα καταλαβαίνω πὼς ὁ Μυριβήλης ἔχει δίκιο νὰ... χρωματίζει τὰ βιβλία του καὶ θαρῶ πώς, γιὰ νὰ γλυτώσουμε ἀπὸ τὶς προθέσεις ποὺ μᾶς ἀποδίδουν, θ' ἀναγκαστοῦμε νωρὶς ἢ ἀργὰ νὰ τὸν μιμηθοῦμε, ἂν καὶ λυποῦμαι ποὺ μὲ προπῆρε, γιατὶ τὸ γαλάζιο εἶναι τὸ ἀγαπημένο μου χρῶμα! Ὕστερα ἀπὸ τὶς μορφὲς τῶν «Ἀποίκων», ποὺ ἔβγαιναν ἐν μέρει ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἐπικράτησε, φαντάζομαι, μέσα μου ἡ ἐνδιάθετη τάση νὰ ἀσχοληθῶ μὲ ἀνθρώπους ἁπλούς, μικροὺς (ἐννοῶ μικροὺς στὴν περιοχὴ τῆς δράσης τους, ὅπως εἶναι ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀσημάκη), νὰ σκύψω πάνω ἀπὸ τὶς ἀνησυχίες καὶ τοὺς καϋμούς τους, δίχως καμμιά... «θέση». Κι' αὐτὸ δίχως καμμιὰ συνειδητὴ πρόθεση, παρὰ ἁπλούστατα σὰν μιὰ φυσικὴ τροπὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ μου ρυθμοῦ, σὰν μιὰ φυσικὴ τάση πρὸς συμπλήρωση. Εἶπαν πὼς χαρακτηρίζοντας τὸν ὑφηγητὴ Καστορίδη ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς, τὸν ἀδίκησα, γιατὶ τάχα ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς εἶναι σήμερα ὁ ἀσυνείδητος κλπ. Ὄχι. Μέσ' στὸν κύκλο τοῦ Καστορίδη ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς, εἶναι ἁπλούστατα ὁ θετικὸς πραγματιστής, ποὺ δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ αἰσθηματολογίες.

—Ἡ σημερινὴ ἀνήσυχη ἀτμόσφαιρα ἔχει ἐπίδραση στὸ γράψιμό σας; Πῶς τὴν ἀντιμετώπιζετε, γενικώτερα;

—Ἡ σημερινὴ ἀνήσυχη ἀτμόσφαιρα ἐπιδρᾶ κάποτε σὰν ἐπιβράδυνση, ὀλίγον ἐμπόδιο στὴν πνευματική μου ἐργασία. ὄχι ὅμως ποιοτικά. Ἄλλωστε, κάθε κακὸ ἔχει καὶ τὶς θετικές του πλευρές: εἶναι καὶ κέντρισμα γιὰ τὴν ὑπερνίκηση. Ὅταν ὅμως ἡ ἀνήσυχη ἀτμόσφαιρα φοβερίζει νὰ στεγνώσει τὴ φλέβα τῆς ἐμπνευσης, τότε ἀντιδρῶ ἀλλοιῶς. Φεύγω σὲ ταξίδι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ χρόνου, κακοκαιρία ἢ κακουχία. Ἔπειτα, ὅταν γνώρισε κανεὶς πολλὲς χῶρες καὶ πολλὰ περιβάλλοντα, διάφορες νοοτροπίες καὶ διάφορες ἀτμόσφαιρες, τότε ἔχει πιότερη ἀντοχή, γιατὶ συγκρίνει καὶ βγάζει συμπεράσματα. Δὲν ἀφήνει νὰ τὸν μπλοφάρουν. Ἔτσι ἐξηγῶ π. χ. γιατὶ μπόρεσα ν' ἀντιδράσω, ἐπίμονα στὴν ξεβιδωμένη καὶ ἀπροσανατόλιστη ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀθῆνας, ἀπὸ τὸ 1929 ὡς τὸ 1936. Ἀλλά, καθὼς καταλαβαίνω ξαναδιαβάζοντας προσεχτικὰ τὴν ἐρώτησή σας, θὰ ἐννοεῖτε γενικὰ τὴν ἀνήσυχη ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ ἔχει χάσει τὸ δρόμο της. Βέβαια, μελετῶ τὰ βαθύτερα αἴτιά της, μὰ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ βγεῖ τελειωτικὸ συμπέρασμα. Τὴν ἐποχή μας τὴ χαρακτηρίζει μιὰ ρευστότητα. Εὐτυχῶς, ἡ εὐρωπαϊκὴ ψυχὴ ἔχει ἀντοχὴ καὶ κλείνει μέσα της πολλὰ ἀντιχαωτικὰ στοιχεῖα· αὐτὸ εἶναι τὸ παρήγορο. Δὲν πιστεύω πὼς βρισκόμαστε στὰ πρόθυρα μιᾶς ριζικῆς μεταβολῆς σὰν ἐκείνη ποὺ σημείωσε ἡ νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ στὸν ἀρχαῖο κόσμο. Ἡ ἐποχή μας βρίσκεται ἀκόμα. — εὐτυχῶς — μακρυὰ ἀπὸ τέτοιες ἀναστατώσεις, ποὺ πάντα συνοδεύονται καὶ ἀπὸ καταστροφὲς πολιτιστικῶν ἀξιῶν. Μὰ διαβλέπω μιὰν ὁριμένην ἐξυγίανση τῆς εὐρωπαϊκῆς σκέψης, ἕνα ξαλάφρωμά της ἀπὸ διόφορα «κληρονομικὰ βάρη», ποὺ τῆς φόρτωσαν ὁ φροϋδισμός, ἕνα σωρὸ δογματισμοί, ἡ νοοτροπία τῆς παρακμῆς καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ. Αὐτὸ θὰ διαμορφώσει δίχως ἀμφιβολία μιὰ στιβαρὴ πεζογραφικὴ τεχνοτροπία, ὅπου τὸ στοιχεῖο τοῦ «ὀνείρου» καὶ τὸ στοιχεῖο τοῦ Λόγου θὰ συνταιριαστοῦν σὲ μιὰν ἁρμονικὴ ἰσορροπία. Στὸ μεταξὺ ἡ «ἀνήσυχη ἀτμόσφαιρα» δὲν ἐπιδρᾶ δυσμενῶς στὸ ὕφος μου (στύλ). Πιστεύω σὲ ὁρισμένους ἀναλλοίωτους αἰσθητικοὺς κανόνες, ποὺ δὲν καταφέρνει τίποτα νὰ τοὺς καταλύσει καὶ ποὺ μέσ' ἀπὸ τοὺς αἰῶνες θὰ κυβερνοῦν πάντα τὴν ἰσορροπημένη καλλιτεχνικὴ ἔκφραση. Κοντόπνοη, λαχανιασμένη φράση, ἐπικράτηση τοῦ ὑποσυνείδητου κάτω ἀπὸ τὴ μορφὴ τοῦ ἀκατέργαστου ὁρμέμφυτου, φραστικὲς καὶ μεταφραστικὲς ἀκροβασίες, παραδοξολογικὲς λόξες καὶ τὰ παρόμοια δὲ θὰ ἔχουν παρὰ πρόσκαιρη πέραση, σὰν συμπτώματα μιᾶς ἀρρώστειας.

Τ' ἄλλα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὰ δώσουμε σὲ περίληψη. Ὁ κ. Φλῶρος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συγγραφική του δουλειά, κάνει καὶ μεταφράσεις («ἀπαραίτητες γιὰ ἕνα λογοτέχνη καὶ σὰν ξεκούραση καὶ σὰν ἄσκηση ὕφους»), ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ μουσικὴ καὶ τὴ ζωγραφικὴ καὶ παρακολουθεῖ ἐντατικὰ τὴν ξένη λογοτεχνία. Εἶναι εὐχαριστημένος γενικὰ ἀπὸ τὴ φετεινὴ κίνηση καὶ εἰδικώτερα ἀπὸ τὴν πούλησή τοῦ βιβλίου τοῦ, ποὺ ξεπέρασε τοὺς ἀριθμοὺς τῶν δυὸ πρώτων του καὶ πρόφτασε νὰ βγεῖ πρὶν ἀπ' τὶς γιορτὲς («χάρη στὴν ὑποδειγματικὴ ὀργάνωση τοῦ «Πυρσοῦ» καὶ τὴν εὐγενικὴ προθυμία τῶν διευθυντῶν του»). Κι' ἀκόμα, ἑτοιμάζει ἕνα καινούργιο βιβλίο, μὲ θέμα τοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας. Δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ ὡραῖο ποὺ νὰ μὴν ἐνδιαφέρει τὸν συγγραφέα τῶν «Ἀποίκων». Τὸν εἴδαμε στὶς Συμφωνίες, σὲ διαλέξεις, σὲ Μουσεῖα. Ἐμπόριο, ζωγραφική, μουσική, λογοτεχνία, οἰκογένεια, ταξίδια. Χρειάζονται, ἀλήθεια, χέρια πελώρια γιὰ ν' ἀγκαλιάσεις τὸν κόσμο...

Ο κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Τείχη κοβαφικὰ ἔχει ὑψώσει γύρω του ὁ κ. Ζήσης Οἰκονόμου καὶ στέκεται πίσω ἀπ' αὐτὰ πάντα σ' ἐπιφυλακή, φρουρῶντας τὴν κοσμοθεωρία του. Τύπος περίεργος, καὶ στὴ μορφή, καὶ στὴ σκέψη, ἔχει κάτι τὸ φοβισμένο, δίχως νἆναι ταπεινός, κάτι τὸ εὐγενικό, δίχως νἆναι «κοινωνικός». Ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἄρχισε ἀκόμα νὰ κάνει ὑποχωρήσεις. Τοῦ εὐχόμαστε χὰ μὴ βρεθεῖ ποτὲ σ' αὐτὴ τὴν ἀνάγκη.

—Πῶς γράφτηκαν τὰ φετεινά σας βιβλία; Εἶστε εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν πούλησή τους;

—Δὲν ἤθελα ἀναγνῶστες μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ κολακεύω τὶς ἐπιθυμίες, τὴ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ὀκνηρία τους, οὔτε κριτικοὺς ποὺ ν' ἀσχοληθοῦν γιὰ πράματα ποὺ δὲν ἀγαποῦν, δὲν ἐνδιαφέρονται κι' ἐπόμενα δὲν καταλαβαίνουν. Κι' ἂν τυχὸν εἶχα πολλοὺς ἀναγνῶστες καὶ θαυμαστές, γνωρίζω καλὰ ὅτι δὲ θᾶμβυν ἐγώ. ὁ ἄνθρωπος ὁ ζωντανός καὶ ὁ γράφων, οὔτε κἀν οἱ ἰδέες μου, ἀλλὰ τὸ παραμορφωμένο ἀντίτυπο, μεταπλασμένο μέσα στοὺς ὑπόνομους τῆς ὁμαδικῆς των προβολῆς. Εἶμαι ἱκανοποιημένος ποὺ ὑπάρχουν δυὸ — τρεῖς πραγματικοὶ ἀναγνῶστες μου καὶ φίλοι. Ἄλλωστε, δὲ θέλω νᾶμαι ποιητής, οὔτε φιλόσοφος, οὔτε τίποτε ἄλλο : ἁπλῶς πάω νὰ γίνω ἄνθρωπος: αὐτὸ εἶναι τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντός μου. Κι' ἂν γράφω ποιήματα καὶ δοκίμια, ὅμως βρίσκομαι ἔξω ἀπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ συγγραφέα ποὺ τὴ θεωρῶ ὡς ἕνα κοινωνικὸ ρόλο τόσο ἄσχετο πρὸς τὴν ἁρμονικὴ ἄνθιση τῆς ὕπαρξης καὶ τοῦ ἀτόμου, ὅσο καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους κοινωνικοὺς τίτλους καὶ τὶς πλάνες τὶς ὁμαδικές, ποὺ προδίνουν ἔλλειψη ἱκανοποίησης καὶ πληρότητας. Ἄλλωστε, τολμῶ νὰ πῶ ὅτι «ἐν μέσῳ δεινῶν περιστάσεων» εἶμαι εὐτυχισμένος κι' αἰσιόδοξος. Ἡ ἔκδοση ἑνὸς βιβλίου μου, εἶναι μιὰ ἄλλη ὑπόθεση. Τὸ σημαντικὸ γιὰ μένα εἶναι ὅτι σὲ περίοδο γονιμότητας ἢ αὐτοσυγκέντρωσης γράφω κάτι : αὐτὸ τὸ γεγονὸς εἶναι ἤδη καὶ τέρμα: ἡ αὐτοκατανάλωση καὶ ἡ ἱκανοποίηση ὅταν κανεὶς λησμονεῖ τὴν ἀτομική του περίπτωση καὶ τὸν ἑαυτό του ὄχι ὡς ἀποφυγὴ καὶ δραπέτευση, ἀλλὰ ἐκφράζοντάς τον διὰ τῆς δημιουργικῆς πράξης καὶ μαζί του ὅ,τι καθολικὸ καὶ ἀντικειμενικὸ εἶναι δυνατὸ νὰ συλληφθεῖ.

—Τὶ γνώμη ἔχετε γιὰ τὴ φετεινὴ κίνηση τοῦ βιβλίου;

—Τὸ ἂν πουλιοῦνται βιβλία ἢ ὄχι δὲν μ' ἐνδιαφέρει. Τὸ ζήτημα εἶναι πρὸς ποῦ στρέφεται ἡ ζωϊκὴ ἐνέργεια τοῦ ἀναγνώστη: διαβάζει γιὰ ν' ἀποφύγει τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, ἢ διαβάζει γιὰ ν' ἀνακαλύψει τὸν ἑαυτό του καὶ ν' ἀπαντήσει βιολογικὰ (δὲ λέω πνευματικά, γιατὶ τὸ «πνεῦμα», τὴ «ψυχή», γιὰ μένα εἶναι ἁπλῶς φαντάσματα καὶ ἀναθυμιάσεις τῶν δυσκολιῶν τοῦ ΣΩΜΑΤΟΣ καὶ παραβίαση τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς) καὶ μ' ἀτομικὴ του εὐθύνη στὰ προβλήματα: νὰ συμμετέχει μὲ συγκίνηση καὶ σκέψη μέσα στὸ χείμαρρο τῆς ζωῆς.

—Τὶ καινούργιο ἑτοιμάζετε;

—Κυκλοφόρησα σ' ἐλάχιστα δακτυλογραφημένα ἀντίτυπα τὸ «Πέρα ἀπὸ τὸν παράδεισο τῆς Κοινότητας» κι' ἔχω κιόλας ἕτοιμο τὴν «Τέχνη τῆς Ἀγάπης», βιβλίο μὲ τολμηρὴ φρασεολογία. Τὰ δυὸ αὐτὰ τελευταῖα βιβλία εἶναι ἀντίποδες. Ἀλλὰ ὁποιος ἔχει ζήσει τὶς ψυχολογικὲς καταστάσεις καὶ τὴν ψυχολογία, θὰ γνωρίζει τὸν ψυχικὸ νόμο τῆς ἐναντιοδρομίας (Ἡράκλειτος) καὶ τὴ συμφιλίωση τῶν ἀντιφάσεων «ἐν μιᾷ ὁδῷ».

Β. Λ. ΚΑΖΑΝΤΖΗΣ